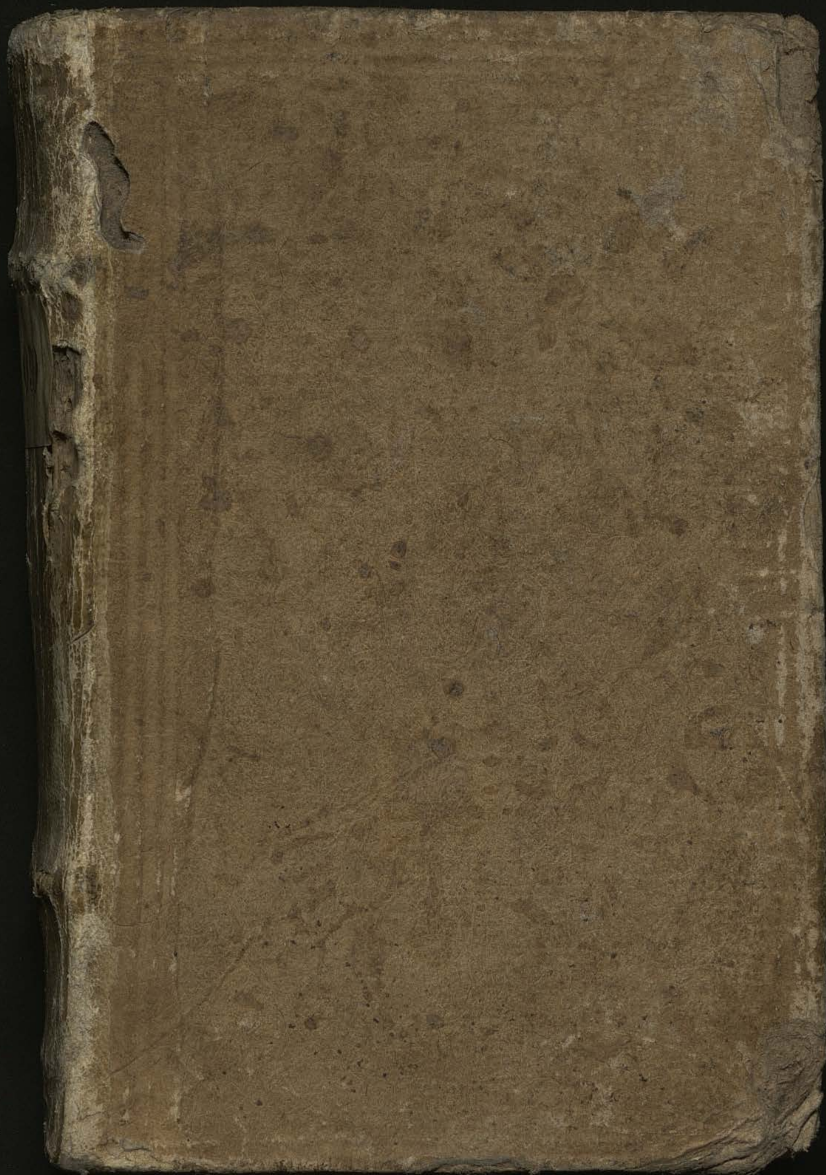

Compendium in Institutiones Juris Canonici
Liber Primus
Institutionum Juris Canonici
Titulus Primus
De Jure Canonico in Communi

Jus canonicum quoad suum nominis suam deduxit originem primo a jure quod nomen est jus est non generale et venit tam juri naturali, gentium et civili. 2do a Canonico quod a Graeco canon latine regula significante deducitur. Unde idem quod jus regulare merito appellari potest, quia continet spiritualem vivendi normam. Quoad quidditatem vero et essentialem eius significationem nihil aliud est jus canonicum quam jus quo civium actiones ad finem beatitudinis aeternae diriguntur. Porro civium actiones ubi spectatur homo quatenus subjectus Ecclesiae Romanae, quia quadruplex potest considerari homo primo in suo genere ut animal et sic utitur jure naturali 2do in sua specie ut homo et sic utitur jure gentium 3tio ut subditus Romano Imperio et sic utitur jure civili Romano 4to ut subjectus Ecclesiae Romanae et sic utitur jure canonico; potest denique etiam considerari ut civis alicujus regni principatus civitatis et sic utitur statutis quidem regni et loci unde originem ducit. Cum nec igitur cives Ecclesiae Romanae id est fideles subjiciuntur juri canonico, infideles enim regulariter Papae non subjiciuntur quia qui extra nos nihil ad nos habet tamen Papa etiam aliquando super eis jurisdictionem

ut habet Joan. And. in c. super his de voto et 27 q. 2. c. affe. Et Imperatorem per appellationem civilis ligat, licet dicatur solutum non ligari legibus l. princeps C. de ll. sed tamen subjacet Papæ in concernentibus animarum directionem actiones. Ut ut homo bene vivendo et operando possit beatificari quod fit adminiculante theologia et jure canonico: ex ergo hoc scientia quaedam mixtum partem capiens ex theologia in quantum tendit in finem æternæ beatitudinis et spiritualia ex parte speculatur; partim de jure civili in quantum tractat de temporalibus sine quibus spiritualia diu esse non possunt; et habet se jus canonicum ad jus civile ut ars de argumento.

Dirigitur ad finem æternæ beatitudinis, ubi apparet diversitas finis juris can. et civilis quod licet utrumque tendat hominem ducere ad bonum commune, sed tamen differunt in modo ducendi, nam jus civile tendit hominem ducere ad bonum commune secundum quod congruit humanæ societati civiliter ac temporaliter viventi secundum quem modum ad suum finem promoveri et per legalem justitiam et civilem amicitiam. Jus vero canonicum intendit dirigere hominem ad bonum commune secundum quod congruit humanæ societati non solum civiliter sed etiam spiritualiter viventi et vitam aliam æternam expectanti:

Jus canonicum aliud est scriptum aliud non scriptum

Scriptum est quod in sacris literis, decretis et constitutionibus Patrum Sanctorumque, dictum sententijs approbatis, est in corpore juris canonici continetur. Non scriptum quod consuetudine recepta in Ecclesia Romana et traditione legitima continetur. de jure scripto in corpore juris canonici existente hoc titulo de alijs sequenti dicetur. Unde juris canonici universi idea continetur in sex compillationibus. scilicet

1. In Decreto quod a Gratiano ordinis S. Benedicti monacho tempore Eugenij Pontifice circa 1150 ex priscis canonibus collectum est et dividitur in tres partes quarum prima distinctiones 100 et unam complectitur. 2da continet 36 causas in questiones divisas 3tia pars inscribitur de consecratione et habet distin. 5. de hoc decreto quaeritur dubitatur apud multos: an vim legis et obligandi habeat siquidem a privato et monacho et privato modo scriptum est qui nullam jurisdictionem obligandi et praescribendi habuit, cum multi asserunt hoc decretum ita a privato compositum a Pontifice postea approbatum fuisse Interim Eiusque fit tamen ex communi receptione populi ecclesiastica praxi et assidua in allegationibus tum et praelectionibus scholasticis approbatum et tantum nunc ut modo absque ullo dubio citetur et allegetur tanquam pars juris canonici authentica.

2 Secunda compilatio Juris Canonici stabilit in Decretalibus seu Epistolis Gregorij noni per Raymundum ordinis praedicatorum per quinque libros digestis, Anno 1230, dividuntur libri in titulos et hi in capitula.
3. Tertia compilatio Juris Canonici sistitur in Sexto Decretalium Bonifacij Octavi, qui à Guilhelmo Archiepiscopo Ebredunensi, Berengario Episcopo Byterensi, et Richardo de Senis Romanae Sedis Vicecancellario compilatus est: qui ideo dicitur sextus quod illis quinque libris Decretalium Gregorij IX quasi modum sexti fuerat adiunctus Anno 1298, hic etiam dividitur in quinque libros qui in titulos et hi capitula subdividuntur.
4. Quarta compilatio sunt Clementinae quae à Clemente V. conciliatae et Joanne XXII editae et promulgatae sunt Anno 1317.
5 Quinta collectio Juris canonici reperiuntur extravagantes numero 20. Joannis XXII auctoritate in corpus Juris canonici redactae sic dictae ideo, quod olim extra corpus Juris canonici vagabantur siquidem ob paucitatem earundem peculiare volumen earundem haberi non poterat.
6 Sexta et ultima compillatio sunt extravagantes communes seu Epistolae aut potius rescripta Summorum Pontificum eorumque qui sederant paulo ante et post Joannem XXII per annos 150
Post quas novissime editus est liber septimus Decretalium continens quinque libros ad instar Decretalium opera eruditissimi viri Petri Mathei

Jurisconsulti Lugdunensis, insuper reperiuntur
alia Canonica functiones extra Corpus Juris canonici
ut Concilium Tridentinum, Bullarium, Regula
Cancellaria, Declarationes Cardinalium et decisiones
Rota Romana.   Titulus 2dus

De Jure Divino, Consuetudine et Constitutionibus

Jus Divinum est quod in lege continetur et Evangelio
atque immutabile semper permanet: Jus divinum
hic stricte sumitur quia aliquando etiam totum Jus Canonicum
pro jure divino accipitur.

Dicitur quod in lege. id est lege Mozayca qua continet
praecepta moralia mystica et Judiciaria. Praecepta mo-
ralia erant ea quae naturae lumine cognita hominem
judaeum afficiebant et talia continentur in decalogo atque
universos homines ligant ut recte intellecta secundum
rationis normam nequaquam dispensationem recipiant.
Praecepta mystica seu ceremonialia illa dicebantur quae ad
cultum vitae Deo exhibendum continebant, utique futuri
typum praeferebant. Praecepta Judiciaria erant
ea quibus pax et charitas in populo Judaico fove-
batur praeterea nihil mystice in se continebant et solos
tum Judeos obligabant per modum Juris positivi. Caeterum
praecepta Judiciaria et ceremonialia jam nunc non
obligant amplius quia post adventum Christi fuerunt antiquata
moralia vero semper obligant quia secundum rectae rationis
dictamen instituta nullatenus extingui et mutari possunt
quia nec ratio quaerere potentibus extingui et mutari potest

Dicitur et in Evangelio seu in praeceptis Evangelii quae sunt vel mystica quae omni reverentia sunt prosequenda ut mysterium SS. Trinit. Incar. etc. vel moralia quae circa nostram transgredi non possunt vel Sacramentalia quae contemnere nefas est.

Consuetudinis jus suum sumpsit exordium post naturalem legem ex quo homines in unum convenientes coeperunt simul habitare quod ex eo tempore factum creditur quo Cain civitatem aedificasse legitur. Consuetudo jus quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur in iis enim rebus in quibus nihil certi divina statuit scriptura mos populi et instituta majorum pro lege tenenda sunt, et deficientis legis vices supplet eamque dubiam interpretatur. Et praevaricatores divinarum legum ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum sunt coercendi, hoc tamen intelligendum de ea consuetudine quae neque divino juri neque canonico contradicit.

Consuetudo alia est secundum legem qua lex superioris in usum deducitur et interpretatur. Alia praeter legem quae observatur in illis casibus qui a jure scripto decisi non sunt. Alia denique est contra legem qua lex scripta vel usu non recipitur vel recepta demum abrogatur non divina neque naturalis sed humana. Ad eam introducendam requiritur ut sit rationabilis et justa id est non adversetur juri naturali et divino neque periculum salutis afferat. Ut habeat actibus frequentatis [illegible]

ut sit continua et non interrupta et si sit interruptus debet continuari per decennium, si autem contra jus quadraginta annor. Item requiritur ut sciat cum contentatione generali et tacito superioris sed ut sit circa talia quæ sunt præscriptibilia. Hinc renovari sunt traditiones quæ ab ore vel epistolis prodiere eorum qui jus condere potuerant

Constitutio est lex scripta et licet ad substantiam legis non desideret scripturam tamen ad distinctionem juris consuetudinarij requiritur ut sive per scripturam loco publico affixa sive per praeconis aulam maiorem itaque publicentur sit in tantum lege obligandorum notitiam devenire possit, non enim sunt culpandi illi qui illas ignorarent.

Constitutio alia est Civilis alia Ecclesiastica. Civilis est quæ a populo vel a principibus secularibus ad curam rerum spectantium fertur. Ecclesiastica est quæ vel ab Ecclesia a summis Pontificibus ad æternam beatitudinis finem fertur et hinc vel est publica quæ spectat ad jus publicum vel est privata quæ pertinet ad commoda privatorum ut sunt venditio, emptio, venditio.

Notandum constitutionem civilem si lata sit de rebus Ecclesiasticis nature ita sit in exceptione vel spirituali canonum lata sine ... [illegible] usa est Ecclesia contra hereticos quando fuerant approbata, secus non ligant clericos nunquam obligative sed tanquam directive

Titulus 3tius

De Constitutionibus Ecclesiasticis

Hic in hoc titulo jam fusius constitutiones Ecclesiae explanandae. Et primo constitutio Ecclesiastica est jus quoddam ab Ecclesia aut summo Pontifice vel Episcopo institutum. Dividitur vero constitutio Ecclesiastica in quatuor genera scilicet in Sacram Scripturam, Canones Conciliorum, Pontificum decreta et sententias SS. Patrum. de quibus.

Sacra Scriptura sunt Sacra Christianae Religionis Divino Spiritu afflante dictata, haec autem nullo modo abnovari sunt mutanda, quia Sacra Scriptura revelatione nititur et veritas quam continet semper eadem manet: indiget interpretatione quae non ex voluntate et spiritu privatorum pendet, sed penes Ecclesiam quae veritatis columna est remanet. Sensus autem in Sacra Scriptura est varius alius literalis seu historicus qui est sensus simplex juxta literam et ordinem nominalem consideratus. Alius spiritualis seu sublimior qui ad Christum vel ad Ecclesiam aut ad mores vitamque aeternam refertur: qui rursus vel est Allegoricus quando per id quod dicitur significatur id quod jam factum est vel futurum est. vel est Tropologicus vel moralis quando Sacra Scriptura ad mores convertitur.

Canones sunt statuta Conciliorum seu leges et regulae in conciliis factae vel de fide vel de disciplina Ecclesiastica.

Concilia sunt Ecclesiae comitia in quibus Christi [illegible] ad fidem et disciplinam morum pertinentibus acturi

legitime convocati confluunt. Quorum alia sunt universalia seu oecumenica quae sunt auctoritate Episcopis totius orbis christiani haereses tollendi, schismata componendi, aliisque gravissimis totius Ecclesiae intendendis necessitatibus. Et talia conciliis numerantur quatuor scilicet Nycaenum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense quibus ultimo additis Conciliis generalibus Graecis 4 et Latinis generalibus 13. Alia particularia seu topica quae a Statis alicuius partis Ecclesiae habentur. Et haec vel sunt nationalia quae habentur ab omnibus Episcopis unius nationis v.g. regni Poloniae, unde constitutiones synodales. Vel sunt Provincialia quae a metropolitano et Episcopis eius suffraganeis celebrantur puta Gnesnensis vel Leopoliensis Episcopi. Vel sunt denique Concilia Dioecesana quae quilibet Episcopus cum presbyteris sua dioecesis celebrat.

Notandum primo originem habuisse ab Apostolis Apostolis omnium qui celebrarunt Hyerosolimis concilium primum de ritibus Iudaicis abolendis et de circumcisione. Act. 15.

Notandum secundo solum Papam posse concilium convocare et licet habentur quod et Imperatores convocaverint hoc tamen fiebat ex certis circumstantiis quae tunc dure erant Pontifices et ipsi apparebat cuius obediendam sed jam penitus obsoletum est.

Notandum 3tio Concilia obligare omnes subditos et quidem generalia obligant totum orbem nisi contraria consuetudine abrogatum est ut Concilium Tridentinum in Galliis ubi in nihil observatum nisi quae de fide sunt

tie et in Germania. In Polonia vero postremum
usum totum approbatum est. Nationalia scilicet
totam obligant nationem, Provincialia provinciam
Diocesana subditos diocesanos
Decreta summi Pontificis est Jus quodlibet
quod S. Pontifex constituit, sive cum Concilio
Cardinalium sive ipsemet tam in causis publicis
quam etiam in causis privatorum cognoscendis
Unde alia sunt decreta generalia et sunt constitutiones
generales quas S. Pontifex sponte et nemine sugge-
rente cum Concil. Cardinalium emittit ad ordina-
tionem totius reipub. Xtianae. Alia decretales epistolae
quae sunt sententiae quas S. Pontifex ad alicujus
suggestionem, consultationem aut supplicationem
emittit ejusmodi etiam sunt rescripta seu literae
a S. Pontifice emissa quae ad lites ordinandas
vel ad largienda beneficia pertinent, illa vocantur
Justitiae haec veniunt rescripta gratiae
Notandum hic quod si statuta nova sint directe contraria
antiquis abrogabant antiqua licet de illis non faciat
mentionem. Non tamen derogat statutis particularibus
locorum et rationabilibus consuetudinibus quas verisimiliter
ignorare praesumitur Papa.
Sententiae SS. Patrum sunt illa quas S. Patres
sive Graeci sive Latini et alii scriptores Orthodoxi
Scripturam S. interpretantes dicerunt et dictis
scriptis mandarunt. De quibus

Notandum quod nullam habent vim legis sine canonibus utique quod in sacris canonibus interserta inveniuntur, siquidem auctoritate Judicialis carent possunt tamen in Judicijs allegari deficiente canone. etsi in hoc casu debent Sententijs Summorum Pontificum qui vim definitionis habent, nam aliud est in causis suum ponere aliud scripturas diligenter interpretari ad quod sola scientia requiritur ad illud vero non solum scientia sed etiam potestas est necessaria.
Notandum autem collectiones Synodales praescribunt ut primo dioecesanarum. Secundo provincialium Synodorum deinde SS. Canonum postremo glossarum et decisionum SS. Cardinalium ratio habeatur.

Titulus 8vus
De Jure Personarum

Personarum Genera jure Canonico duo sunt Laici et Clerici. Laici qui et populares dicuntur sunt quibus licet temporalia possidere uxorem ducere, causas agere inter virum et virum judicare. Unde hac appellatione laicorum etiam Imperator et Rex veniunt quamvis inungantur sed quia inunguntur non ad suscipiendum ordinem sed tantum ad fortitudinem in bellis merito ergo non clerici sed laici sunt
Clerici autem sunt qui divinis officijs mancipati sunt et quos ab omni strepitu cessare oportet
Et licet et clericis pleraque sint licita quae permittuntur laicis puta temporalia possidere causas agere

meepis dni evenit ab omni strepitu et saecularibus
negotiis curis averentur. Sub hoc Clericorum nomine
continentur et conversi qui licet non sint Clerici
tamen etiam non sunt laici sed potius Clericis proxima
Item et religiosi pro his qui profitentur tria vota
qui tamen non sunt Clerici nec sacerdotes sed sunt Extra
Item quod etiam Eremitae qui etiam vere non sunt
Clerici gaudent tamen privilegio Clericorum.
Clericorum autem alij sunt in sacerdotio ut Episcopi
et Presbyteri, alij in sacris ut diaconi et subdiaconi
alij nec in sacerdotio nec in sacris ut minorum ordinum
clerici dicuntur quidem et hi esse in sacris sed lato modo
quia omnis ordo est sacer ut ... 1.1. Rursus
eorum qui in sacerdotio constituti sunt quidam sunt in
altiore gradu vel ordine positi ut sunt Episcopi quidam
autem hoc gradu et ordine ut diximus quod ... non
solum gradu sed etiam ordine altiores sunt Episcopi presbyteris
secundum sententiam ... Thologorum. alij inferiore
ordine ut sunt presbyteri de quibus sigillatim

Titulus 3ius

De Episcopis et Summo Pontifice

Clerici in altiori gradu constituti sunt sunt ... Scilicet
Patriarchae, Archiepiscopi, Episcopi. de quibus
Summus Pontifex est ille cujus dignitas omnes
ordines Ecclesiasticos complectitur omnesque gradus Episcopales conti-
net ac supra ceteros eminet, data sibi a Christo
ut ejus Vicario in terris potestate. Dicitur vero Papa a Graeco
nomine papas id est avus ~ ut quidam volunt a dictis

primis syllabis illius vocabuli Paterpatratus

Privilegia S. Pontificis sunt 1mo omnes judicat â nemine judicatur nisi in Concilio g[ener]ali ca[us]a haeresis. 2do Ordinarius Ordinariorum apud quem est plenitudo potestatis. 3tio solus quaestiones de fide majoresq[ue] Ecclesiae causas decidit quo non potest deficere fidei illius pro qua se ipso specialiter Christus rogatus est. 4to Concilia solus congregat eorumq[ue] scripta approbat. 5to Ep[iscop]os dudos transfert eorumq[ue] sedes mutat, deponit. omnibus his inserviunt versus

Restituit Papa solus deponit et ipse
Dividit ac unit, eximit atq[ue] probat
Habilitat solvit synodumq[ue] facit generalem
Transfert et mutat appellat nullo abjecto

Nota. S. Pontifex a solis eligitur Cardinalibus et q[ui]d[em] de gremio suo. Cardinales autem sunt veluti senatores S. Pontificis appellantur a Cardine quasi sint cardines totius Ecclesiae habentq[ue] in suis titulis ubi decretis jurisdictionem pene Episcopalem et tituli illi Ecclesiis seu Parochiis Episcoporum separantur quin imo majores Ep[iscop]is habentur ob exemptionis praerogativam vendicant

Patriarchae quasi Patrum principes primum post Papam locum obtinent et hi sunt Constantinop. Alexandrinus Hyerosolym. Antiochenus: alij si qui sunt Patriarchae primates potius dicendi sunt. Horum privilegia sunt 1mo p omnes nationis sibi subjectae limites crucem deferre. 2do ab Archiep[iscop]is et Ep[iscop]is appellationes recipiunt. 3tio Conciliis nationalibus praesunt quae jura etiam quodam primatibus conveniunt. ut Gnesnensi in Polonia

Archiepiscopi sunt Principes Episcoporum qui est Provinciae provinciae universae quibus residebat in primaria provinciae

alicus civitate metropolitanus appellatur. Ejus officium est jurisdictionem habere in suffraganeos, et tribunal illorum subditis appellationis. 2do suffraganeos consecrare, et eorum appellationes recipere. 3tio vocare Episcopos provinciales ad concilium provinciale. 4to crucem deferre intra suam provinciam.

Episcopus dicitur a Graeco speculator qui mores et vitam populorum fidei suae commissorum speculari et perspicere debent. Et sunt illi Praelati qui minoribus populis et frequentioribus civitatibus praesunt. Horum officium ligandi et solvendi potestatem habere, chrisma conficere, Ecclesias atque altaria consecrare, pollutas repurgare, clericos ordinare, suspendere, deponere etc.

Titulus 6tus
De Electione et Postulatione

Nominata persona duobus modis promovetur per electionem et postulationem. Unde.

Electio est personae idoneae ad Ecclesiam vacantem per capitulares seu eligentium Canonica vocatio. Dicitur personae idoneae ut differat electio a postulatione quae nonnisi instituitur de persona impedimento canonico laborante. Dicitur per capitulares ut differat electio a collatione, institutione aliisque modis beneficium conferendi.

Electio fit per capitulares qui omnes advocandi sunt nisi sint valde remoti alias contemptus irritare potest electionem. Absentes etiam possunt per procuratorem constitutum ex capitularibus eligere, possunt quidem etiam aliud suo et aliorum principalis sui nomine eligere. nisi habuerit mandatum speciale de certa persona eligenda

nemo pro se per literas votum suum dare licet nemini procuratorem habere possit et hoc maxime in scrutinio ubi vota danda sigillatim Limitatur tamen in electionibus secularium in quibus forma scrutinij exacte non servatur. Electio fit 3bus modis primo per inspirationem electio solet fieri vel per inspirationem simplex et haec est quando certa persona a Deo electa designatur ut erat electio S. Mathiae, vel per quasi inspirationem cum electores nulla prorsus tractatione quasi divini spiritus impulsu in unum repente consentiunt. 2do per Scrutinium cum praesentibus ijs qui debent, volunt ac possunt interesse tres de collegio fide digni assummantur qui secrete et sigillatim vota cunctorum inquirendo in scripta publicant et is erit electus in quem omnes vel major et sanior pars capituli consenserit. Nam supposito quod vota eligentium in plures diversa fuerint partes tunc collatio est instituenda a scrutatoribus quae est vel numeri ad numerum, zeli ad zelum meriti ad meritum. Primo fit numeri quae collatio fit quando majoritas votorum aspicitur respectu totius capituli. Zeli collatio est quando consideratur sanior pars quo zelo ac spiritu in electione ... 3tio quando in ipsis electis merita ac virtutes perpenduntur. 3tio fit electio per compromissum fit quando potestas eligendi transfunditur in plures viros idoneos qui personam mandato declaratam omnium voce eligunt et vocantur compromissarij qui aut sunt absoluti quibus contra omnis eligendi potestas ceditur: aut limitati quibus eligendi potestas tali forma ceditur ut v.g. eligere debeant de consensu secreto singulorum votis quem invenerint

a majoritate parte Capituli nominandi. Possunt vero etiam aliquem ex seipsis si vero sint vota dispa-ria inter compromissarios tunc unus ex compromissariis in quem vota aliqua directa, acceptando talem electionem majora suo voto efficiat. Possunt etiam revocari si res est integra alias non. Nonnullis tamen impeditis aliqua inhabilitate (dummodo non animi vel corporis vitio laborent) subvenitur per postulationem. Quae nihil aliud est nisi concors Capituli petitio apud superiorem ut ipsum praelatum assumat qui eligi non potest. Dimissa legitima postulatione auctoritate S. Pontificis reditur translatio seu mutatio qua vinculum, quo quis Episcopo cum priori Ecclesia vinctus erat dissolvitur, ita ut libere ad aliam transire queat. Electione autem aut postulatione expedita intra mentem electioni consentire debet et deinde intra tres menses a consensu numerandos si sit Episcopus vel abbas electus apud sedem Apostolicam personaliter vel legitime impeditus in sonto procuratorem confirmationem petere tenetur ostendendo processum suae electionis ubi si discrepantia invenerit vota S. Pontifex ea reconciliare poterit. Sed quaeri tamen potest utrum qui indignus electus est possit salva conscientia electioni consentire? Ad dico quod non potest nam est quia sicut non potest eligi ita etiam non potest electioni consentire nam canones justi sunt et ideo tam in foro externo quam interno observandi sunt; et si obiciatur quod Ecclesiam judicat

non Judicat de occultis: diç. non judicat de occultis pro non vero de occultis per accidens ut hic; neq. obstat quod talis seipsummet infamaret si per indignus renunciaret, q. non directe sequitur infamaret si per modum humilitatis vel politici dissentiret: posset tamen etiam et tali electioni consentire si instaret metq. necessitas aliqua dummodo postea occulte petat defectus sui curationem vel dispensationem. Observandum tamen de postulatione quod in hac non petitur confirmatio sed tantum admissio. Sed si duo petant unus confirmationem qui est per electionem alter admissionem qui est per postulationem electus et habent paria vota; tamen est ille qui est per electionem electus praeferendus semper major utilitas facta per electionem, nam Installatio vero etiam necessaria est ne videatur ut lupus intrare ovile sed ut pastor per ostium.
Observandum tamen ante confirmationem se non debere ingerere admi= nistrationi nisi ex privilegio habeat alias electione privaretur et impostorum inhabilis redderetur. Si vero confirmatus et non consecratus fuit ea exercere quae sunt Jurisdictionis ut dotare absolvere: non autem quae potestatis ordinis ut ordinare nisi delegetur Episcopus.
De consecratione? Electus confirmatus procurat sibi consecrationem intra tres menses sub restitutione fructuum et deinde si neglexerit inter alios tres menses sub privatione ipsius dignitatis nisi legitime impediatur. Fit autem consecratio previo examine

à Sūy Eppis juxta ritum in Pontificali Romano de=
scriptum.

Authoritas et usus Pallij est ornamentū de corpore S. Petri sumptū Pontificalis Officij plenitudinem con=ferens: competit autem S. Pontifici, item Patriarchis, Archieppis, Metropolitanis, et quibusdam ex speciali privilegio Eppis: utitur autem eo S. Pontifex ubique dum missā solemnē celebrat, alij tn in suis territorijs certisque solemnitatibus ut die Nativit. Dni. Circum. S. Stephani. S. Joan. Evang. et Epiph. Palm. Coena Dni. Pentecostes et posthabitis Dedic. Eccl. et quoties ea exercent quae sunt ordinis Eppalis: [illegible] in persona S. Pontificis aut ejus legati de latere: Omnis autem ejus authoritas et [illegible] quacum persona extinguitur et sepelitur.

Titulus 7mus

De Officio et Potestate Eppi

Potestas et officium Eppi est duplex Ordinis et Juris=dictionis. Ordinis ordines conferre, confirmare, chrisma conficere, Ecclas, coemeteria, altaria consecrare, moniales benedicere. Jurisdictionis est judicare, corrigere, excommunicare etc. et quidquid ea quae sunt mere fori exterioris in sua duntaxat dioecesi quorumque in loco non exempto per se vel per alium legitime faceret. Archieppus in suos suffraganeos non vero subditos paucis exceptis articulis potestatem habet, non enim archieppus visitare Ecclesias

Cathedralem sui suffraganei nisi in synodo provinciali eam probata, / eam suffraganium n̄ judicat nisi sint dessoluta per appellationem: tibi tamen hinc non cedat in SS. Pontificem qui omnia jura Eptalis in omnes Eccles et Epos toto orbe exercet

Finis Tituli Dnis

De Officio Archidiaconi, Archipresbyteri, Vicarii

Archidiaconus, est quasi oculus Epi et qui vocit Princeps diaconorum qui primus minister Epi est, qui est debetque esse vel doctor theologiae aut juris saltem licentiatus: Ejus officium est diacesim visitare, quae reformatione indigent emandare aut deferre, ordinandos et examinandos examinare: In visitatione ejus est decernere de Ecclesiis earumque restauratione atque ornamentis

Archipresbyter qui princeps sacerdotum dicitur et est vicarius Epi circa spiritualia et divina qui tamen subest Archidiacono, licet sit ordine major tanquam sacerdos cum non requiratur ut archidiaconus sit sacerdos est tamen jurisdictione inferior ad quem totius diacesis sollicitudo de jure antiquorum canonum spectat et Vicarius natus Epi vocatur.

Archipresbyter alibi vocatur decanus alii sunt urbani qui Ecclesia Cathedrali cum Canonicis sunt

et Epi vicem in divino officio supplent. cf. Rural
seu alias Decani qui curam animarum in dec
exercent et neque alios Parochus inspectionem haben
nullam tr habet Jurisdictionem Archiepr [illegible] est Judex ordin

§ De Officio Vicarij

Postquam dictum est de his qui proprio nomine [illegible]
viunt restat nunc dicendum quia alieno ut vicari
Vicarius est qui vicem alterius gerit. Et dicuntur
vel Episcoporum vel Parochorum perpetui temporales.
Vicarius Epi est ille qui cum Epo parem exercet
potestatem ipsiusque Jurisdictioni proficietur [illegible]
nens. Foraneus est quem Epus habens am[illegible]
plam diocesim in certa aliqua parte constituit
Dr foraneus quod foris extra civitatem Epi exsistat.
Generalis qui et officialis Epi dr est qui generale mandatum
habet ad totam Epi Jurisdictionem in civitate et
tribunali ipsius Epi exercendam, ideoque dr
etiam ordinarius cujus officium est judicare causas
ras ferre cf. Potestas tr non extenditur amplius
quam ipsi expresse conceditur. Appellatio ab eo ad Epum
non fit [illegible] ut [illegible] representatur vel ut
delegato ab Epo aliqua causa missa est.
Vicarius Parochorum est ille qui authoritate
Parochi repraesentat, illiusque fere in omnibus
rebus vices gerit, quod etiam a sacris canonibus
permissum est ut habens qui Parochialem

Eccliam sua dignitati, professioni vel prebendae annexam possit sibi retinere vicarium idoneum authoritate Epi.

Vicarius perpetuus dicitur qui canonice id est authoritate Epi constituitur in aliqua puta parochiali cum certa et congrua portione annua tanquam laboris sui mercede superveniente puta ipsius.

Vicarius temporalis est qui ad locum alienum ad tempus constituitur juxta causas subsistentes puta quia pluribus Ecclesiis quas obtinet simul servire nequeat, aut pluribus negotiis ratione sui muneris et officii detineatur aut ob peregrinationem, aegritudinem aut aliam quampiam justam absentiam ab Epo cognitam et approbatam.

Titulus tomus

De Officio Legati, delegati, Vicarii et Conservatorum

Legati sunt qui a S. Pontifice missi ejus vices gerunt in provincia vel regno ejus missio. Et sunt vel legati de latere qui quasi a latere S. Pontificis cui assistunt in arduis et ex ejus senatu mitti solent ut sunt Cardinales hi Aplica dignitatis insignibus utuntur et ingressu illorum in provinciam aliorum legatorum potestas suspenditur. Aut sunt legati missi seu nuntii qui non ex collegio

Ordinariorum à SS. Pontifice institutus. Alii denique sunt Legati nati, qui vice legationis officium dignitati suæ annexum habent ex privilegio, ut Archiepiscopus Gnesnen. Potestas eorum est in provinciis suis novella evellere, salutaria inducere, causas provinciarum sanctorum judices ordinarii audire et decidere possint, denique potestas comprehendit retinere literarum sub mysteriis

Delegatus est qui delegantis id est Ordinarii vices in causis expediendis repræsentans nihil in jurisdictione proprium habens. Et est vel juris, quibus Canonibus et Conciliis hoc officium collatum est, quales sunt Episcopi. Vel hominis, quem SS. Pontifex, Principes vel aliqui inferior jurisdictionem habens constituit, seu cui demandata est jurisdictio. Cujus officium est exequi mandata delegantis. Expirat vero 1mo morte delegantis re integra, 2do morte delegati si delegatio sit facta personæ. 3tio revocatione re integra. 4to lapso tempore officio actioni. 5to finito negotio.

Vicarius Episcopi dicitur qui vices Episcopi seu Episcopalem dignitatem repræsentat. Estque vel in spiritualibus

tum sit ad divina ministeria et jurisdictionem exer-
cendam ordinis ministerij Dni. vel in temporalibus tan-
tum Oeconomus. vel denique in utrisque simul
dicuntur Officialis et Vicarius. Hi Officiales alij sunt generales
quorum est exercere jurisdictionem ordinariam
et judicare causarum generaliter et unum eorum
tribunal idem est. Alij particulares seu foranei
quorum jurisdictio minor est et limitatior. Unde
ab Officiali generali recurrit appellatio ad Episcopum bene
tamen ab Officiali foraneo et alijs delegatis inferioribus.
Conservatores sunt quibus a S. Pontifice de-
mandatur ut aliquos a manifestis injurijs
tueantur. Eligi debent ij qui in synodis diece-
sanis ad audiendas causas Apostolicas designantur.
Coadjutor est qui alteri in subsidium adjungitur
explendi officij causa, dari Archiepiscopis, Episcopis
idque solus Papa, coeterisque praesbyteris a his
Episcopus dare potest assignata ad tempus certa parte
fructuum pro victu sufficienti. Cum jure
vero futurae successionis solus Papa dare potest
adjutorem.
Capitulum est coetus Canonicorum ejusdem Ecclesiae
tenens sede vacante ab jurisdictionem vel electio
et institutio confirmare, alioquin deputatio devolvitur
ad sedem metropol: si vero maioris sedes vacet

ad Episcopum aut priorem. Eligere etiam tenentur administratorem vel oeconomum unum vel plures qui possit ea exercere quae sunt jurisdictionis ordinariae utpote instituere, destituere, resignationes admittere causas decidere et quae vero sunt dignitatis seu ordinis Episcopalis et jure speciali vel privilegio spectant ipsi non possunt.

Titulus Secundus

De Ordinatione et Officiis Clericorum.

Jus ordinandi habent Episcopi. Presbyteri benedicti locant abbates suis monachis possunt conferre ordines minores. Prohibentur autem conferre ordines. Excommunicati, suspensi, interdicti depositi, degradati, symoniaci, schismatici, haeretici, nam a talibus ordinati licet characterem ordinis suscipiant non tamen executionem. Item requiritur ut tantum dioecesanos subditos ordinent nisi domicilio vel beneficio ubi habeant aut dimissoriales praesentaverint. Requiritur insuper scrutinio nisi de iis ac eorum sufficientia aliunde constet. Item requiritur ut fiat intra missarum solemnia sex anni temporibus id est quatuor temporum sabbatinis, item sabbatho ante dominicam passionis et sabbatho sancto. Minores tamen ordines conferri possunt

quocunq[ue] die festo vel Dominico, prima vero tonsura
quocunq[ue] die etiam privatim.
Prohibentur autem ordinari. 1mo ob defectum
Aetatis, infantes seu 7. annis minores ad quatuor
minores ordines. Ad subdiaconatum vero ante
22. Ad diaconatum ante 23. Ad Presbyteratum
ante 25. Et servatis unius anni ad maiores
ordines interstitijs, nisi Ordinarius ex aliqua
necessitatem vel utilitatem Ecclesiae dispensaret.
2do ob defectum baptismi et confirmationis. 3tio propter
sexum, ut mulieres et hermaphroditi, in quibus
sexus muliebris praevalet. Nec Conjugati. 4to
ob animi vitium removentur criminosi
ut adulteri, perjuri, falsarij, usurarij
fures, praedatores, homicidae voluntarij et
Illiterati. 5to ob vitium corporis, qui perpetua
corporis infirmitate aut enormi deformitate
laborant, ut muti, surdi utraque aure, claudi
sinistro oculo carentes, abstemij a vino 7. ipsi
Energumini, epileptici, furiosi, lunatici
Paralytici, leprosi, monstrosi, Eunuchi
6to ob vitium originis, ut illegitimi, nisi in religionem
intret, ubi tamen dispensat Praelatus. 7mo ob vitium
status, ut qui sunt ratiocinio obligati donec satisfecerint

Item servi; Vel obnoxii curiae, ut Curiales qui censui innodati, vel ob defectum voluntatis – quinto ob defectum provisionis ultimo denique sine examine promovendi.

Titulus XII.

De Vita et honestate Clericorum.

Clerici primo non debent tractare negotia saecularia, ut mercari, negociari, nisi in causa et prohibentur esse curatores, tutores, fidejussores, tabelliones in causa criminali, dein procuratores et gubernatores substantiae laicorum, nec venatores clamorosas cum canibus etc. nec chyrurgiam, neque aleis, tesseris vel tabulis ludant vel hujusmodi ludis intersint, neque histrionibus, mimis, ludis joculatoriis intersint. Item honestas Clericorum consistit in vita et moribus h.e. abstinere debent ab omnibus criminibus et scandalis a crapula et ebrietate. Tertio denique honestas spectatur in decenti corporis habitu et vestitu, ut vestibus honestis et habitu decentibus utantur. ceterorum quoque usus Clericis interdicitur nisi adsit necessitas adiuncta defensione in-

Privilegia Clericorum sunt Personalia
primo quod sint bonis et honore. 2do quod fidelitatem
laicis jurare non teneantur. 3tio quod sint exempti
ab oneribus personalibus. Realia quod Clericorum
rebus propriis quas non negotiationis causa
deferunt vectigalia non solvant. Item res
Deo sacratae et clericis possessae jure census
liberantur. 3tio Judicialia quod Clerici in
personalibus a Judice laico judicari non possunt, nisi in
realibus et recompensationalibus in quibus clerici
subsunt foro seculari. Carent autem nobis
privilegiis apostatae, degradati, et qui iis voluntarie
se exuerint. apostini, bigami, qui speculatoriam
et histrionicam artem propriam exercent et
moniti eam non relinquunt. Item qui officia
carnificum, tabernariorum et macellariorum
publice exercent. Titulus XIII

De Regularibus et Monachis

Regulares dicuntur a Regula quam professi aliter
vocantur religiosi qui certae religioni &c.
per professionem et votis castitatis, paupertatis
et obedientiae se obstrinxerint. Monachi vero
et moniales qui solitudini claustrali se obstrinxerunt

monachy enim vel greco sporius monos et sunt
et achos quod tristem significat.

Fiunt autem monachi, aut per oblationem
parentum cum pater vel mater filium impuberem
alicui monasterio in disciplinam regularem tra
dit, qui postea dissentire et ad saeculum redire potest.
aut per propriam professionem tacite vel
expresse. Tacite, quando conditione expleto probationis
anno in veste benedicta habitum religionis
defert et in eodem voluntarie perseverat.
Expresse fit cum quis post annum probationis
se obstringit regulis monasterii.

Officium monachorum consistit ut regulas, quas
professi sunt observent. Ex quibus, illis
nequidquam eorum sit proprietarius seu ne
singuli proprium possideant, ne sine licentia
superioris, ab illis in regularis in loco sacro vel
sepulturis extrumus. quod ne professi transeant
secularibus sutijs recepit, ... quod
ne transeant ad laxiorem regulam, nisi ad
strictiorem quod mendicantibus tamen prohibitum
est absque speciali indulto. Aliter gratia saltem
ad Carthusianos. Similiter moniales extra claustra
etiam ad breve tempus exire nequeunt
sine licentia Episcopi.

Liber II
De Rebus

Post jus personarum uti primo objectum juris sequitur alterum scilicet jus rerum, quarum aliae sunt corporales ut res sacrae, sanctae, religiosae et templa. Aliae incorporales quae sensibus externis non patent et quae in jure consistunt. Sequitur singulis his

Titulus primus
De Sacramentis in genere

Sacramenta sunt invisibilis gratiae visibiles formae: Et tria quidem 7. esse fides docet, Baptismus, Confirm. Poenit. Eucharistia, extrema unctio, Ordo et matrimonium. Et haec licet ad vitam caelestem sunt omnia necessaria, respectu tamen efficacius alia sunt necessaria, ut Bapt. Confirm. Euchari: Poeniten: extrema unctio. Alia voluntaria ut ordo et matrimonium. Praeterea vel sunt iterabilia quae characterem non imprimunt, ut Matri: Eucha: extrema unctio Poenit. Vel initerabilia ut Bap. Confir. Ordo. Sacramenta operantur constant ex rebus tanquam ex materia, et verbis tanquam ex forma, et persona ministri. Quae nullo modo omitti vel immutari possunt. Ceremoniae vero quae ab Ecclesia institutae sunt possunt omitti dummodo non ex negligentia vel contemptu.

Effectus sacramenti est gratiam conferre ex opere operato, non ex opere operantis, sed malitia ministri inquinare nequeunt sacramenta.

Titulus 2dus

De Baptismo. Confirmatione

c titulo de sacramentis in genere, nunc in specie et primo quidem de Baptismo. Qui est sacramentum regenerationis, seu ablutio corporis exterior aqua naturali facta sub certa verborum forma, quae interius lavat animam a peccato. Estque triplex flaminis, fluminis et sanguinis. Ex horum baptismus aquae est vere sacramentum. Coeteri effectum duntaxat habent sacramenti.

Materia remota Baptismi est aqua naturalis idque de essentia ejus. Materia proxima est ipsa ablutio. Forma. Ego te Baptizo in nomine Patris et Filij et Spiritus Sancti Amen.

Minister solennis est sacerdos Parochus vel alius de licentia vel Parochi licentia. In necessitate quilibet etiam infidelis dummodo habeat intentionem baptizare etc. Etiam si nullus adsit mater vel Pater utrique perinde affinitatis spiritualis. Patrini vero qui esse debent sunt unus vir et mulier, contrahunt affinitatem spiritualem cum baptizato, eiusque patre et matre: et non possunt esse Patrini extra necessitatem religiosi,

pariter qui non sunt baptizati nec confirmati
Locus Baptismi est parte facta Parrochialis
non monasteria ubi prohibentur esse Baptis-
teria. nec domus privata nisi regum
aut principum filii vel gravis necessitas.
Confirmatio est unctio facta in fronte
Baptizati crismate ab Epo benedicto sub
certa verborum forma. materia remota
est crisma sacrum quod constat ex oleo olivarum
et Balsamo die Coena Dni per Epum consecratum
materia vero proxima est ipsa unctio in fronte
forma: Consigno te signo Crucis et confirmo
te Chrismate salutis In nomine Patris etc.
Minister ordinarius est Epus
Poenitentia est sacramentum quod contritione, con-
fessione ex parte poenitentis et absolutione
ex parte sacerdotis, conferentis peccatorum
post baptismum commissorum remissionem operatur.
Materia ejus sunt peccata et quidem mortalia
sunt necessaria, venialia sunt sufficiens materia
forma sunt Contritio, Confessio et satisfactio
Contritio est animi dolor ac detestatio de
peccato commisso cum proposito non peccandi
de caetero. Quae si fit propter amorem Dei
est vera contritio, si vero propter turpitudinem
vel poenas peccati est attritio

Confessio Sacramentalis est peccatorum suorum Sacerdoti approbato facta declaratio, ad per Sacramentum eorum remissionem obtinendam quae debet esse integra, vera, dolorosa, accusans et pravare [illegible].

Satisfactio Sacramentalis est passio voluntaria poenae pro peccato a Confessore imposita ad placandum Deum cum proposito amplius eum non offendendi.

Forma Sacramenti poenitentiae essentialis consistit in his verbis Ego te absolvo etc.

Minister poenitentiae est Sacerdos ab ordinario approbatus qui tamen a reservatis S. Pontifici et Episcopis absolvere nequit, nisi ad hoc specialem habeat facultatem, excepto in articulo mortis

Sabbatis 3tius

De Eucharistia. Ordine et Extrema Unctione

Eucharistia est Sacramentum in quo sub speciebus panis et vini transsubstantiatis aut horum alterius verum corpus et Sanguis Christi continetur.

Materia ejus est panis triticeus aqua naturali coctus azimus seu fermentatus. Et vinum de vite cui parum aquae admiscetur.

Forma est haec Hoc est enim Corpus meum. Hic est enim calix etc. Et ex materia, duplici et forma, unum tamen est Sacramentum integrale

Minister hujus Sacramenti est Presbyter rite et legitime ordinatus; jejunus non impeditus

aliquo peccato mortali non tenebitur celebrare, verum
ejus acceptio debet esse saltem semel in anno
circa festum Paschae.
Differt vero a sacrificio missae quod Eucharistia
directe ordinetur ad justificationem nostram, missa vero
ad cultum Dei. 2do quod Eucharistia consistat
in speciebus consecratis, missa vero in consecratione, obla-
tione et sumptione. Sacrificium autem est
cruentum sacramentum corporis et sanguinis
Domini, quod offertur in recognitionem supremi
dominii divini et professionem nostrae servitutis.
Sacramentum ordinis est signum sacrum quo traditur
ordinato potestas spiritualis consecrandi Eucharistiam
vel administrandi sacramenta. Ordines apud Theologos
sunt 7. Ostiariatus, Lectoratus, Exorcistatus, Acolythatus,
Subdiaconatus, Diaconatus et Presbyteratus. Apud
Canonistas sunt novem quia addunt primam tonsuram
et episcopatum. Ordines autem alij sunt
minores ut sunt prima tonsura, Ostiariatus et reliqui
ad Subdiaconatum exclusive. Alij sunt majores
a Subdiaconatu inclusive: dicti ideo majores quia illis
initiati tenentur ad votum castitatis, ad horas
canonicas et habitum clericalem deferendum.
Materia ordinum remota sunt instrumenta sacra. Proxima
traditio et contactus eorum tempore ordinationis.
Forma in collatione calicis et accipe Spiritum Sanctum etc.
Presbyteratus vero accipe potestatem etc.

Minister hujus sacramenti est Episcopus. Et tamen et Cardinalis et Abbas benedictus subditis suis conferre minores ordines ex speciali privilegio

Extrema unctio est sacramentum excuntium quod infirmo in periculo vitae constituto et poenitenti confertur per sacerdotem adhibita unctione in certis membris oleo benedicto sub certa verborum forma cum intentione prolata.

Materia ejus est oleum olivarum ab Episcopo benedictum et vocatur oleum infirmorum, nam oleum aliud est crisma dictum quo unguntur baptizandi et confirmandi aliud cathecumenorum quo sacerdotis manus reges et principes in brachio et humero nec non pectore unguntur, quae olea singulis annis renovari debent in parochiis.

Forma est per istam unctionem et suam piissimam misericordiam, quae forma dicitur profertur ungunturque infirmi oculi, nares manus, aures, os, pedes et renes et quidem renes in solis masculis.

Minister est solus sacerdos sed non religiosus

Titulus IV.

De matrimonio

Matrimonium est legitima viri et mulieris conjunctio individuam vitae consuetudinem continens

Materia remota sunt ipsa corpora contrahentium

proxima est consensus mutuus eorundem.
Forma sunt verba conjugium signa externa consensum dicenti exprimentia.
Minister sunt ipsi contrahentes. Quod nunc de Concil. Trid. requiritur ut matrimonium contrahatur in praesentia proprii Parochi vel alterius de ejus aut loci ordinarii licentia et coram duobus vel tribus testibus
Matrimonium initiant sponsalia. Quae sunt mentio ac repromissio nuptiarum futurarum seu matrimonii. Et hoc contrahuntur a majoribus septennio nisi malitia suppleat aetatem: et contrahuntur tam per se quam per procuratorem, per literas, verba, nutibus vel pure vel sub conditione
Solvuntur autem sponsalia. 1mo per dissensum mutuum 2do per ingressum religionis. 3tio per ordinem sacrum. 4to per nuptias cum alio ante sponsalia. 5to per affinitatem vel cognationem spiritualem supervenientem. 6to per subsequentem fornicationem alterius sive carnalem sive spiritualem usque haeresim vel apostasiam 7mo per supervenientem morbum contagiosum, mutilationem vel notabilem deformitatem cum alterutro contrahentium 8vo per resilitionem vel odia capitalia inter sponsos vel familiarum 9no per discessum et absentiam alterius diuturnam sine scitu alterius. 10mo per lapsum temporis praefixi in contractu sponsaliorum. 11mo per contractum cum alia sponsalia matrimonium de praesenti

sexus quam mortem alterius. Ultimo denique sunt alia impedimenta impedientia, alia dirimentia simul. Impedientia sunt. 1mo Interdictum Ecclesiae vel dein. Ecclesiae est necesse certis temporibus anni nuptiarum celebrationem. Tum quando inhibicionem decreverit. 2do Catechismus seu sponsio spiritualis. 3tio votum simplex castitatis. 4to sponsalia cum alio vel alia. 5to susceptio proprij filij in baptismo. 6to solemnis poenitentiae receptio adolescentibus. 7mo crimen vel haeresis.

Impedimenta dirimentia simul sunt his versiculis

Error, conditio, votum, cognatio crimen
Cultus disparitas, ordo, ligamen honestas
Si sis affinis si forte coire nequibis
Haec socianda vetant connubia facta retractant

His impedimentis dirimentibus annumeratur ex Conc. Trid. absentia proprij Parochi ergo si extra Parochiam sine licentia Ordinarij vel Parochi et sine testibus contrahatur matrimonium non valet sess. 24. cap. 1. de refor. matr. quod intellige quoad receptum scilicet ubi receptum.

Vel Habentur his versibus continentur impedimenta impedientia

Ecclesiae vetitum, nec non tempus feriarum
Atque Catechismus, crimen, sponsalia votum
Impediunt fieri, permittunt facta teneri
Impedimenta vero dirimentia hic.

Error conditio, votum cognatio, crimen
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas
Aetas, affinis, si clandestinus et impos
Raptave sit mulier, nec parti reddita tutae

Compendium Juris Canonici

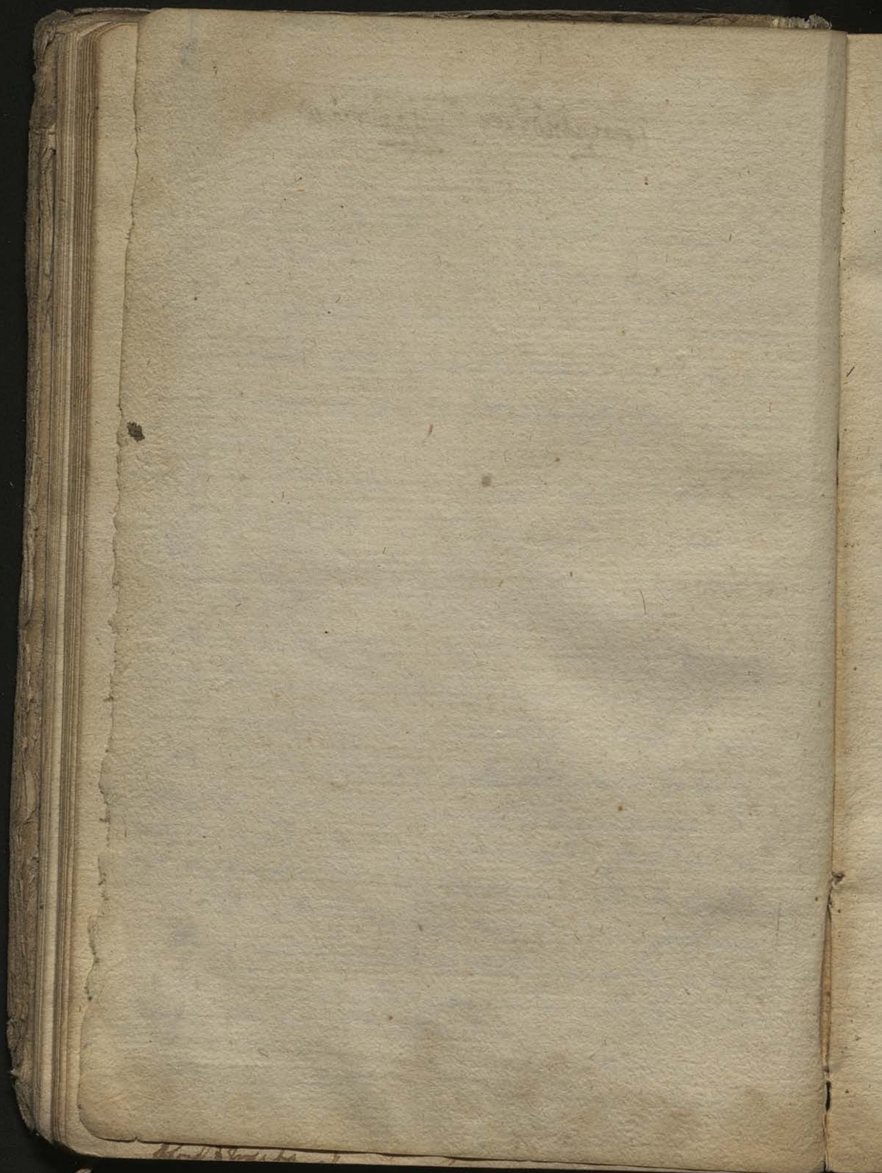

Quaestio prima In librum I. Juris Canonici
M. Pezzenis

Titulus primus

De jure Canonico in Communi

Quid est jus Canonicum? Jus canonicum nomine idem est quod regula, quia Canon graecum latine regulam significat. Quidditative vero est jus collatum ex Canonibus seu regulis Ecclesiae ad recte vivendum aeternamque beatitudinem consequendam institutis. Atque dicitur lex divina, quia Canones Ecclesiae tanquam conclusiones quaedam ex lege divina veluti ex suis fontibus ac principiis profluxere. Estque itaque est scriptum quod in sacris literis, decretis Constitutionibus Ecclesiae Sanctorumque Patrum sententiis approbatis seu in corpore Juris canonici continetur. Est non scriptum, quod consuetudine recepta in Ecclesia Romana et traditione legitima continetur.

Causa efficiens itaque primaria Juris canonici est supremus legislator Deus. Secundaria est S. Pontifex qui ex Jesu ius met ore potestatem leges condendi eandem cum S. Petro accepit, atque hoc lacitam eorumque decreta robur et authoritatem capiunt.

Causa materialis seu subiectum est homo catholicus ad finem aeternae felicitatis dirigibilis. Causa formalis est forma tractationis. Finalis efficere bonos et scientes tum metu poenarum, tum et exhortatione praemiorum.

Solutiones dubiorum

De jure divino, consuetudine et conditione

Quid et quotuplex est jus divinum? Jus divinum est quod a Deo promulgatur, cujus species sunt jus increatum quod est expressum in cordibus nostris testimonium reddente conscientia nostra, quod etiam dictamen vocitatur. Et jus scriptum creatum, quod continetur in antiqua et evangelio. Antiqua consistit in praeceptis moralibus, judicialibus et ceremonialibus. Moralia spectant ad morum disciplinam, nec per novum testamentum sunt sublata cum sint juris naturalis. Ceremonialia dicuntur quae ad ritus et ceremonias judaicas spectabant, et haec licet mutata sint, non tamen judicialia quae circa administrationem justitiae versantur.

Quid et quotuplex est consuetudo? Consuetudo est jus quoddam moribus introductum

quae pro lege recipitur cum desit lex. Consuetudo alia est praeter legem quae jus novum statuit deficiente lege. Alia contra legem quae non statuit jus novum sed tantum jus dubium interpretatur. Alia contra legem quae tollit legem non divinam et naturalem sed humanam.

Quid et quotuplex est Constitutio? Constitutio est jus scriptum a Principe vel cognoscitivo magistratu juris instituendi potestatem habente. Ex quibus aliae Civiles quas Principes aut magistratus aut populi aliquis faciunt. aliae Ecclesiasticae quae potestate Ecclesiastica procedunt.

Titulus Tertius

De Statutis Conciliorum, Decretis SS. Pontificum et Dictis SS. Patrum.

Quid et quotuplicia sunt Concilia Sacra. Concilium sacrum est aggregatio hominum prudentium, auctoritate Praelatorum convocatorum ad tractandum communi intentione de rebus fidei necessariis, et utilitatem ejus publicam concernentibus. Universalia seu Oecumenica sunt quae a S. Pontifice convocatis ex universo orbe toto Episcopis

ad conciliandas de fide opiniones et ad errorum operationem indicuntur. Particularia seu synodi sunt ad quae non omnes vocantur Episcopi. Quorum alia sunt Provincialia ad quae Episcopi Provinciales, cujusvis Cathedralium Ecclesiarum, et alii jus habentes comparandi vocantur a Archiepiscopo vel eo impedito a antiquiore Episcopo. Haec celebrari debent singulis trienniis approbatione auctoritate a Sede Apostolica. Alia Dioecesana quae Episcopus cum Praelatis et parochis sui Dioecesis quotannis celebrare tenetur.

Quae authoritas Decretorum SS. Pontificum. Decreta SS. Pontificis generalia parem cum Decretis Conciliorum autem habent. Particularia vero restricta ad certas personas et casus non transgrediuntur.

Quo loco censentur SS. Patrum scripta. Quae SS. Patres conscripta reliquerunt, et Canonicationi eis interserta inveniuntur parem habent cum iis authoritatem. Quae vero extra Canones posita sunt, ratione sequuntur.

Titulus Tertius

De Jure Personarum

Quid est jus Personarum. Est illud quod ad id

†

De triplici statu, statu et alia qualitate personarum

Quae itaque sunt genera personarum secundum... primum genus est quod mancipatum Divino officio contemplationi et orationi ab omni strepitu temporalium expers esse meruit ut sunt clerici. Alij sunt laici qui taliter non sunt obstricti. Demum intermedij sunt Regulares qui votis castitatis, obedientiae et paupertatis adstricti sub certa regula approbata vivunt.

Quot sunt gradus clericorum? Alij sunt in sacerdotio idque altiori gradu dignitatis insigniti ut Episcopi caeterique Praelati. Alij in inferiori ut Presbyteri. Alij in sacris Diaconi subdiaconi. Alij nec in sacerdotio nec in sacris ut sunt minorum ordinum clerici.

Titulus 2dus

De Episcopis

Qui sunt et qualiter dignantur Episcopatu? Episcopi sunt in dignitate sacra sublimati tanquam in specula ad Dominici gregis custodiam, et curam intendendi esse debent. Sunt autem plures gradus eorum. Primus universorum est ipse Rex cuius principatus est nempe Papa Romae, qui ex collegio Cardinalium eligendus, plenitudinem potestatis

gubernandi in ecclesia ut … Ecce quare episcopus praedicatur cum omnes praesideret.

Post Pontificem sequebantur olim Patriarchae, hodie vero Cardinales, qui mutarunt ordinem, illi inferiores Horum vero alij sunt Episcopi, alij presbyteri, alij Diaconi pro diversitate officiorum quibus Summo Pontifici in administratione vniversalis Ecclesiae suffragantur.

Cardinales sunt inferiores Archiepiscopi quasi Principes Episcoporum archos enim graece primum sonat, qui provincijs cum certo numero Episcoporum praesunt. Deinde hos sequuntur Episcopi qui in vna sunt Dioecesi gregi Domini pascendo invigilabant.

Titulus …

Quid sit electio, postulatio, translatio, confirmatio, Consecratio Episcopi et authoritas eorum …

~~Quid est~~

Electio est idoneae personae ad dignitatem Ecclesiam vacantem canonice facta vocatio aut de superioris mandato. Fit 3tiis vel per inspirationem, cum … in vnum … consentiunt. ~~…~~ 2do per scrutinium cum tres ex collegio assumpti singulorum vota sigillatim examinant. Quo facto ipse demum eligitur in quem omnes vel sanior pars

consenserit. Tertio per compromissum cum plures idonei viri eliguntur, in quos omnium vigens eligendi certo modo facultas et potestas transfertur, qui juxta praescriptum ad omnia facienda obligantur.
Jus electionis demum habent Canonici, nisi de consuetudine, privilegio, vel ad alios spectet, vel per mortem Episcopi vel renunciatione vacua sit. Quidem capitulum venire debent ad diem electionis habere, eamque aliis annunciare; quod si intra tres menses negligatur, aut inhabilis eligatur, electio ad superiorem spectat.
Non possunt autem eligere absentes nisi impediti. Laici licet Patroni facto. Impuberes et fuerint in capitulo Excommunicati majori, Vocati et suspensi.
Eligi nequeunt non possunt minores 30 annis, Indigni, notorii, criminosi, Neophyti, haeretici, Schismatici, Irregulares quibus denique impedimentum est ratio lege et mores. Nonnullis tamen impeditis inveniri
per postulationem, quae non in nihilo nominis et animi. Quod nihil aliud est quam vocis Capituli petitio apud superiorem ut is in praelatum admittatur qui eligi non potest. Admissa hac ille dispensat amandat translationem quae vinculum illud quo Episcopus cum priori Ecclesia vinctus erat dissolvitur ita ut liberet ad alia

transire possit. Qui electioni contra mentem ... debet, pro facto intra tres menses si Episcopus vel Abbas sit apud Sedem Apostolicam ... vel ... alium ... petere tenetur. Post ... obtentam necesse est ut consecrationem sui intra tres menses procuret, sub poena restitutionis fructuum, et si inter alios tres sex menses neglexerit dignitate privandus, examinari quoque debet ... Episcopis. Vide ... Concilii Tridentini ... Episcopi Archiepiscopi Metropolitanis, et ... Episcopis.

Titulus primus

De Officio et potestate Episcopi

Quadruplex est officium et potestas Episcopi ... Ordinis et jurisdictionis, et quidem haec potestas est ordinaria et delegata quam ipsi aliquando jura concedunt circa correctionem morum et visitationem exemptorum et in aliis casibus expressis in ... Tridentino ... Ordinis potestate ... ordinis confert, et ... confert. Jurisdictionis vero exercet judicando ... examinando ... et quae sunt fori exterioris

illa infra diversa praedicat... quoniam in loco non exempto ... ordinariis, tunc etiam Archiepiscopus in suos suffraganeos, non in subditos eorum paucis exceptis articulis jurisdictionem habet. Non est quippe archiepiscopus ~~in suos~~ suffraganei ... nisi in synodo provinciali ... causas quoque subditorum suffraganeorum judicat nisi per appellationem ad se devolutas. Quae tamen limitatio ... non cadit in SS. Pontificium.

Stylus Dig.

De Officio Legati, Delegati, Vicarij et Conservatorum.

Qui et quotuplices sunt legati et quod officia eorum. Legati dicuntur qui a SS. Pontifice missi vices ejus gerunt in provincia vel regno sibi commisso. ... alibi esse nequit legatos hoc nomine mittit. Triplices autem sunt legati; nam aut sunt legati Cardinales qui vocantur legati de latere quasi a latere SS. Pontificis cui assident

in Conciliis et ex ejus Senatu mitti solent
Hi in munere suo legationis Aplicae dignitatis
insignibus utuntur, et ad ipsorum in provin:
ciam ingressum cessat aliorum legatorum
potestas. Sunt sunt legati missi seu
nuncij qui non ex Collegio Cardinalium a S. Ponti:
fice mittuntur. Alij sunt legati nati qui le-
gationis officium dignitati suae annexum habent
ex privilegio. Officia eorum in provincijs
sibi commissis sunt quo vice S. Pontificis negotia
curare, ex delegato munere, causas provinciales
semper judices ordinarij audire et decidere
possunt seu appellationis et devolutivus. Potestas
denique eorum maxime dependet ex literis eorum.
Cessat autem iterum spatio toti legis temporis
praefiniti. 2do revocatione legati. 3tio morte
ejusdem.

Quid et quotuplex sit delegatus et quod
officium ejus? R. Delegatus est qui delegan
tis id est ordinarij vices in causis recipiendis

respondens

delegans nihil in jurisdictione proprium habet. Unde aut est juris cui hoc casales et hujusmodi ut tangunt sedis apostolica delegatus procedat fere Cant. Quales sunt Epi. Aut hominis quem S. Pontifex Princeps v aliqs inferior jurisdictionem habens constituit. Expirat autem primo morte delegantis. 2do morte delegati si delegatio fuerit Rom. 3tio renovatione reintegra. 4to per lapsum termini praefixi actioni. 5to finito negotio

Qui Epi Vicarius, quotuplex et quod officium ejus. Vicarius est qui vices alterius gerit, unde vicarius Epi dicitur qui Epatem dignitatem repraesentat. Et dicitur v in spiritualibus tm, respectu divina ministeria, et jurisdictionem exercendam vocaturq missus Dni. b dicitur in temporalibus tm et dicitur Oeconomus, vel demum constituitur in utroq simul et appellatur Vicarius et officialis. Porro officiales alii sunt generales alii particulares seu foranei. Officium generalis officialis est exercere jurisdictionem ordinariam. Uxor

ob ea, non currit appellatio ad Capitulum: tenetur tamen ab officiali foraneo et alijs inferioris status. Adeptus tamen est in extendendo ultra quam in predicta.

Quid Conservatores? sunt illi quibus a S. Pontifice mandatur ut aliquos a manifestis injurijs tueantur. Exigere tenentur, qui in synodis Diocesanis ad audiendas causas Apostolicas designantur.

Titulus 3ius

De Officio Archidiaconi, Archipresbyteri, et Capituli Sede vacante.

Archidiaconus dictus Episcopi oculus, ac Gradus Princeps Diaconorum, debet esse D. Juris v. Theologiae aut saltem Licentiatus. Ejus officium est Dioecesim visitare, quae reformanda sunt emendare, ordinandos et beneficiandos examinare.

Archipresbyter seu Princeps Presbyterorum ab alijs Decanus appellatur, alij Urbanus, alij Ruralis.

Primicerius seu cantor olim cantoribus corporaliter distribuebat.

Custos seu Thesaurarius Custos suppellectilis Ecclesiae et thesauri curam gerebat.

Coadjutor qui alicui in subsidium adjungitur
explendi officij causa, dat autem Archiepus
Epus, et Sedes Aplica post factam necessitatem
examinandam. Archiepi vero et Epi
adhibent coadjutores Sede Aplica, instrictis
autem et dare Epis ad tempus partem fructuu
ijs assignata pro victu adsistenti. hunc autem
dat Epo Coadjutor aufert statim eidem aliquas
Capitulis in partibus Infidelium seu [illegible]
cum onere ut adjuvet.
Capitulum est coetus Canonicorum ejusdem Ecclae.
Tenetur sede vacante constituere Vicarium, vel
constitutum confirmare, alioquin deputatio illius
devolvitur ad Metropolitanum, aut ad seniorem.
Tenetur eligere debet Administratorem bono-
rum temporalium unum vel plures. Qui et ea exercere
quae sunt jurisdictionis ordinariae, utpote insti-
tuere etc. quae vero sunt dignitatis seu ordinis
Episcopalis non succedit Capitulum, unde nec di-
missorias literas concedere, nec Sede vacante re-
servata beneficia conferre. Sedes Epalis
autem tamdiu vacat, donec literae Aplicae

Titulus X

De Ordinatione et officijs Clericorum.

Quis ordinare potest Clericos et Quando?

Episcopi tamquam ordinarij ministri sunt ordinis. Abbates quoque possunt suis Monachis conferre minores ordines. Ceterum ut valide conferant ordines requiritur 1mo: Ut non sint excommunicati majori excommunicatione, et denunciati, simoniaci, haeretici, schismatici. Nam a talibus ordinati non recipiunt executionem collati ordinis. 2do ut ordinent suos subditos aut alios sed cum dimissorialibus literis a loci ordinario, alioquin ambo suspenduntur, ille quidem a collatione hic ab executione ordinum. 3tio requiritur ut ordinatio fiat praemisso scrutinio seu examine ordinandorum, qui licet canonici et theologi sint non examinantur et alij de quorum sufficientia constat. 4to requiritur ut ordinatio clericorum fiat intra missarum solemnia suis anni temporibus scilicet quatuor temporum sabbatis, item sabbato ante Dominicam Passionis et sabbatho sancto. Et tamen vigore dispensationis ordinari possunt extra

tempora

tempus à jure definitum. Minores tamen ordines conferri possunt quocunque die festo, et Ordo prima vero tonsura quocunque etiam die privato.
Qui prohibentur ordinari primo ob defectum aetatis infantes seu minores 7 annis ad 4 minores ordines. Ad subdiaconatum vero nemo ordinari debet ante 22, ad Diaconatum ante 23. ad Presbyteratum ante 24. Observati unius anni ad sacros ordines interstitijs, nisi necessitas fuerit, aliàs non in eorum data ordinandos suspendit tamdiu ab executione ordinum donec ad canonicam aetatem pervenerit. 2do non baptisati non confirmati. 3tiò per legem non debent ordinari mulieres. Nec hermaphroditi seu in quibus sexus muliebris praevalet. nec conjugati 4to ob animi vitium removentur criminosi ut adulteri, perjurij, proditores, falsarij, usurarij, fures, et alij sunt notorij et in tanto crimine, notati quod infamiam inducat. Item homicidij voluntarij, Apostatae, Scandali Turchiarum filij, infames, et usque poenitentiam agentes. Illiterati et ob nitiu[illegible]

+

corporis qui specifica infirmitate corporis aut e:
nimi deformitate laborant, ne ideo Sacra
ministrare possint, cujusmodi sunt claudi, muti
surdi utraq aure, caeci a sinistro oculo ca:
rentes, abstemij qui non possunt vinum bibere
Item mutilati manu, digito ad fractionem
hostiae necessario, item energumeni, gibbosi, e:
pileptici, lunatici, paralytici, leprosi, morbosi,
Eunuchi, nisi necessitate morbi aut hostili vi
si autem ex culpa facta sibi mutilatio diriguit.
Quinto ob vitium originis vel illegitimi nisi a
S. Pontifice vel subsequens matrimonium
sint legitimati, aut religionem fuerint ingressi,
quorum tamen ultimi ad Praelaturas etiam
in religione non admittuntur. Sexto ob vitium
ratiocinii qui ad ratiocinia sunt obligati donec
eadem reddiderint. Item servi in praejudicium
Dominorum suorum. Septimo ob vitium lenitatis
quo quis se criminibus civilibus mancipavit
ut Curiales ad causas sanguinis assistentes.
Item etiam ignorantes punctis fortuiti Clerici

debita

et irregularitate innodari. Quo ob defectum voluntatis prohibentur ordinari invitis. Qui ob defectum tituli seu provisionis, scilicet is, qui ordinatur ad titulum patrimonium, non debet illud alienare, donec beneficium sufficiens acceperit. Unde denique prohibentur ordinari qui furtive, id est sine examine, ordines usurparunt, vel saltus, id est omittendo intermedios.

Quae sunt officia clericorum? Officium presbyteri, qui latine senior dicitur, est offerre, benedicere, sacrare etc.

Diaconus qui ex graeco minister dicitur, officium est assistere sacerdoti et ministrare in omnibus quae aguntur in sacramentis.

Subdiaconi qui subjacent ... officiis Diaconi, ... tradere Diacono calicem et patinam ac in aliis servare sui servire.

Exorcistae energumenos exorcizare etc.

Caput XI.

De vita et honestate clericorum

Honestas Clericorum attenditur 1mo in negotiis et officiis, quae non debent esse saecularia. Primo Clericis non licet tractare mercaturam seu negotiationem lucri causa. Prohibetur quoque ipsis ne sint Procuratores, Judices, Assessores, Tabelliones in causa criminali, Gubernatores, dispensatores bonorum laicorum, nisi sint miserabilium personarum. Nec aliis publicis officiis saecularibus immiscere se non debent, et ab omnibus criminibus scandalosis et vitiosis abstinendum.

2do denique spectatur honestas Clericorum in decenti corporis habitu et vestitu ut talem deferant habitum qui quemque deceat non rubeis aut viridibus vestibus utantur aut ornamentis, nec deferant arma absque necessitate non uti eis debent.

Quotuplicia sunt privilegia Clericorum.

Triplicia scilicet Personalia, realia et judicialia. Personalia sunt quod

Clerici

dignitates laicis dabuntur, Quandoque laici eis
imperare debent, neque eis violentiam inferre
vel fidelitatem laycis jurare non tenentur, quoniam a
laicis bona temporalia possideant. 5to quod sint
exempti ab oneribus personalibus hoc quo animi
provisione et corporali labore absolvuntur,
quando sint honesta [illegible] tamen mera misera-
bilium personarum ut pupillarum, viduarum
ac mortuorum defensione urgente necessitate.
6to quod Venerantes habitum mutare possint.
7timo quod etiam tempore interdicti localis summo-
modo non sit causa clericis sacramenta praevidentes
administrare et recipere ac sepeliri queant.
Realia Clericorum privilegia sunt, quod clerici
de rebus propriis quas non negotiationis causa
deferunt vectigalia non solvant. Item
res Deo sacratae a clericis possessae jure
census liberantur.
Judicialia privilegia sive fori in hoc consistunt
quod clerici in personalibus a judice laico judicari nequeant.

aliorquin judicans pro facto incurrerit excommunicationem papae reservatam et judicium non tenerit. Licet tamen ex spiritualibus mixtis realibus et recompensabilibus in quibus clericus subest foro saeculari. Minorum quoque indicio clericus ob defectum regressus.

Privilegiis tamen isti exuuntur tradi deprudati a curia saeculari traditi. Item qui clericatui renunciaverunt et pro laicis se gerunt. Item bigami et qui saecularium et histrionicam artem per annum exercent at a suis praelatis moniti candem non relinquunt. Item qui officia carnificum tabernariorum aut macellariorum publice exercent.

Titulus XII

De Regularibus et Monachis

Regularis dicitur a regula speciali quam profitentur a Sede Apostolica approbatam conditionis castitatis, paupertatis, et obedientiae se obstringentes. Professio facta est solemnis regulari traditio ut nec Summus Pontifex in ea dispensat.

Monachi vero et moniales sunt qui se solitudini
claustri se astrinxerunt. Fiunt autem mo-
nachi 2bus modis per oblationem parentis cum
pater vel mater filiam vel filium impuberem
alicui monasterio in disciplinam regularem
tradit, qui annis pubertatis venientibus dissen-
tire et ad saeculum redire possunt. Nam
professio ante pubertatem vel 16 aetatis annum
facta non obligat. 2do religiosi fiunt
per propriam professionem tacite vel expresse
factam, tacite tunc emittitur quando quis
expleto pubertatis anno in signum tacite
habitum religionis defert et in eodem
voluntarie perseverat. Expresse fit cum
quis post annum probationis se obstringit
regulis monasterii. Ad cuius sacramentali-
ditatem requiritur 1mo auctoritas superioris id est
ut fiat in manibus illius vel alterius de ejus
licentia. 2do ut fiat in aetate legitima id est
16 aetatis anno. 3tio ut sit libera et vo-
luntaria a compote sanae mentis. 4to ut
fiat sine conditione substantiae religionis repugnante

qt ut fiat ab hoc liber. Cum servus in praejudicium Dni sui vovere n. pt. Unde nec uxor conjugum alter invito pt. ratum et consummatum matrimonium religionem ingredi pt. nisi factum sit ex justa causa divortium alioquin etiam post professionem redire teneretur, quo tamen casu ex religione rediens professus debitum conjugale exigere n. pt. nec mortuo conjuge cum alia contrahere matrimonium. Possunt tamen mutuo consensu conjuges religionem ingredi aut unus ingredi, et alter votum castitatis emittat, et manere in saeculo absque inconvenientibus suspicionibus. Possunt quoque intrare religionem ante consummationem matrimonij.
Ut tamen professio nulla dicatur necesse est ut invalide professus intra quinquennium a die professionis reclamet, causasque nullitatis quas praetendit coram superiore suo et ordinario probet n. ubique habitum monasticum deserat alioquin tanquam apostata punitur. Quaestio. Quae sunt officia saecularium et monachorum officium monachorum rejiciendus ante ...
ut

ut ad regulam quam professi sunt præscribe
vitam ordinant ac componant.
In hibus autem monachis nequisquam ammo
et proprietarius seu nesciunti prium possi:
deant nisi adsit licentia superioris. Porro
non debent fratri parochialibus certis exemptis
privilegiatis et canonicis Regularibus. Nec ad
laxiorem regulam transire nisi ad strictiorem.
Quibus mendicantibus tamen prohibitum est nisi
speciali apostolica sedis gratia sorgam ad carthu=
sianos. Moniales monachales extra clausuram etiam
ad breve tempus exire nequeunt sine licentia
Episcopi, nec quisquam certa monasterii ostium ingredi
debet sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda.

Quæstio quinta Libri Tertii
De Rebus
Titulus I.
De Sacramentis in Genere
Quid et quotuplicia sunt Sacramenta
Sacramenta sunt invisibilis gratiæ visi=
biles formæ. Vel sunt invisibilis gratiæ

invisibilis signa ad justificationem nostram in:
stituta. Et quidem de fide detractum est nova
legis sacramenta esse tantum septem a Christo Domino
instituta ut Baptismus, Confirmatio, Poeni:
tentia, Eucharistia, Extrema Unctio, ordo et
Matrimonium. Unde alia sunt necessaria
ut Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Poeni:
tentia, Extrema Unctio, quae sine periculo
salutis permitti et temere negligi non possunt.
Voluntaria sunt ordo et Matrimonium quibus
licet gratia spiritualis et operatio augeatur sunt
tamen ab Orthodoxis omnis sine dispendio
salutis permitti. Porro ex sacramentis tria iterari
non debent quod characterem seu signum
spirituale indelebile in anima imprimant.
Caetera possunt iterari quae non impri:
munt characterem.
Quibus essentialiter efficiantur sacramenta
3 ... rebus tanquam materia, Verbis tanquam
forma et persona ministri cum intentione
faciendi id quod facit ecclesia circa administ

Sacramentorum. Et adeo de necessitate sunt, ut si quod aliorum omittatur, vel in eorum aliquod subtilis mutatio fiat, nullum sit Sacramentum.

Legitimus autem minister est Ordinarius Parochiae, illius praefatus, in qua existunt suscipientes Sacramenta.

Effectus seu officium Sacramenti est quod conferunt gratiam ex opere operato, non ex opere operantis.

Titulus 11.

De Sacramentis in specie et quidem de Baptismo, Confirmatione et Poenitentia

Baptismus itaque est ablutio corporis exterior aqua naturali facta, sub certa verborum forma, quae interius lavat animam a peccato. Est triplex: fluminis, flaminis, sanguinis. Fluminis quo ablutione. Flaminis quo quis desiderio habet recipiendi baptismum aquae, sanct. Sanguinis quando quis pro Christi fide martyrium patitur. Baptizandus

aqua est vere Sacramentum. Caeteri effectum dum lavant habent Sancti. Materia autem hujus baptismi est unica materia naturalis quae mater remota dicitur, proxima autem est ipsa ablutio. Forma vero ejus est haec: Ego te Baptizo etc.

Minister hujus ordinarius est Sacerdos Parochus vel alius Sacerdos de Episcopi vel Parochi licentia. In casu autem necessitatis quilibet homo etiam infidelis, imo etiam Pater vel Mater.

Patrini autem quam plures non possunt quam ad summum vir et mulier.

Locus ad conferendum baptismum est propria Ecclesia Parochialis tum autem tum moraliter in aliquibus prohibentur ac baptizari nec domi privata nisi regum vel Principum filij sint baptizandi vel gravis necessitas.

Quid est Confirmatio quae materia et forma.

Confirmatio est est unctio facta in fronte baptizati ex chrismate ab Episcopo benedicto

certa verborum forma. Materia ejus remota est crisma sacrum quod fit ex oleo olivarum et balsamo die cena Domini ab episcopo consecratum. Materia vero proxima est unctio in fronte. Forma: Signo te signo crucis et confirmo te crismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Minister hujus sacramenti ordinarius est solus Episcopus.

Quid Poenitentia, quae materia, forma et minister.

Poenitentia est sacramentum quod contritione, confessione et satisfactione ex parte poenitentis, et absolutione ex parte sacerdotis convertentis peccatorum post baptismum commissorum remissionem operatur. Unde materia ejus remota sunt peccata ac detestanda, quorum mortalia dicuntur materia necessaria, venialia vero sufficiens. Forma sunt tres actus poenitentis contritio, confessio, et satisfactio. Contritio est animi dolor ac detestatio de peccato cum proposito non peccandi de cetero, qui ... propter amorem summi Dei voluntatis ... dicitur contritio. Si vero ...

imstaly qui ex turpitudine peccati v poenarum metu concepit nuncupatur attritio, quae tamen cum poenitentia injuncta eum ad statum gratiae reducit.

Confessio sacramentalis est peccatorum suorum sacerdoti approbato facta declaratio, per sacramentalem eorum remissionem obtinendam. Quae integra esse debet, vera dolorosa accusans et parere parata.

Satisfactio est sacramentalis est passio voluntaria poena pro peccato a confessore imposita ad placandum Deum in proposito amplius eum non offendendi.

Forma est in his verbis Ego te absolvo etc.

Minister poenitentiae est sacerdos ab ordinario approbatus. Qui tamen a reservatis absolvere nequit. Debet eundem stricte servare sigillum confessionis sub poena depositionis.

Titulus III
De Eucharistia, Ordine et Extrema Unctione

Eucharistia est sacramentum in quo sub speciebus panis

panis et vini transubstantiatis aut hunc
alterius verum corpus et sanguis Xti continetur.
Materia eius est panis triticeus aqua vinum artificiale
et vinum ex vite cui parum aquae admisceatur.
Forma autem est hoc est enim corpus meum
hic est enim calix etc. Et licet duae
sint materiae et formae, unum tamen est Sacramentum
integrale, et una species sine altera asseveratur
requirit.
Minister huius Sacramenti est Presbyter legitime
ordinatus, jejunus, non prohibitus, non impeditus
aliquo peccato mortali.
Usus huius Sacramenti ex praecepto debet esse saltem
semel in anno Paschali tempore, alioquin
non communicanti vivo interdicitur ingressus
Ecclesiae, mortuo sepultura Ecclesiastica caret.
Differt eandem a missa. Primo quod Eucharistia
directe ordinatur ad justificationem
nostram, missa vero ad cultum Dei. Secundo
quod Eucharistia consistat in speciebus
consecratis, missa vero in consecratione,
oblatione et sumptione.
Unde et quot sunt ordines quae materia et forma

Sacramentum ordinis est sacramentum, quo tri-
bitur ordinato potestas spiritualis consecrandi
Eucharistiam, et administrandi in aliud.
Ordines autem septem sunt, ut ostiariatus,
Lectoratus, Exorcistatus, Acolythatus, Subdia-
conatus, Diaconatus, et Presbyteratus. Quidam
Canonistae vero his addunt primam ton-
suram et Consecrationem a Sacerdotio distinctam.
Materia ordinum est ipsius secunda sunt in-
strumenta sacra. Proxima traditio et acceptatio
[illegible] tempore ordinationis et ordines Episcopi
[illegible] impositio manuum Episcopi. Subdiaconatus tra-
ditio calicis vacui cum patena vacua est.
Forma in collatione Episcopalis est Accipe
Spiritum Sanctum. Minister ordinis est.
Minister est solus Episcopus. Et tamen observ.
[illegible] Abbates suis subditis conferre
minores ordines

Quid extrema Unctio, materia, minister

Extrema unctio est sacramentum quo conferturum
[illegible] quod infirmo in periculo vitae consti-
tuto et poenitenti confertur per sacerdotem
adhibita unctione in certis membris cor-
poris oleo benedicto sub certa verborum
forma debita cum intentione prolato.

Di[illegible]

Dici tni infirmo et poenitenti, qui iam vadit ad mortem, puncta ad bellum, periculis, usu rationis destitutis et impoenitentibus non debet conferri. Materia est oleum olivarum ab Episcopo benedictum. Forma extrema unctionis est per istam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat etc. quae forma dum proferetur ungantur infirmo oculi, nares, manus, aures, os, pedes, et renes et quidem renes in masculis. Minister denique istius sacramenti est solus sacerdos.

Caput IV.

De Matrimonio

Matrimonium est legitima viri et mulieris conjunctio individuam vitae consuetudinem continens. Materia matrimonii remota sunt personae contrahentium, proxima est consensus mutuus eorundem. Forma sunt verba quibus externe consensum de praesenti exprimunt. Ministri sunt ipsi contrahentes, praesente Tridentino, praesentia parochi loci aut alterius sacerdotis de licentia ordinarii vel parochi, et saltem duorum testium. Fines autem matrimonii sunt ... quos

Sunt mentio de repromissiones nuptiarum futu-
rarum seu matrimonij.
Contrahuntur a majoribus septennio nisi mali-
tia suppleat aetatem. Et quidem dantur pro sunt
tamen sexies quam alios id est conveniens
generationem, liberos, educationem et proles
id est pare et [illegible] conditionem cum mulier
et [illegible] mutuo pollicentur conjugium + [illegible]
recepta in uxorem est [illegible] [illegible]
[illegible] consentiat alter.
Solvuntur autem sponsalia 1mo per
mutuum consensum 2do per [illegible]
dis per ingressum religionis. 3tio [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. 4to Votum
castitatis ante sponsalia emissum. 5to super-
venientem affinitatem et cognationem spiritualem.
6to per subsequentem fornicationem alterius
sive carnalem sive spiritualem ut est haere-
sim et apostasia. 7mo per supervenien-
tem morbum contagiosum mutilationem
et notabilem deformitatem cum alteri
[illegible]. 8vo per lenitatem et [illegible]

capitales inter sponsos vel eorum familiam
ortas. 9no Raptum et abductio alterutrius
feminam sine scitu alterius. 10mo Lapsus temporis
in contractu sponsalitium praefixi ad contrahendum
matrimonium si conditioni appositae non fuerit satis-
factum. 11mo Contractus cum alio vel alia matri-
monii de praesenti. 12mo per mortem alterius
Ultimo denique dirimunt etiam alia impedimenta
impedientia et dirimentia contractum sponsalium
~~...~~ de praesenti seu matrimonii.
Quaenam aliqua sunt impedientia alia
dirimentia.
Impedimenta impedientia sunt illa quae
quae obstant quidem matrimonio contrahendo
si tamen de facto contractum fuerit tenet licet
contrahentes peccent, atque dispen-
satione contrahent. Cuiusmodi impedimentum est
Primo Interdictum Ecclesiae vel hominis. Hominis
cum iudex Ecclesiasticus subjectis inhibet
ne matrimonium contrahant donec de
aliquo impedimento cognoscat. Ecclesiae interdictum
est ne ab adventu Domini ad Epiphaniam

inclusive et si unius tantum fuerit usque ad De-
minorum conductis haereditates nefarias alie-
nent. 12mo Catholicus [illegible] [illegible] spiri-
tualis officij cum quibus in rebus fidei dubitat
disputandum. 13tio votum simplex castitatis
vel ingrediendi religionis quod obstinate si con-
trahat graviter peccat, et post mortem con-
jugis illud explere tenetur. 14to sponsalia cum
alia vel alia contracta. 15to susceptio pueri
filij in baptismo cum intentione contrahendi
cognationem spiritualem cum filia ejus e-
tiam enim post mortem conjugis abstinere
debet a votis nuptijs. 16to solemnis poeniten-
tia [illegible] adolescentibus. 17mo crimen ut
haeresis. Homicidium. Uxoricidium. Incestus
cum consanguinea vel affinia commissus. Ra-
ptus cum moniali, raptus alterius sponsae
impedimenta non tantum impedientia sed
simul dirimentia memoravimus. 19no Error
[illegible] impraegnata vel statu aliq. Si qui
existimet ducere Mariam et contrahit cum
Eugenia. 20mo conditio posita contra

Substantia matrimonii [illegible] aliquid matrimonii proficiunt fides, proles, et sacramentum. Ideo votum solenne solemnizatum per professionem seu ordinis conferendo in religione approbata factum. Ideo cognatio tam spiritualis quam legalis et naturalis. Cognatio spiritualis est attinentia inter personas aliquas quae baptismi vel confirmationis orta ex susceptione [illegible] olim erat triplex scilicet paternitatis quae inter baptizatum et baptizantem, patrem baptizati et baptizantis, compaternitatem inter baptizantem baptizati parentes suscipientes eiusque coniuges et fraternitatis inter baptizatum et alteros baptizantis et suscipientis intervenientes. Tridentinum autem restrinxit tantum inter baptizatum eiusque patrem et matrem compaternitate et baptizantem, ac suscipientes eodem. Cognatio legalis est propinquitas personarum procedens ex adoptione [illegible] proveniens [illegible] inter adoptantem et adoptatum et inter filium vel filiam naturalem adoptantis et filiam vel filium adoptivum ita ut inter eos matrimonium esse nequeat

Cognatio naturalis est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum impedit matrimonium usque ad 4tum gradum inclusive. 5tum crimen homicidij et adulterij quando alicuius coniugis occidendae causa de communi consilio necem intulit aut in vita machinatus est. Vel quando quispiam alienam uxorem durante matrimonio data fide de ea ducenda adulteravit. Vel de facto matrimonium attentavit. 6tum cultus disparitas ut si alter non sit infidelis id est qui nunquam baptizatus est. 7mum vis illata ad contrahendum matrimonium. 8vum raptus nec rapta habere potest matrimonium cum raptore quamdiu est in potentia raptoris donec in loco tuto et libero fuerit constituta. 9no ordo sacer ante matrimonium susceptus. 10mo ligamen seu matrimonium validum quo durante cum alia valide contrahi nequit. 11mo honestas publica quae ex sponsalibus validis et certis oritur de iure scilicet et non impedit primum gradum licet matrimonium

inter eos nondum sit consummatum. Affinitas quae est vinculum seu propinquitas quaedam personarum conveniens ex carnali copula sive licita sive illicita omni carens parentela. Et quidem quae orta ex copula licita impedit matrimonium usque ad quartum gradum, quae vero oritur ex copula illicita impedit usque ad 2dum gradum inclusive. Item est impotentia coeundi sive conjugali indispositione sive maleficio aut incantatione magica proveniat, dummodo hoc effectum habeat. Impotentia sit ad copulam carnalem. Ut ut sciendum [illegible] matrimonium et si [illegible] proveniat ex [illegible] cum [illegible] matrimonium contractum. [illegible] sit perpetua [illegible] nec [illegible] [illegible] nec [illegible] et [illegible] nec sine corporis periculo [illegible] sive [illegible] absentia [illegible] parochi [illegible] sine licentia ordinarii vel parochi et sine testibus contractum matrimonium non valet.

[illegible] et [illegible] matrimonium [illegible] [illegible] [illegible] contrahentium [illegible] [illegible] pubertatis nempe in masculo et foemina

& annos nisi malitia suppleat aetatem. Addo ut
contrahentium consensus sit liber et sine conditione.
Parentum autem consensus dumtaxat requiritur de
honestate non necessitate matrimonii.
Ex parte autem Ecclesiae requiruntur haec verba
aliqua exprimentia consensum contrahenti-
um [illegible], et contractum matrimonii declarantia
usque ad consummationem matrimonii. Addo banna seu
denuntiationes trinas ante contractum factas
continuis festivis diebus ad eum finem ut im-
pedimenta aperiantur, si aliqua obstant.
Tum praesentia Parochi licet multi ut Car-
dinalis [illegible] dubitavit. Dirimi-
tur ratum matrimonium cum [illegible] apponitur
ita ut altero post susceptam [illegible] matri-
monium [illegible] quoad vinculum [illegible]
et alter conjugum in [illegible] [illegible]
continentiae vel abstinentiae sese obstringere non
potuit.
Conservatur autem matrimonium, per mu-
tuam cohabitationem, et debiti conjugalis
redditionem, et per bona matrimonii.
Dissolvitur autem matrimonium [illegible]

morte alterius conjugis. Vt divortio quod est legitima mariti et uxoris apud compe: tentem judicem facta separatio. Hujus autem 2plex species pro diremptione matrimonij quoad vinculum efficax, sive divortium: vel pro separatione conjugum quoad thorum et cohabitationem, durante tamen adhuc ma: trimonij vinculo. Divortium quoad vinculum fieri rato sed nondum consumato matrimonio conjuge religionem ingrediente, et inter infideles, propter fornicationem spiritualem, propter inimicitiam capitalem, propter participationem criminis, ingressum in religionem consensu mutuo etc.

Titulus V.

De Ecclesiis aedificandis, consecrandis, repa: randis et deponendis.

Ecclesiae et altaria construuntur propter cultum divinum et admirationem [illegible]. Non licet enim in loco privato celebrari missas nisi in consecrato vel formali oratorij [illegible]. Ecclesia non construitur sine authoritate Episcopi et ipsius

cognite an locus sit tunc ipso ardos usque ad
alens, aliorquin reservans sanctam non dotatam
eandem dotare tenetur. Conservantur vero
tam sacta quam altaria per solum Episcopum
Dioecesanum. Non debet autem sancta
reconservari quandiu manent forma illius
etiamsi tectum sacta ruat modo integri parietes
Polluta sacta non indiget nova consecratione
sed tum reconciliatione, quæ competit illi
qui polluit. Polluitur autem homicidio
voluntario, illicita effusione seminis humani
sepultura pagani, haeretici, excommunicati
Pollutio cemeterii ejusdem modis dicitur et
polluta sacta censetur et coemeterium pollutum
licet non contra. Altaria vero violantur
si lapis seu mensa ejus sit notabiliter di-
minuta vel fracta aut sigillum amotum.
Quandoque sacra quæ reservantur ab Episcopo
et violata reconciliari debent.
Quibus modis reservantur sacta et altaria laesa?

Immunitate et subjectione. Immunitas est libertas a muneribus et oneribus civilibus, quoad personas, res et loca ipsorum, adeo[que] personalis, realis, localis de quibus jam supra. Sunt Clerici earumque res ab omni solutione vectigalium, quinimo nulla res ad Ecclesiam cum onere suo transiisset. Immunitate vero beati censentur Ecclesiae et coemeteria et alia loca sacra ab omnium actuum et negociorum profanorum exercitio. Gaudent etiam loca sacra et Ecclesia asylo in quo confugientes latent.

Subjectio autem inducitur in lege Juris divini et lege Dioecesana, postquam operiret Episcopis ordinaria census, collationes, Institutiones, unionis Ecclesiarum etc. Item in signum subjectionis Ecclesia constituit quartam portionem Canonicam reddituum et proventuum Ecclesiae, ubi in usu est, Episcopis.

Ecclesia collapsa cujus templa reparanda et custodiri possunt.

In reparatione Ecclesiarum spectanda est 3o. ne-
tudo, quae deficiente quarta pars proventuum
Ecclae in fabricam ejusd. convertatur. Alias Pa-
troni et Parochiani Eccla vel ex ejus filia
subsidium acquirendum ut Eccla matrici
succurrat, quod si omnes dicti adeo sint inopes
collapsa Eccla, ut hec Epus referat ad matricem
aut aliam Eccliam, et Ecclias quoque Eccliastae-
cularis in regularem convertit Dioecesani ponti-
ita tamen ut a clericis saecularibus ibi existentibus
quo ad victum de alimento provideatur.

Titulus VI

De Praebendis seu beneficijs Ecclesiis

Beneficium Ecclesiasticum est jus percipiendi fructus
a bonis Deo dicatis provenientis Clerico propter
Divinum officium competens.

Beneficia alia sunt Simplicia quae nullam habent
adjunctam qualitatem seu curam animarum
sed tm Divinum officium, ut Canonicatus, Capella
altaria. Alia duplicia quibus addita
est aliqua gloriae Eccla, ut Epatus, Abbatia
Et curam animarum aut internam aut externam.

fon

fori ut Curatus est.

Quis conferre possit Beneficia

1mo Summus Pontifex hic amplissima uti [illegible] authe[illegible] ita ut possit etiam derogare rationi [illegible] cuiuscunque et non solum vacantia sed etiam vaccatura certis personis assignare.

2do Legatus Apostolicus a latere et conferre in provincia sibi decreta tempore legationis vacantia et in eorum collatione concurrit cum Ordinario

3tio Ordinarij Collatores ut Episcopus qui fundatam in jure communi habet intentionem quoad collationem beneficiorum in sua Dioecesi vacantium nisi sint affectata aut juris Patronatus sive exemptione, privilegio, consuetudine etc.

4to Capitulum sede vacante vel suspensa Episcopo et ea beneficia conferre quae ad necessitatem non liberam Episcopi collationem spectant, vel quorum simul ac [illegible] cum Capitulo collationem habet.

Quae beneficia conferri possunt.

Per S. Pontif. nemo conferre potest beneficia nisi vacantia, ne [illegible] gerantur [illegible] [illegible]

Vacat autem beneficium 1mo per mortem naturalem beneficiati. 2do per privationem et depositionem 3tio per resignationem, ex causa permutationis cum consensu Patroni facta. 4to per ingressum religionis professione secuta. 5to per assecutionem alterius beneficii incompatibilis pacificam. 6to si beneficiatus habens Parochiam in culpa sua non ordinatur intra annum. 7mo si minorum ordinum clericus beneficiatus contrahat matrimonium. 8vo si electus ad dignitatem ecclesiam renunciet electionem, vel intra praefixum tempus confirmationem illius negligat. 9no si beneficium habeatur pro derelicto. 10mo. Per commissionem criminis alicujus etc.

Beneficia autem facta conferenda sunt intra sex menses a die vacationis, alioquin jus conferendi ad superiorem devolvitur. Ad eam debent digniores. Incapaces autem sunt Laici, non baptizati; Infra aetatem, infra 30 annum, ad inferiores dignitates ut curata 24. Et qui nullum ordinem habent. Quique irregulares et innodati sunt censuris, ut haeretici et

Titulus VIII
De Institutionibus et Jure Patronatus

Institutio sumitur pro qualibet Provisione sc. electione, postulatione et alijs modis quibus Canonice acquiritur beneficium. Institutio igitur stricte sumpta est beneficij concessio idoneae personae facta mediante Patroni praesentatione. Praesentatio vero est personae idoneae per Patronum Episcopo vel alteri, ad quem Institutio pertinet legitime facta exhibitio.
Jus patronatus est jus praesentandi instituendum ad beneficia vacantia. Dicitur jus praesentandi competit Patrono. veniat zetij(?) jus et honorum quo Patrono debetur beneficij in fundata Ecclesia. Exponitur quo Patrono in injuria subveniendi ab Ecclesia. Exponitur onerosum quo Patrono incumbit Ecclesiam juxta praescripta juris defendere, non est tamen gratia authoritate aliquem in beneficium intrudere etiam in eo instituere.
Jus patronatus autem aliud est Ecclesiasticum quod ratione personae Ecclesiae, Capituli vel Monasterij spectat

reperio quinis originem habuerint ex pa-
trimonio laici. Aliud est laicum quod clerus
sive laicus sive clericus acquisit ex patri-
monio, successione paterna, etc. Aliud mixtum
quod prius fuit mixtum ne ... partim matrimoni, ...
Quomodo jus patronatus acquiritur, transfertur,
et amittitur

Acquiritur primo per fundationem, constructionem, et dota-
tionem ecclesiae aut beneficii ecclesiae, quatenus
tamen jus sibi reservavit fundans, construens
et conferens ... Secundo acquiritur ex ... quibusdam sine con-
cessionem S. Pontificis etc.

Transfertur autem jus patronatus in alium primo per
successionem in haereditate. Secundo per liberam cessionem.
Tertio per venditionem universitatis rerum. Quarto
... transfertur titulo ... sed ... spirituali.

Amittitur autem jus patronatus si ecclesia ... penitus
destruatur, si desiciant homines. Si ecclesia alteri
... unitur. etc.

Titulus XXXI

De Decimis

Decimae sunt pars decima fructuum terrae
quaesitarum rerum ... omni ... jure divino et hu-
mano debita et ... ministris solvenda

Sunt a...

Sunt autem decimae aliae personales quae ex
ex homo[?] tua industria, negotiatione &c tribuuntur.
Aliae sunt praediales quae ex fundibus et terra
[?]ientibus debentur, de frumento, vino etc.
Decimae autem debentur Parocho, qui reperit
v nonnullis temporibus a jure anceptum. Quia
Praelatis [?] ultra sex menses inferioribus autem
Curatis ultra duos menses abesse non licet sine
Superioris licentia. Concil. Trid. statuit ut absentes
vero Anno dimidia parte fructuum, alterum
omnibus priventur. Hoc tamen non obstante decimae
pendendae sunt beneficiatis, quo quandoque
ad Episcopum spectant ut si praedium in nullius
Parochia situm sit &c.
Decimarum autem incapaces sunt Clerici
Regulares nisi obtineant Parochialem &c.
Nisi praescriptionem quadragenariam obtentam
cum titulo. Quo tamen casu Parochus tota nec
cessariis destitutus sustentari deberet cum
[?] omnis a Regularibus decimas percipientibus
[illegible]. Possunt tamen ipsi decimas [?]

Beneficij brevi sed non ultra triennii ad starbitu

Redimere quoque casu sunt.

Decimæ autem debentur ab omnibus prædia, seu propria, seu aliena possidentibus in aliquando vitia. Etiam Religionis (nisi speciali jure aut privilegio eximantur) sed et Judæis, Saracenis, et his qui, quos sub ditione Principum consensu obtinent. Retendentibus autem et impedientibus Excommunicatio extendenda.

Eximuntur autem quis a decimis. 1mo per privilegium SS. Pontifices. 2do per consuetudinem legitime introductam, quando summa a præstatione Decimæ ex quibusdam fructibus et bonis eximit dummodo illam a nostra possidentibus Parocho non subtrahatur, sed etiam efficit ut decima uni Parochiæ debita transferatur in aliam.

3tio per præscriptionem quæ si absque titulo procedit debet esse immemorabilis temporis, si vero cum titulo sufficit spatium quadraginta annorum. Si tuta ob inopiam et defectum decimæ destituta esset necessariis populus

et ad illa supplicitanda. 4to per emptionem
authi Epi factam, dummodo manipularis
non committatur in paenitentiam. 5to denique per
remissionem ex causa competenti

Titulus IX

De Rebus Ecclesiae non alienandis

Alienatio est actus per quem in alium trans=
fertur non tamen Dominium plenum tale etiam
utile.
Prohibentur autem alienari primo res immobiles
Jure tales cohaerentes, ut aedificia, fundi etc. quibus
etiam annumerantur jura Ecclesiae et jurisdictiones.
2do res mobiles sacrae ad Ecclesiam pertinentes
Dicuntur mobilia pretiosa quae sunt de thesauro
Ecclesiae vel alia rariores et reliquiae
Possunt tamen alienari justis casibus. primo est ne=
cessitas Ecclesiae cui aliunde subveniri non potest si
Ecclesia multum debeat et non habeat unde solvat.
2do utilitas Ecclesiae manifesta v.g. si res Ecclesiae
alienetur ad meliorem comparandam. 3tio pietas
v.g. ad redimendos captivos. 4ta est incommoditas

ut si res sit [illegible] et parum utilis, dummodo cum consensu Superioris et Capituli — fiat.

Nisi sit res exigui valoris &c.

Ratus autem siquis illicite factam rem alienaverit non tantum ipso actu nulla est, sed et ad [illegible] incurrit, rei amissio in quem alienatio facta est alienans nisi incontinenti restituat pretium rei alienatae. Insuper Pontificali aut Abbatiali dignitate fulgentes, propter alienationem ingressu ecclesiae interdicuntur, Et si in interdicto per sex menses perseveraverint animo indurato, ab administratione ecclesiae suspenduntur. Inferiores autem Praelati, Rectores, et Administratores Ecclesiarum beneficiis quorum bona alienaverint privantur.

Titulus X.

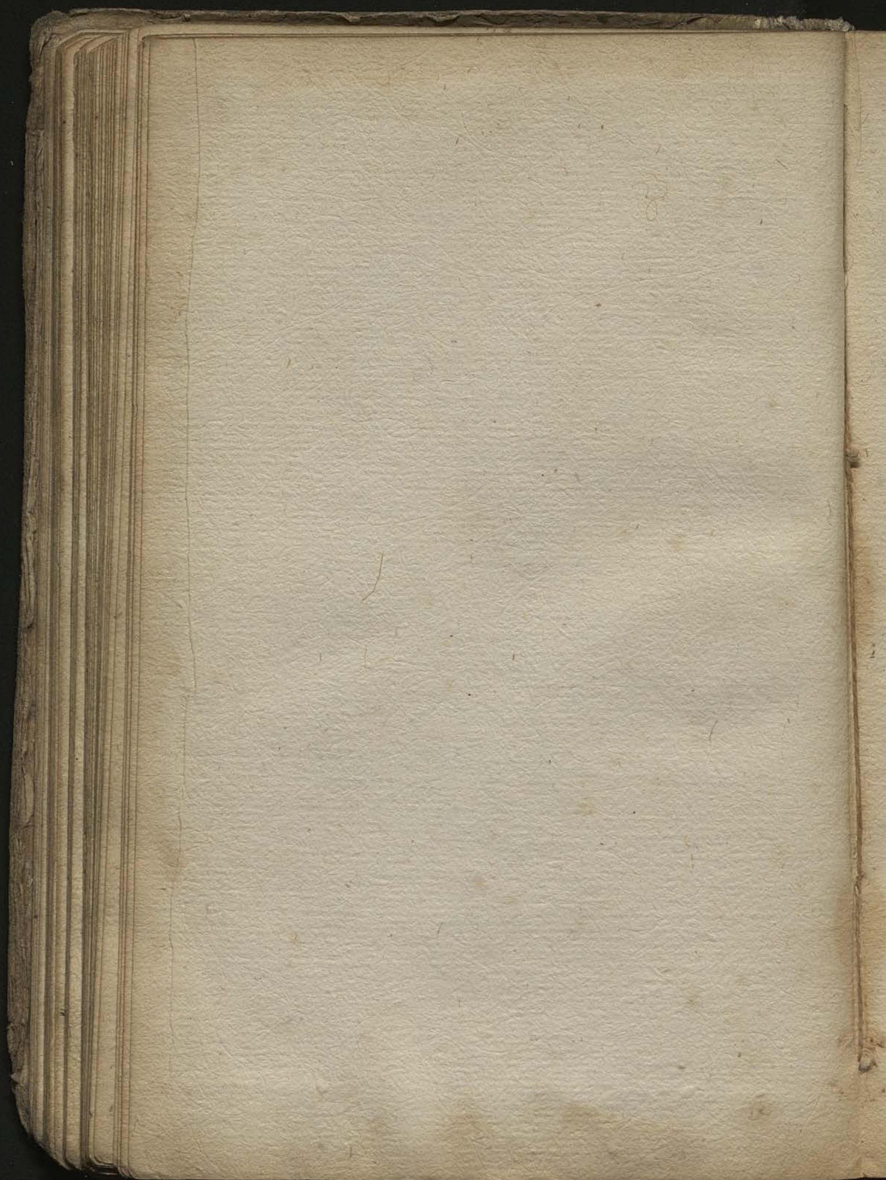

Compendiosa delineatio
Totius juris Canonici et Civilis

Civilis

In Utroque tam allegandi quam abbreviatio:nes legendi modum exhibens

Universum jus Romanum (ex quo omnia reliqua Provincialia et municipalia jura, tanquam ex fonte originem ducunt) dividitur in Canonicum sive Pontificium et Civile seu Imperatorium.

Quod ideo dicitur Canonicum sive Pontificium quia conditum est a Romanis Pontificibus et continet Patrum decreta, et Constitutiones Ecclesiae, quae Canones appellantur.

Hoc ideo Civile, Imperatorium quia continet leges Civiles et ab Imperatoribus Romanis est constitutum.

Jus Canonicum dividitur in V libros 1. decretum. 2. decretales. 3. Sextum librum. 4. Clementinas constitutiones. 5. extravagantes

Quod in jure civili est lex id in decretis est canon in decretalibus, Sexto et Clementinis est capitulum sive caput. Etiamsi differentia sit inter Canonem, decretum et decretalem epistolam ut notatur dis. 3. c. omnis in gl. ubi dicitur quod Canon proprie vocatur statutum in concilio universali factum. et dist. 4. quid ergo [illegible] habetur, quod Canonem alii sunt decreta Pontificum, alii statuta Conciliorum

Concilia vero alia sunt provincialia alia Universalia et (ex quo d. patet quod ex auctoritate Episcoporum Canones fiant) decretum autem sit, quod Papa de consilio Cardinalium sed nullius tamen consultationem statuit d. gl. Decretalis vero epistola quam statuit papa vel solus vel cum Cardinalibus ad consultationem alicuius. Indifferenter tamen decreta, Canones, decretales Jus Canonicum vel Canones appellant et unum pro altero sumitur secundum d. gl. Canonica institutio aliquando etiam vocatur dogma quod consistit in doctrina fidei, aliquando mandatum, quod consistit in doctrina de moribus: aliquando interdictum quando nulla poena adjicitur: aliquando sanctio quando poena est addita. Decretum hic summitur non in hoc sensu ut dicitur pro statuto papali de consilio Cardinalium nec in eo, quo est de reb. Eccl. non alienan. c. 1. in gl. magna fin. Ubi ponitur differentia inter decretum, authoritatem, consensum sive collaudationem, et dicitur quod decretum sit sententia qua judex contractum futurum justum fore decernit autoritatem suam interponendo vel aliquem in possessionem mittendo vel mittendum declarando. Sed hic accipitur nomine libri in quo Gr. Dictum dicta conscripta sunt, et hoc circa ipsam materiam juris Canonici nunc ad formalia

Notandum abbreviaturarum alias esse generales
quae in omnibus fere Juris Canonici libris sine
discrimine sunt obviae: alias speciales
quae in hoc vel illo saltem libro partiali juris
juris Canonici reperiuntur. de posterioribus itaque
sigillatim in allegationibus cujusvis libri infra.
Generales vero et potissimum in antiquis Co-
dicibus, eorundemque glossis obviae, sunt vel
Nominum propriorum vel appellativorum.
Priorumque ergo literarum Alphabeti sola
in textu Juris Canonici posita denotat nomen cujusdam
viri vel mulieris. In glossis vero et Commentariis
in Jus Can. cum innumera Juris Doctorum nomina
abbreviata occurrant, prolixum esset haec hic
enumerare.
Appellativorum Nominum abbreviationes
ex sequenti ordine Alphabetico facile scire erit:
Ubi cuivis abbreviationi exemplum ex textu juris
adjectum videbis; non vero, quasi saltem in illo
allegato c. nec alicubi praeterea reperiatur; sed
ut, unius loci abbreviatione intellecta, reli-
quorum similium obscuritas elucidari queat.
Ea vero quae exempla apposita non habent
non in textu, sed in glossis inveniuntur. e.g.
al. an. a quinquaginta annis c. licet eād q. de probat.
ad ao: prā: ad nostram praesentiam c. Rivanis de rest. spo
ap. ces: appellatione cessante c. ex magna parte in Xquidam

a p.o appellatione postposita c. supero de coh. cle.
vel reb. appost. c. quia clerici de jure patronat.
ap. re. appellatione remota c. sicut Romana de rescr.
ap. se. le. aplicæ sedis legatus c. venerabilem de elect.
et electi potest. Archidiaconus c. cum ausp. sunt de offic.
ar. var. argumentum ex forma de v. s.
auc. auctoritas c. dilectus de procur.
auc. ap. auctoritate Apostolica cap. cum inde in v. v.
auc. n. auctoritate nostra c. dilectus ex fin. de integr.
aud. n. audientiam nostram c. ad audi. de rescriptis
b. beatus dis. 38. c. quorundam
b. me. bonæ memoriæ c. auditis de integ. restit.
c. pastum, canon vel caput quem sunt c. cum Joannes.
cc. libras. ducentas libras c. in v. cum igitur
cen. ec. vel eccl. censura ecclesiastica c. ex literis de purgat.
d vel s. con
con. t. t. r. consultationi tuæ taliter respondemus
vel c. ad aures de rescrip.
r. t. t. vñ
contra c. significante. eod.
d. f. n. con. de fratrum nostrorum consilio. c.
Cundum de elect. et elect. pot.
dil. fil. dilectus filius c. cum dilecti de electione
dis. ec. districtione Ecclesiastica c. sicuti de cleri. conj.
dis. pre. districte præcipimus c. licet in v. volentes
dis. ne. discretioni nostræ can. dilectus de rescrip.
dis. t. m. q. discretioni tuæ mandamus quatenus
c. quanto de consuetud.

e. vel eod. eod. vel eod. tit. de Sanct. c. cap. 8 c.
ee. secta c. ad supplicationem de renun:
ee. dis. Ecclia districtio vel disciplina c. pervenit.
ee. Rom. Eccla Romana c. ea te credimus
Epus episcopus 6. q. 4. siquis.
ex fit. ex parte tua c. nobis fuit. de simon.
fa. facit
fe. re. pre. n. felicis recordationis predecessor noster
fi. vel fin. finalis v finale
f. n. fratri nostro c. vener: de off et pot. deleg.
f. t. fraternitatem tuam. dis. 28. c. quia sunt
f. t. m. q. fraternitati tuae mandamus quatenus
f. t. t. r. fraternitati tuae taliter respondemus
g. con. generale concilium
gl. glossa
j. vel i infra
i eod. infra eod. libro, tit. vel cap.
i. id est
inq. t. t. r. inquisitioni tuae taliter respondemus
lib. liber v libro
m. v man. mandamus. si vero q. additur m. q.
mandamus quatenus.
mo. pre. monitione premissa
n. nostro vel nostram.
n. enim
no. nota
no. et ve. te. novum et vetus testamentum
n. p. nostram presentiam
nota. notatur

o. p. op. opinio
ob. obstaculum,
p. auc. presentium autoritatem
p. n. predecessor noster
pra. praeterea
pra. all. praellegatus
pre. di. praefulgeat dignitate
praetex. praetextu.
prin. principaliter
p. to. per totum
p. ue. praesentia vestra
q. in decreto quaestione in relig. ostens. regiat
qm. quemadmodum
R. de respondeo
re. remota ut appellatione remota
re. requirere.
Ro. cu. Romana curia
Ro. ec. Romana Ecclesia
Ro. Pon. Romanus Pontifex
Sac. auc. con. sacra autoritate concilij
Sac. ro. ec. cat. Sacra Romana Ecclesia Cardinalis
S. vel s. supra, sicut i. infra.
S. sola vel scilicet
Se. vel sequen. sequenti v. sequentibus
So. solutio
Sub. ap. ob. sublato appellationis obstaculo
Se. va. sede vacante
t. taliter. Item. t. tibi. ti. tit. titulus

Lex. gl. et DD. textq. glossa et doctorestm tracht
t. ꝑ tenore ꝯentiam.
b. uel uer. bertus.
vb. uerbo
Vlt. ultimo
Xꝑs Christus
§. paragraphus
Reperiuntur quidem in vetustioribus juris canonici exemplaribus longe plures tam vocum quam syllabarum abbreviationes quas summo studio collectas hisce animus addere fuit, verum cum moderni Typographi ijs utpote psamatroletis non utantur, ꝯtinuimus.

Sequitur jam Series librorum
Juris Canonici
quorum
I. est Decretum
Hic liber a Gratiano monacho Benedictino circa annum Christi 1151 qui dispersa SS. Patrum dicta in unum volumen redegit compositus est.
Continet autem tres partes principales
I. Distinctiones
II Causas et
III Tractatum de Consecratione
Distinctiones dividuntur in partes centum et unam quarum quaelibet distinctio dicitur; hae deinde subdividuntur in §. et Canones, Canones nunquam propter prolixitatem etiam in §§.

Quantum autem ad modum allegandi quaelibet

Sciendum in toto jure tam Canonico quam Civili, non breviatur principium Canonis, Capituli vel legis sed semper integre ponitur, ut in libro continetur, verba tamen titulorum abbreviantur.

2. Titulus et Rubrica idem significant, et dicuntur tituli ideo Rubricae quia rubro colore potissimum scribebantur.

3. In allegationibus non ponitur quoto libro vel tituli sed saltem ponitur determinatio titulorum

8. In multis decreti Canonibus proponitur vox Palea de qua variae sunt opiniones, quidam enim putant ideo dictas esse paleas quia illa capita leves res continent; alii scribendum censent per diphtongum palaea quasi a graeco τα παλαια antiqua, ita ut ubi vocabulum additur antiquum canonem esse dicunt quod ut in allegationibus tamen vox haec non ponitur sed tantum canon

Allegatur autem in distinctionibus hoc modo primo ponitur distinctio seu dis. vel di. vel d. etc; deinde numerus distinctionis; post numerum initium § vel canonis e.g. quando in distinctionibus non canon sed § distinctionis allegatur sic ponitur dis. 2. § statuendum h.e. in prima parte decreti distinctione secunda in § ejusdem distinctionis, qui sic incipit statuendum similiter dis. 4 § cum itaque h.e. in § dist. 4 distinctionis qui incipit cum itaque. Quando vero canon allegatur tunc pro libitu litera c. quae canonem denotet

Adjicit v. omitti ut dis. 3. privilegia et c. in prima parte decreti in distinctionis tertiae canone illo qui incipit privilegia

Causae sunt XXXVI. hae subdividuntur in quaestiones; istae paragraphos et in canones, hi iterum in §.

Nota causa trigesima tertia habet quaestiones sex quarum tertia non dividit immediate in canones vel in capita, sed interponit ibi tractatus de poenitentia, qui continet in se distinctiones VII. in quas subdividit; hi in § et canones sive capita eorundemque §.

Allegatur in hac parte decreti sic

Per numerum positum ante literam q. sive quest. semper intelligit quota causa, per literam q. vero sive quest. ostendit quaestio, et per numerum sequentem literam q. intelligit quota quaestionis eius causae praemissa ultimo subjungit §. exempl. ut q. 3 § quod autem h. e. in causa decima sexta quaestione tertia eiusque quaestionis § qui incipit quod. autem, quod autem canon ponitur sic 16. appellantem h. e. in causa 2da q. 6 in canone appellantem. vel ponitur canon ut si clericatus 6. q. 1. et sic reliqua. Super addit in gl. tunc locum allegatum in gl. ubi de illo canonis verba tractat

In tractatu de poenitentia allegat sic

de poen. u poe. dis. 1. c. cum inid h. e. in tractatu
de poenitentia dis. 1. in c. cuius dict. quis incipit
dum enim. vel de poe. dis. 2. valida est h. e. in cau.
33 q. 3. in tractatu de poenitentia dis. 2. in can.
vel cap. valida est. Si autem quis capitis addiderit
non ponit principium cuius ut de poe. dis. 3. c. 3 etc.
Hunc allegandi modum legistae non tam stricte
observant, qui eodem fere modo sic, quo in iure ci-
vili allegare solent:

De Consecratione

Tractatus habet solum quinque distinctiones, quarum
quaelibet in plures subdividitur et canones vel
cap. et hoc interdum iterum in §§.

Allegatur ita

De con. vel cons. dis. 2. Saeculares. h. e. in ultima
parte decreti, quae est de consecratione in secunda
distinctionis canone qui incipit Saeculares. Item
de cons. dis. 3. c. Literis vestris etc. venerabiles etc.

Nota quod in qualibet parte decreti sunt distinctiones
observanda est dicta. Quod allegatur distinctio
absolute cum numero sine additione alicuius
ex terminis istis e. g. dis. 1. 2. 3. etc. et mox subiungitur
c. vel canon sunt quaerendi in prima parte
decreti ubi sunt 101 distinctiones. Quod autem
additur de poenitentia ut sic de poenit. 1. 2. 3. hunc
quaeri debet in secunda parte decreti in cau.

pontif. q. 3. ubi porro tractatus de poenitentia qui habet VII distinctiones ut supra jam dictum. Si vero allegatur distinctio cum addit tamen de con. v. cons. ut de cons. dist. 2. c. 3. c. eh. tunc quaerendum in 3tia parte decreti in tractatu de confessione ubi sunt V. distinctiones. et hoc de primo libro.

II. Fuerunt Decretales

Hic liber a Gregorio IX Papa compositus est, qui eundem in unam compilationem per magistrum Raymundum suum Capellanum (quem doctrina inuita Greg. 9. Pont. mire poterat laudandum putat) redigi curavit. Iste enim postquam circa annum Christi 1231 diversas praedecessorum suorum epistolas correxisset hoc modo concordare eas fecit.

Dividitur hic liber in V. libros partiales; hi in multos titulos et Rubricas; ista in capita; capita in § et hi in versus inverse.

Tractatur autem

I. de personis Ecclesiasticis, Ecclesiae ministris, eorumque officiis. habet titul. XLIII

II. De Judiciis et requisitis in judicio et habet tit. XX

III. De vita et honestate Clericorum rebus eorum et rebus Ecclesiarum. h. t. L

IV. De Sponsalibus et Matrimoniis caeterisque affinibus. h. t.

V. Ultimus de accusationibus, criminibus, diversis poenis etc. h. t. XLI.

Juxta vulgarem versum

1. Jud. ep. 2. Judicium. 3. Clerus. 4. Sponsalia. 5. Crimen

Sunt autem omnium titulorum CLXXXV.

It. decretalib. allegat. sic

vel ponit etiam primo initium tituli, deinde capit(
ulum vel initium) &c. e.g. de sum. trin. et fi: cap. dam

namy h. e. in titulo vel rubrica de cretalium de summa

trinitate et fide catho. capite quod incipit dam=

namy. Vel etiam postponit titulus. Ut c. super

quaestionum §. qualem vero de off. et pot. Jud. deleg.

h. e. in titulo de off. et potestate judicis delegati,

capite quod incipit sup. quaestionum et §. quarto. Quomvero

a nonnullis addit. numerus capitis et more

quod legistas usitatissimo ut c. in presentia 14. de

sponsal. et c. dominus 2. de secund. nup. h. e in

cap. 14. tituli de sponsalib. qui incipit in praesentia

et c. 2. domin. tit. de secundis nuptiis vel solo

numero capitis atque nulla determinatione ponit

ut c. 10. de purgatione. It quidq. posteriores modi

allegandi sunt facillimi, at verum debent se ad

Nonis editionib. juriscan. ubi capita eleganter

per numeros sunt distincta.

Notandum hic quod in summa de capit. in sum:

ma discana, vel alicubi in libris juris ponit autem

itas ex decretalib. mne allegat extra et ex[illegible]

caput extra corpus decretorum scriptum. Al textum vel

cretales enim paulo antequam in ordinem [illegible]

dacta erant, extravagantes erant, quod vagabantur

extra illud volumen. Hodie autem prmodernos Canonistas capita in decretalibus, in sexto similiter et Clementinis, non allegant extra, quod talia capitula non vagantur modo extra corpus Juris canonici. Sed legistae etiamnum praedictorum librorum textus allegant extra vel X ideo, quod sunt extra corpus sui juris et civilis, de illis autem, quos Canonistae adhuc hodie extra alle gant, infra suo loco dicetur. Vid. Lud. 2. lib. Juris can. cap. 13.

III. Qui vocatur Sextus

Hic post decretalium librum, cum aliae multae decretales posteriorum Pontificum epistolae utpote Gregorij X. Innocentij IV. Clem. IV. et aliorum exstarent, jussu Bonifacij VIII. qui suas etiam epistolas addidit, est compilatus. Noluit enim Bonifacius epistolas in Sexto comprehensas inseri in libris decretalium Gregorij ne libri illi antea scripti redderent imperfecti et inutiles, item ut hi nos duplici impensa onerarentur, si habentes librum decretalium Gregorij, decretales Bonifacij nequirent seorsim habere, sed totum volumen cogerentur sibi comparare. Quare has novas decretales jussit separato volumine describi et Sextum appellari non ideo quod ille cum alijs quinque decretalibus libris decretalium in unum volumen sextus connumeretur, sed quod literis spectatis post dictos

quinque edita supplens defectum diversorum casuum, & alijs non comprehendendorum.
Est autem hic liber sexto eodem ordine conscriptus quo decretales, hinc eodem modo sicut decretales in V libros partiales divisus, et quilibet horum librorum in titulos, hi in capita, hoc in §.
Continet titulos quinis liber
Liber 1. 22. lib. 2. 15. lib. 3. 28. lib. 4. 3. lib. 5. 13.
Summa autem omnium titulorum est LXXVI.
Et quamvis in Sexto non sint tot tituli sicut in decretalibus, nec tot capitula in titulis, tamen ubi defecit aliquid non plene decretum in decretalibus id ponitur in sexto.
Allegatur autem
Eodem fere modo quo in decretalibus, hoc tamen diversitatis inest, quod in sexto allegando semper in fine additur lib. 6. v. in 6to. praeter distinctionem librorum quia omnem Rubricam Sexti sunt etiam in decretalibus, sed non vice versa, debet ergo ad titulum post c. addi lib. 6. v. in 6. ut sciatur esse in sexto. Sequitur jam liber
IV. Clementina
Sunt Clementinae constitutiones, quae à Clemente V. inceptae et editae sunt sub anno Christi 1311 in Concil. Viennensi sed ipse Clemens morte praeventus ad publicum non perduxerit sed postea eum Joannes XXII complevit, correxit, in quibusdam mutavit.
Appellantur autem Clementinae, quia à Clemente fuerunt compilatae de quo videatur Joan: de Cardinale autem dicunt illi qui in allegationibus hun

librum vocant septimum, q. dicta Clementinae constitutiones non sunt numeratae sub numero libri, ideo debent intitulari Clementinae.
Dividuntur autem eodem modo in V. libros sicut decretales et sextus juxta materiam supponitur verso judex, judicium et habet.
Lib. 1. titulos 11. lib. 2. titulos 12. lib. 3. tit. 17. lib. 4. titulum 1. lib. 5. titulos 11. summatim 52.
Allegantur etiam fere sic sicut in decretalibus tantummodo quod sicuti in sexto additur lib. 6. ita hic in clem. vel clement. Et hoc addiamentum praeponi vel postponi e.g. De hered. multorum d. c. in clem. vel sic clem. attendentes de statu monach. etc.

Liber ultimus Juris Canonici
V. sunt extravagantes
Post compositionem enim Clementinarum Joannes XXII quasdam decretales addidit quae vocantur extravagantes Joannis XXII et dicuntur ideo extravagantes (ut supra notatum) quia vagantur extra volumina Juris Canon. Et sunt numero XIV. distinctae eodem ordine, quo aliae decretales sed in uno indiviso volumine continentur.
Variae etiam in unum volumen collectae sunt constitutiones posteriorum Pontificium quae vocantur extravagantes communes eo quod non sint ab uno Pontifice ut extravagantes Joannis XXII.

Diuiduntur etiam in V. libros decretales Sextus
et Clementinae; sed quartus liber vacat quia
nullae decretales repertae sunt in eum librum
referendae: sicut et in Clementinis unus tantum
est titulus et una constitutio libri IV.
Omnes ergo decretales Romanorum Pontificum
comprehensae his V voluminibus dicuntur
I. Gregorianis decretalibus
II. Sexto
III. Clementinis
IV. Extravagantibus Joannis XXII
V Extravagantibus communibus
Modus allegandi hic idem qui in Clementinis
talem quod loco Clemen. ponitur extravag. c. ex
v. g. vel c. un. extravag. Joan. 22. de maj. et obed.
h. e. extravagante unica Joan. 22. sub tit.
de major. et obed. et similiter in extravagantibus
communibus c. com. execrabilis de praebend.
et dig. h. e. in extravag. cum incip. execrabilis
sub tit. de praebendis et dignit.

Haec de Jure Canonico quo absolu-
to sequitur

Jus civile Romanum

De libello

Post peractum processum contumacialem exhibet actor libellum qui est brevis et ordinata scriptura, claram actoris continens intentionem eamque judici et reo clare demonstrans. Est autem v. conventionalis v. civilis v. criminalis. Iterum aut est simplex seu summarius idem est qui proxime in citatione literali contenta aut viva voce in judicio exposita. Aut articulatus seu ordinarius cujus hoc forma traditur etc. Libellus autem conventionalis debet haec continere, quid, quis coram quo, quo jure petat et a quo. Libellus in omni quidem causa offerendus est, et quandoque cum inscriptione ad poenam talionis. Praeterquam in causis levibus et levium personarum. Sententia vero judicis debet conformis libello, praeterquam quod plures includuntur actiones. Licitum autem est libellum corrigere usque ad sententiam et quoad accidentalia. Nam quoad substantialia praeciti ante litem contestatam

De copiis

Actore libellum offerente, aut actum producente reus a. Reus copiam productorum petit una cum termino seu induciis, quae deneganda non est dummodo petatur

Non debet Notarius tamen actoris procuratoris copias extradere, quae sint decreta contra judicem. Si vero denegentur a Judice caret remedio appellationis. Nec tamen perceptionem copia libelli inducit consensum in jurisdictionem. Neque etiam expensae nomina testium poni debent

De Exceptionibus

Exceptio est exclusio actionis. Exceptio autem generice alia est dilatoria, alia peremptoria alia anomala seu mixta. Exceptiv autem Exceptio alia est emergens quae non tangit negotium principale sed tantum processum v.g. personas interenientes ut defectus jurisdictionis, inhabilitas actoris etc. Alia est incidens quae concernit negotium principale ut est exceptio pacti de non petendo rei judicatae juramenti delati. Dilatoriae exceptiones aliae sunt quae respiciunt personam judicis et dicuntur declinatoriae fori, quaedam respiciunt personam litigantium et dicuntur exceptiones legitimationis personae. Quaedam respiciunt libellum seu eius impetrationem.

Exceptio illa quae dicitur declinatoria fori non solum
ante litis contestationem sed ante omnes alias oppo:
nenda est, alias non potest opponens declinare
jurisdictionem. talis fuerit simul cum aliis opposita
v[el] nisi de novo emerserit, v[el] per ignorantiam omissa
fuerit. Ista autem declinatoria fori seu in:
competentia et recusatoria judicis seu negatoria defectus
jurisdictionis. Exceptio autem est improrogabilis v.g.
quam saecularis obiicit contra judicem clericum et
tempore obiicit, et reddit judicium nullum. Aut pro
rogabilis et hanc eximius solum ante litis contestationem
esse opponibilem, sugillatque solam jurisdictionem
quod allegatur aliquod privilegium exemptionis aut causa
exempta [illegible] et judex de illa cognoscere potest. Reme:
dium tamen habet pars appellationis, si judex se
declarat competentem. Sive vero opposita sit [illegible] persona
iterum ista declinatoria aut est suspicio et de illa
cognoscunt arbitri non ipse judex, quos arbitros partes
ipsae sibi eligunt, qui si veram declinatoriam invenerint
remittant ad alium judicem, si non ad eundem.
Aut sugillat vitium aliquod judicis v.g. si esset excommu
nicatus, [illegible] tunc superior vel aliud a superiore
deputandus cognoscit.
Exceptio legitimationis personae litigantium contra

Actorem quidem excipitur quod sit filius familias minor 25 annis, servus, religiosus, excommunicatus, furiosus, infamis. Contra Procuratorem excipitur quod is miles sit, mutus, surdus, de crimine accusatus, excommunicatus, bannitus etc.

2da species dilatoria ratione libelli et negotii excipitur quod libellus sit obscurus, generalis, ineptus, ratione ad tempus feriarum vel ad locum non tutum. Plus petitionis plus autem petitur causa, tempore, re, loco. Praejudicialis est quia dependet causa principaliter intenta, quod hoc infert processum principalis causae donec fuerint super ea pronunciatum v.g. petit aliquis hereditatem excipitur contra eum quod natus sit ex illegitimis parentibus, exceptio igitur litis hered. prius est examinanda etc.

Perpetua seu peremptoria species principales sunt doli mali, metus, pacti, ...menti perpetui etc.

Anomalarum species sunt excommunicati actoris, falsi Procuratoris, non numeratae pecuniae, dotis non solutae, matrimonii non initi. Unde generaliter Exceptiones declinatoriae sunt discutiendae, dilatoriae adimplendae, seu rejiciendae. Peremptoriae ad mentem causae reservandae.

Hepar

de jure Ungarici hujus regni sunt. 1mo declinatoriae fori. 2do dilatoria, 3tio peremptoria, quarum inferendarum talis ordo. 1mo exceptio contra actionem. 2do contra positionem citationis. 3tio contra formam et personam judicis. 4to ex parte personae rei. 5to contra personam actoris. 6to contra formam citationis. 7mo contra Processum et fatalia tam et praescriptionem. 8vo dilationes sive ordinariae de quibus dictum, sive extraordinariae quales sunt trium, Leuptio, promissum.

De Replicationibus

Replicatio est exceptionis exclusio dicta sic quod per eam replicatur hoc est in nihilum resolvatur facta rei exceptio.

Hoc replicatio actoris si rursum alia exceptione Rei eneruatur vocatur duplicatio. Item contra duplicationem triplicatio, quadruplicatio etc. Haec tamen multiplicatio de jure Canonico non admittitur, saltem quoad testes antea inductos quos 3tio reproducere non licet.

De Interlocutorijs

Judex ubi pars in principali negotio procedere non vult sed aliquas ad eludendum actionem et intentionem actoris proponit exceptiones, illas audire omnino contrarias replicationes admittere et interloqui debet

Interlocutoria est sententia quae super aliquo inci denti pro principali negotio indeciso pendente fertur. Alia est vim definitivae habens, per quam judicis officium expirat, qualis est declinatoria servorum incompetentiae, qua allegata non potest judex fundare jurisdictionem nec ad ulteriora procedere alias gravatus appellare potest. Alia per quam judicis officium non expirat sed ad ulteriora potest procedere et de qua appellatio refutatur.

Super declinatoriis itaque judex interloqui debet et tacite vel expresse aut ad superiorem referre aut ad arbitros. Eandem emergenter admittere ac super iis interloqui. Si vero incidentes tanquam principali negotio decernere potest. Si vero exceptiones declinatorias nullo modo cognovit sed ad ulteriora processit judicium nullum est. Si vero acceptavit et pronunciavit expresse pars tenetur appellare vel si non fundata sit jurisdictio.

Interlocutoriam tamen sententiam revocare potest judex et facta revocatione in causa ulterius procedere etiam nolente parte et appellante. Limitatur tamen in sententia vim definitivae habente. Post inhibitionem

intimati

intimatam per Judicem a quo transijt in rem judicatam. Quod res non est integra revocari nequit

De Appellatione ab Interlocutorijs

Si aggravatus sentit ab Interlocutorijs, resideriis appellat sed principali protestari debet de gravamine et appellare. Partis igitur gravamen allegantis protestationem et appellationem instanti factam respectat judex. Ipsa iterum appellante et Apostolos petente, tamen Judex petitis in decendi parte sic appellans stepatur demeo quod non recedat ab appellatione, quam intra decendium coram legali interposuit et dedicatam inscriptis. Licet autem post lapsum decendij parte interim non appellante transeat sententia in rem judicatam, Instantibus tamen Extrajudicialibus ut Repulationum, solutionum, quiam querela, vel exceptionis in integrum etiam post decendium pars audit gravata

Etsi ordinarie a Officiali et Vicario generali non appellatur ad Episcopum cum sit unum utriusque tribunal, tamen nihil impedit quominus ab Interlocutoria Vicarij ad Episcopum quiam securius et gravamine provocetur. Quando autem a quo judice non est, Si exhibuerint

Judex ad quem, si interlocutoria intulit gravamen irreparabile, et opinionem irrefutabilem. Inhibitione facta si nihilominus Judex a quo in causa procedat, tunc omnia acta post inhibitionem per viam attentatorum revocantur absque ulla causae cognitione, etiamsi postea inveniatur appellatio minus justa. Attentata vero ante inhibitionem, non revocantur nisi secuta victoria in appellatione.

Ante omnia admissa appellatione Judex extra: ditur decernenda citationes cum inhibitione et Compulsorialibus instante parte, visisque actis seu Processu transmisso ad quem appellationem injustam invenerit remittet causam ad eundem Judicem a quo. Si vero justam utpote quia ex multis gravaminibus unum erit verum, tunc ipse procedet in tota causa, et appellatio ab uno articulo seu gravamine verificato devolvet totam causam respectu omnium aliorum gravaminum suspensum.

DE Processu Reconventionali

Reus cum nulla sibi superit exceptio quo eludere possit intentionem actoris, recurrit ad beneficium reconventionis, qua petit Actorem ad respondendum in connexo et separato stringi. v.g. cum agitur bonum dividendo, familiae herciscundae, vel ex mutuo rogante opponit ex legato.

Reconventionis species sunt 4. 1ma de Civili ad Civilem nisi forte causa repugnaret ut si spoliatus petens per spoliatum reconveniatur, Ante omnia enim spoliatus restituendus. 2da de Criminali ad Criminalem qua tamen de jure non est admissibilis, quia non relatione Criminis sed innocentia reus purgatur. 3tia de Civili ad Criminalem quo casu causa criminalis prius cognoscitur et determinatur. 4ta de Criminali ad Civilem hoc non procedit coram eodem judice ob privilegium Criminalis Causae. Statutis tamen hujus Regni reconventiones prohibentur.

Conveniunt inter se conventio et reconventio primo quia eundem habent judicem sive Ordinarium sive delegatum. 2do quia habent eundem ordinem procedendi [illegible] causa conventionis simul et principium [illegible] cum causa reconventionis unica per sententiam

3tio quod si appellatio fuerit remota in conventione, in illa remota est in reconventione. 4to quod si causa conventionis fuerit summaria et reconventionis plenaria, tamen nihilominus per conventionem trahabitur summaria.

Disconveniunt interim 1mo nam in conventione et actor ex privilegio sui personae et rege ex lege etc. vel etiam privilegio possunt forum declinare, sed in reconventione tam actor quam reus tam leges factus, actor tenetur coram judice conventionis etiam causam reconventionis terminare. Ubi nam in conventione clerici etiam volentes non conveniuntur coram judice laico secus est in reconventione etc.

Reconventio fit ordinarie ante litis contestationem vel etiam in ipsa litis contestatione, vel saltem post ante quam juretur de calumnia. Quo etiam imo durante novo judicio procedatur, in causa conclusa tamen non fuerit. Id diverso pro diversitate temporis propterea etiam effectu.

De Litis Contestatione

Postquam judex replicationes et exceptiones discussit, pronunciatisque illis aut causam ad arbitros delegando aut si partes in probatione defecit, nunc procedendum

interloquutoriam seu per sententiam vim definitivae habentem litemque contestandam seu de vrate respondendum partibus decernit.

Litis contestatio est initium seu fundamentum judicii et unumquodque ejus substantiale et penditur a citatione ibi a litis contestatione incipit initium judicii. In judicio ordinario in est necessaria ut omissa nullitatem producit, et remittatur etiam de consensu partium aut antecessoris

Et hoc in Civilibus. In Criminalibus enim licet de jure idem procedat de consuetudine tamen et constitutione fallit sive procedatur ex officio sive ad instantiam partis. In omnibus quoque causis summarijs in quibus summarie proceditur non est de necessitate litis contestatio. Item praedictis quando ad praejudicium in casu appellationis.

Contra actorem conventum dummaceum deueniret litis contestatio ad defensionem ut ejus, et in converso contra reum.

Per defensionem positionibus ab actore factam in summarijs in quibus litis contestatio fuerit responsiva, sive negativa sive dubia, in ordinarijs autem hoc negatur procedi.

Etiamsi autem reus non consentit se habere animum litem contestandi, videatur nihilominus litis contestatio cum hac tamen distinctione aut enim potuerit et

libellus oblatus ipsi indutaest litiscontestatio. Ad
quod insufficiens libellus sine petitione et conclusione, quia
casu 2 agatur coram Principe inducit litiscontestatio
si coram Judice non inducit. Aut nullus oblatus
ratus libellus et ibi casu simplex confessio rei ex
eo quod habeat animum litem contestandi nullam
inducit litiscontestatione.
Reus autem nolens litem contestari et agi judicialiter
per captionem personae vel pignorationem vel per missionem
in possessionem vel denique per carceres.
Ad judicium actoris contumaciam rei nequit Judex de
jure litem pro contestata declarare, consuetudine
tamen potest Judex litem pro contestata declarare in
contumaciam rei quo de more habetur pro confesso et convicto.
Effectus litiscontestationis sunt 1mo perpetuitatem
dilationis. 2do reddit adversarium in mala fide
quoad fructus. 3tio perpetuat actionem personalem
4to interrumpit praescriptionem, 5to efficit ut hi qui
et sibi proveniunt quirem habent exemplum per potestatem
substituendi substituere possunt. 6to obligat actorem
judicialiter ut ab ea recedere nequeat.

De Juramento Calumniae

Primus effectus industo sequens litem contestatam est juramentum calumniae. Non tamen hoc est de ordine substantiali Judicii ut initio dictum est ergo Juramentum calumniae in quacunque judicii parte potest exigi. Stante litis contestatione pars jurat de calumnia si vult, et exigitur. Post hoc dicitur jurare exigente parte cogitur omnino sub poenis in loco descriptis etiam post conclusionem in causa et sententiam latam imo et in causa appellationis. Et semel quidem factum exigi nunquam potest in 2da instantia. Juramentum tamen calumniae est de credulitate non veritate, et si non praestatur non est de substantia Judicii et actor nolens jurare de calumnia cadit ab Actione et Reus habetur pro confesso. Etiam si dominus litis juraret et Procurator jurare nollet in propriam animam. Fallit tamen si juramentum peteretur super aliquo certo articulo non super tota causa. 2do in casibus in quibus recusans jurare de jure non tenetur ad jurandum. 3tio in casibus spiritualibus et Criminalibus nolens enim jurare non habetur pro confesso

Pars tamen nolens jurare ni sibi prius dicat Dn̄ati ad audientiam propriam perdetur. Licet Principalis sit absens et Procurator habeat specialissimum mandatum ad jurandum admittitur ad juramentum tale. Sed si non debet non admittitur, sed de ea datur delatio ad adventum Principalis et mittitur ad absentem juramentum tale. Quod si in remotissimis agat partibus Principalis tunc etiam sine mandato speciali admittetur Procurator ad juramentum tale in animam Principalis.

Datur appellatio a declaratoria super poena jurare nolentis de Calumnia

Juramentum Calumniae est exigi et exactum debet praestari generaliter in qualibet causa tam Civili quam Criminali. In actibus tamen ubi non petitur ubi non est ex animo non tempore in titorijs non exigendum. Item in causa voluntaria Jurisdictionis. In casu quod Judex procedit ex officio quo ipse non jurat de calumnia debet tamen jurare in principio sui officij. In feudalibus quoque non juratur de calumnia. In fisco de stricta trine licet de jure deberet jurare.

Actor tamen prius jurat deinde Reus. In Interim ordine iste non de substantia processus est

Dilatione seu Termini Probatorij.

Lite contestata juramentoque calumniae deposito Actor, a Rabiniko Processus libellum non articulatum sed summarium exhibuit: quo commodius ea quae libello complexus est atque quae per Reum negata sunt deducere possit, veritasque Judici tanto plenius pateat, positiones et articulos exhibita atque eisdem libelli exhibiti facilius eliciat, et abdicere probandi libertatem distincte conscribit, et ut conscriptos Judici exhibeat Dilationem seu terminum judicialem assignari petit. Dilatio autem est facultas cuiusque agendi intra tempus praedefinitum a lege vel a judice et partibus concessa. Est ut litigatores interim valeant necessaria processum positionum, probationum et assertionum expositionem instruere. Dilatio alia est legalis quae datur ab ipsa lege sicut tempus ad appellandum 10 dierum. 20 ad repetendum libello. Alia conventionalis quae est de partium consensu alia judicialis quae datur ex arbitrio judicis.

Alia denique est citatoria quae assignatur in ipsa citatione ad comparendum. Est et probatoria

qua dat, reo ad responsum oblato per Actorem libello.
Sequuntur deinde in processu Interlocutoriam qua datur
ad opponendum omnes exceptiones declinatorias.
Interlocutoriam qua datur ad allegandum in causa
hoc est ad opponendum exceptiones etiam peremptorias
In probatoriam quod dantur testes ad probandum, et ad
probandum. In definitivam quo datur ad decidendum
negotium. Denique In Judicatoriam qua datur
Judicatis et condemnatis.
In praxi autem scriptorum post litem contestata
obtinent sex terminos [illegible] litis sunt ad ponendum
et articulandum seu capitulandum. Alij ad dicendum
contra positiones et articulos. Alij ad dandum
contrapositiones articulorum positiones.
Termini Interim post litem contestatam sunt alij
Dilatorij quot sunt ad ponendum ~~[illegible]~~
et articulandum ad dandum contra articulos ad addu-
cendum omnia, ad dicendum contra producta. Alij vero
Substantiales qui omissi si non habeant [illegible]
ut ad dicendum contra admissionem ad libellandum
ad declarandum Cf. Ali vero interim sunt [illegible]

De Positionibus, Articulis, et Articulandis

Positiones in Jure dicimus: breviter recensitas facti partem ad veritatem ab adversario eliciendam assertiones. Articulos nuncupamus partem narrationis Actoris continentem ea quae probare intendit, quocunque genere probationis. Capitulum nunc utramque et positiones et articulos intelligimus. Actor igitur vel ejus procurator probaturus ea quae in libello proposuit, et quae per Reum negata sunt, dubitantur, petit judicialiter, ut judex det terminum ad ponendum et articulandum, qui si non est, adeoque in absentia rejicit citationem decernitur alterum vel ejus procuratorem ad ponendum et articulandum. Cavere autem debet Actor ne impertinentes exhibeat positiones alias judex repudiare cas potest nisi ob favorem continentur, et adjuncti fuerint impertinentes. Impertinentes autem dicimus eas irrelevantes, quae ex actis et corpore libelli non sunt desumptae, unde gratiae confessi fuerint ab adversario neque Actorem juvant. Quodsi judex dubitet sint pertinentes vel impertinentes in positione omnium admittit hac forma seu clausula admittimus salvo jure

impertinentiam et non admittendorum positionis alterius et articulos admittit.
Oblatis igitur in termino positionibus, deinde petit sibi [illegible] et [illegible] ad [illegible] pars. Quo termino adveniente idem reus exceptiones si quas habet opponit, dicendo non esse admittendos articulos, ut [illegible] sunt impertinentes [illegible] [illegible] quo interloqui debet judex, articulos esse non in causa vertente admittendo, [illegible] si [illegible] autem nullas reus habeat exceptiones [illegible] in termino [illegible], debet singulis [illegible] pure, clare et simpliciter respondere per verbum credo vel non credo. [illegible] facta [illegible] et articulos considerabit ponens an testatus et omnibus articulis sit responsum, si igitur videat confessionem articulorum [illegible] [illegible] interventionem [illegible] petet [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] petet se admitti [illegible] [illegible].
[illegible] autem in [illegible] articulis habet [illegible] quod sunt [illegible] principali [illegible] [illegible] sint [illegible] litis contestationem. [illegible] ut [illegible] et [illegible] monitio ad [illegible] interventicab. [illegible] ut compulsio ad [illegible] sit [illegible] ad [illegible] [illegible] ut ponens jurat.

Admissione facta juramenti datur Actori monitorium ad adversarium ut infra triduum sub poena Legis contrariis singulis articulis respondeat. Principalis autem ipse respondere debet, nisi principalis sit persona Nobilis quia talis cum consensu Procuratoris respondere potest. Item si causam antecessam habuit, Item nisi Procurator habeat speciale mandatum ad respondendum et pars de principali non opponat.

De Probationibus in Genere

Negative respondente Reo ad positiones Actoris, ad [illegible] Actor petit se admitti ponentem, affirmanti enim incumbit probatio quia esse rei dubiae in judicio certae facta declaratio.

Duplex autem est probatio Plena quae [illegible] sine [illegible] adversus probationis, ita ut ex illa sola Judex procedere possit ad sententiandum in causa. Semiplena quae per se non concludit sed cum concursu alterius probationis.

Plenae probationis species generales sunt 6. Confessio rei, testium productio, Instrumentorum editio, Notorietas seu facti evidentia, juramentum, et legitima praesumptio.

Semiplena pariter 6. Testis unus fidei probatae, fama publica, [illegible], scriptura publica, scriptura privata, inspectio corporis.

Officio se praestandi inter utrasque partes arbitrarius est
Unde Judex pro qualitate causae testium dispositioni
et fueritioni indutione decernit, dummodo non aggra:
vet partem, aliás appellare potest.

Si Debitor defectu paupertatis probationum et nihil
habente absolutus sit et expensas ab Actore habeat
uno et adjudicationem Dei de qua actione etc.

Si vero inopiam libertati quod actori suppetant quia
aliqua probabiles dat ambigua aut earum idonea
et tanne, ideo ab uno collitigatorum juramentum
exigere potest. Tanto magis si Actor in supplementatum
sua probationis trahit se ad juramentum, cui deferatur.

De Confessione Partis

Confessio est sive debiti sive debiti sive facti
recognitio. Alia ergo est Judicialis alia extraj:
udicialis utraque contra plene probat, si regulariter
facta sine fiat facta in judicio v extra. Ad facta
in scriptura privata. Vel facta contra contractus
redacti in instrumentum. Vel facta in libro rationum.
Caetera autem regula hic continentur versiculis
Major, sponte, sciens, contra se, ubi jus fit, et hostis
Certum, corpus, pro judice, jure
Damnatur, nisi jus subveniat vel naturam repugnet

Ut confessio extrajudicialis valeat plene probet debet esse praesente parte duobus testibus praesentibus. Si vero absente parte fiat coram duobus testibus semiplenam duntaxat facit probationem.

Procuratoris confessio non nocet Dno absenti nisi specialem mandatum habuerit. Ut autem revocetur confessio Procuratoris debet Principalis probare errorem facti ante negotium finitum. Tutoris vel Curatoris confessio pupillo etiam adulto pariter nocere non potest.

Posterior tamen confessio priori non derogat. Si tamen error facti intervenerit. Formalitas servandis attendi debet per allegata jura et regulam Ignorantia facti non juris excusat.

De Testibus

Dato termino ad probandum si reus positiones negaverit actor facit citari testes ad jurandum et deponendum testimonium, et simul adversarium citat ad videndum testes et audiendum dicta eorundem alias in contumaciam admittendos. Testes alij sunt probatorij quos tam actor quam reus pro sua

intentione formanda induit. Et reprobatorij
quos dantes sua testes probatoriis induerunt h:
contra reprobatorios et non ultra. Multitudo tamen
testium temperanda diversis modis regnorum
consuetudinum.
Possunt etiam ante litis contestationem exa-
minari ad futuram rei memoriam testes quibus
is qui debet intentionem agendi vel defendendi
ne testes moriantur vel absint longius, servatis
tamen casibus licitis utrumque publicentur nisi post
litis contestationem quod ut actor futurus qui
fecit examinare testes ante litis contestationem
infra annum agat vel saltem Deo denunciet
testes fuisse examinatos. Citari tamen
debent testes aliquis sponte se offerens repellitur.
Iurare debent testes aliter si iurati nihil probant.
Quod tamen in testibus [illegible] non procedit
quem quando iuramentum a partibus remittitur nisi
quod pro bono publico animae periculum illud transi-
rat. Laicus super [illegible] imagine
Clericus super evangelio, clericus tacto pectore.
In Polonia autem nobiles ad [illegible]
[illegible]

Procuratore teste inducente et admitti petente
altera vero parte se opponente de dandis interro-
gatoriis contrarium et dicta testium inadmissionis
contra consentiat vel etiam incontinenti contra illas
personas quae de jure sunt inadmissibiles excipiat.
Testis nollens deponere testimonium cogi potest
et nobilis subditos suos magistratus testes
hos cutere debet ad testimonium. Excipiuntur
qui sunt detenti aliquo justo impedimento ut sunt infirmi vel fatui
ut senes, valetudinarii, nobiles, publicani, pu-
pilli, mulieres personae illustres et doctores et
alii in dignitatibus constituti in domibus tamen
eorum magistri officiose testari agantur.

Judex autem ipse expedit examen testium
vel examinationem alicui committit. Examen vero
examen separatim singulorum testium primo
super articulis generalibus deinde specialibus tandem
recepta depositiones testium in [illegible]
gestis inadmissibilitatis adversariisque ad videndum
et audiendum dicta testium [illegible] Termino
conveniente comparente [illegible]

adhuc. Adversarius excipit contra testes quod
sunt excomunicati, infames, banniti, impuberes
furiosi, servi, liberi, parentes et alias admitti
nec ipse judex supplere hunc potest defectum
Contra dicta testium excipit quod variant, quod sibi
contrariantur, quod sunt singulares, quod non super
interrogatoria examinati, quod non jurati etc.
V. contra probationes reprobationes inducit reus
Attamen actor tenetur ad illas replicare et admitti
respondentes testes judex recommendare debet
Singulares in summariis probant. 2do in quibus [illegible]
possessoriis. 3tio Ubi [illegible] communis [illegible]
[illegible] Principis specialis aut societatis si in [illegible]
agatur de commodo creditorum non autem de
incommodo. 4to [illegible] [illegible] [illegible]
dicto fides est data. 5to quando [illegible] pluries ne
querat non agatur de gravi praejudicio testis etc.
Testis juratus si deliquerit perjurii jure canonico punitur
[illegible] ab officio. Jure civili punitur poena ordinaria
[illegible] ultimo supplicio [illegible] poena.
Testis non juratus punitur poena arbitraria.

ficans sint utriusque partis testes servanda regula Juris. Cum sint partium Jura obscura, Reo favendum est potius quam actore. Nisi favorabilis causa sit ut si agatur de libertate, dote, testamento, matrimonio etc. tunc potius militet pro Actore quibuscunque allegabit.

De fide Instrumentorum.

Instrumentum est scriptura rei controversae ad fidem faciendam. Instrumentum aliud est publicum quod a manus publicas id est Notarii confectum de cujus fide dubitare non oportet. Aliud privatum quod nulla authe publica sed ab aliquo privato conscriptum est, dicitur chirographum, cautio Epistola missiva etc., probat tamen contra confitentem contra se plene, denegantem minime nisi testibus fulciatur et quidem hypothecis aut sigillo authentico muniatur, quod si desunt adminicula comparatione literarum aut juramenti [illegible] delati res explicantur.

Solennitates Instrumenti sunt Nomen Invocatio [illegible]

2do nomen Papæ v alterius Principis, annusq
pontificatus. 3tio Annus Dñi. 4to Indictio
5to mensis et dies Instrumenti. 6to locus ubi.
facti. 7mo testes. 8vo nomen Notarij. 9no subscriptio
eiusdem Notarij. 10mo quanti stetit Partibus. 11mo
nomen Comitis et alia quæ amplius observat.
Instrumentum publicum crimine facium plenam
fidem meruit, nec in contrarium probationem admittit
v testibus v alijs instrumentis refellitur.
Excipit tamen contra Instrumenta 1mo suspicione falsitatis
2do de rasura in loco suspecta. 3tio quod indictione
loquantur nec eam continent. 4to quod sint corrupta
ab eodem facta sibi contraria. 5to quod non habeant
sigillum v habeant sine literis legibilibus erunt
in fractura enormi. 6to quod vitium grammaticale
contineant, intellige in scripturis Papæ non vero in alijs.
Pars quidem Status retinendi Instrumenta Scabellum
Ideo utrique parti sunt communia v traditor
privilegiatus ut si causa sit maxima, contra tradens
et tenens recipiendo fiat auctor.
Producens in judicio instrumentum praesumptum est aliter

illa exhibere, quae si pro se tum contra partem adversam faciunt. Nec ille si aliqua in ijs reperiuntur contraria videntur, fidenus et pro se et contra se fateri.
Liber Beneficiorum plene probat, et liber Da: rechi magnam facit probationem.

De Notorio

Notorium est quod importat evidentiam rei adeo ut nulla tergiversatione omnino negari non possit, est quod omnibus notum. Notorium aliud est facti, aliterum vel facti permanentis v. g. quod collegium juridicum sit Cracoviae vel facti transeuntis seu momentanei ut verbi notorii. Vel facti interpolati v. g. usurarius licet non semper foeneret. Aliud est Notorium juris et hoc iterum v. g. est degno aliquis est condemnatus in judicio, vel quod multis v. g. quod est sponte confessus.
Notorium a manifesto differunt. Notorium est quod omnibus, manifestum quod multis notum est. Notorium est quod habet causam permanentem manifestum quod momentaneam
Evidentia patrati sceleris non indiget clamore accusatoris. Sicubi ita publicum est ut merito

debeat notorium nec tale cognitum est nec cum
Avenpublicum esse non ex evidentia sed ex fama
adstand hoc condemnationem non sufficient
testimonia. Ad 3tium habeat distinctio hujus
ubi ex ea scandalum generetur in populo, hunc
et canonica purgatio est inducenda.
Notorium inducitur 1mo confessione judiciali. 2do
recognitione coram parte. 3tio probatione judiciali
inter partes duntaxat. 4to re judicata. 5to tum
quod viri seu instantis publicis esse non ex fama
multis ex majori parte viri. 7mo facta publice
ad minimum coram 10 viris. 8vo experientia in aliquo
judicio inducitur notorium coram judice cato.
Notorium inductum sententiam est notorium
praesumptionis. Quod in notorijs ant recipi testes
ante litis contestationem, 3tio sententia qualis ubi
factum est notorium licet judicii ordinem
4to In notorio potest judex plurimum informando etiam
parte non citata. 5to in notorijs judex procedit
sententiando sed exequendo. Ut ex sententia debet
tenendum plane declaratoriaque sententia
ipso re. 7mo in notorijs facti ordo juris non

...ratorium parti nulla conqvestione obsistit.
ne appellationem admittit.
Adjutorium juris requirit probationem contra negantem.

De Jurejurando

Juramentum est affirmatio vel negatio de aliquo facto vel faciendo sacra dei invocatione firmata, estque maximum dirimendarum litium remedium et[illegible] ultimo[illegible] fuit. Juramentum aliud est Promissorium quod contrahitur vel alteri actui adjicitur firmandi vel non retractandi causa. Aliud est assertorium quo rei praesentis vel praeteritae veritas asseritur per testes vel partes ex officio judicis vel adversae partis ad decidendam litem.

Species juramenti decisorij sunt, 1.o Voluntarium quod voluntarie defertur et voluntarie suscipitur. Judiciale quod deferenti parti potest referri. Necessarium quod omnino praestari debet ab eo cui delatum nec referri potest.

Conditiones quae in promissorio subintelliguntur sunt 1.o si placuerit deo. 2.o placuerit superiori. 3.o res in eodem statu permanserit. 4.o si alter servat fidem [illegible].

Delatorium et assertorium dicimus juramentum habet vim plenae probationis. Nec reqirit[illegible] suppletorium probationis semiplenae

describt primo non deferti a Iudice ungue singula[...] ne ... dici reddat. 2do semper omni ...
major testis ...
Sant deferri ita et referri juramentum posse ... in Curia Regali, aut juramentum fuit de[...]
latum est, et tunc referri potest, aut propositum de[...]
latum est, et tunc ~~...~~ ... non valet
minime, quando multo minus referendum est ... dubium ... ac si ... delatum, et tunc
... hic judex agnoscit, et ... rate delatum
agnoverit jubebit jurare aut solvere aut
referre, si ... delatum agnoverit a relatione
ejus aut ratione ejusdem cui delatum erat
absolvet.

De
~~...~~ Praesumptionibus

Praesumptiones dicimus conjecturam ad astruendam
rei dubiae fidem ex alterius cujusdam rei probatione
resultantem v.g. ex cancellatione Chirographi colligi[tur]
... debitum.

Primo divisione praesumptio est aut Juris et hominis
2da divisione est 4plex temeraria, probabilis
violenta et necessaria.

Temeraria est quae levibus causis adstruitur et a malis hominibus consurgit, repellenda omnino de jure nec movere debet animum judicantis.

Probabilis est quae inducit probationem Canonicam, qualis est fama publica frequens et scandalum pariens.

Violenta quae fidem facit, quin contraria probatione refelli potest, qualis est praesumptio solutionis ex cancellato chyrographo

Necessaria praesumptio vel est juris et de jure quae probationem contrariam non admittit, qualis est praesumptio matrimonii ex conjunctione carnali sponsi cum sponsa, dicitur vero praesumptio talis juris et de jure quia in ea jus se fundat tanquam in re plana, et ideo in contrarium nullam probationem admittit

Praesumptiones ex multiplici fonte deducuntur ex causa, persona, loco, tempore, qualitate, taciturnitate, fletu, conversatione, familiaritate, vicinitate, frequentatione, aetate, eventu, dilatione, negligentia etc.

De semiplenis Probationibus

Una species semiplenae probationis est testis unus probatae vitae de eo quod deponunt jure jam expositum.

2da species est fama, hæc probat a non minus testibus de veritate deponentibus testimonio juramentaut ... personarum.

3tia species est sculptura vel pictura quæ cum aliis adminiculis probat

4ta species est literarum comparatio quæ atrasque non plene probat. Scriptum enim copies vel mutatio atramenti vel calami vel ætatis immutatur.

5ta species scriptum privatum quod non est recognitum plene probat de ... integritate virginitatis apparet

6ta corporis inspectio ...

De Termino ad ducendum contra producta

Res quæ se ad probandum traxit postquam nec aliis probis nec testibus de quibus plene intentionem suam deduxit accumit pro terminum ad producenda instrumenta, debent illi tamen ad producendum omnia ... quæcunque documenta probatoria habere possit, illa omnia ante conclusionem in causa producat: alias enim post conclusionem producere non poterit. In curia Romana ...hui ita est necessario ut eo omisso nulla sententia

in beneficialibus utpote quod summario processu ex-
pediuntur omitti fit coram Ordinario. In certeris
causis utilis admodum ad abreviandas lites. Alias
cuiuscunque tempore partes voluerint ante conclu-
sionem possunt deducere instrumenta.
De dubiis dilucendis in termino assignato [illegible] petit
copiam dubiorum unacum termino ad dicendum contra.
Quo adveniente quaestiones speciales contra deducta instrumenta
aggravat. Vel si nihil speciale apponere vult
licet fit dicat verbo generaliter contra. Quod si adversa
pars nihil apponit contra tunc pars accusat contumaciam
adversarii nihil in termino dicentis et facientis
petitque sententiam diffinitivam

De Termino ad Concludendum

Conclusio est renunciatio omnibus probationibus et pro-
ductionibus actorum, adeo quod facta conclusione
nihil aliud deduci possit nec expectari nisi senten-
tia. Licet post conclusionem instrumenta [illegible] amplius deducta
admitti nequeant. hoc tamen fallit primo si aliquis agat
de probitate seu petitione ante conclusionem: sufficit
autem indiciis arguat iniquitas processus et
spoliatus non habeat facultatem probandi dominium

tunc etiam post conclusionem in causa potest agere

Procuratorio. 6to fallit in causis in quibus causis

Judex procedit ex officio nobilitate quo casu pars a judice

interrogata post conclusionem in causa respondere

tenetur. 7mo In criminalibus quando reus vult probare

innocentiam etiam post conclusionem in causa audiendus.

8vo in causa nomine procuratorum

9no Expediente parte producta testes presens

non praejudicat, recipiuntur etiam post conclusione.

Allegationes quae post conclusionem in causa facta fuerint

ad solam duntaxat informationem Judicis fiunt

nec earum copia parti sed officialis in judicio

presente parte producantur.

Cum partes nihil amplius habent quod in causa pronunciant

renunciant ulterioribus probationibus petuntque in

causa concludi. Actor quidem petit et renunciandi

causa concludi et cum reus nihil habet quod opponat

consentit ut concludatur quod Actor petit

autoris non debere fieri conclusionem competentem

dari petit, quem judex peremptorie statuendum causam

Dantem intimatur pars cum conclusione in causa ut ... eam

tunc ipse cum partibus concludit et ... debiti

habet partibusque hinc inde traditas rei et
ad videndum et audiendum sententiam definitivam in causa
vertente ferri ex ... Sequitur ergo de cetero

De Sententia et re Judicata

Sententia communiter vocatur pronunciatio Judicis sive definitiva sit sive interlocutoria. Res Judicata est ipsa lis causa quae finem controversiae sententia pronunciatione judicis accepit absolutionem continens vel condemnationem. Et quae intra statutum tempus appellatum non est, vel appellatum quidem sed postea appellatio deserta est.

Tres species sunt sententiae. Interlocutoria, definitiva et praeceptum. Interlocutoria dicitur quae super quaestionibus emergentibus et incidentibus fertur seu redditur causa principali durante, seu quia inter principium et finem litis causae fertur. Definitiva est et dicitur a constituendo ex eo quod finem causae imponat, sed judicis etiam officium finiat, nullam sibi relinquens jurisdictionem nisi meram executionem. Praeceptum cum judex sine causae cognitione praecipit aliquid parti ut faciat.

Sententia et decretum differunt inter se quia sententia rigorose accepta sit decisio judicialis controversiae finem imponens

Decretum autem est quod Judex ex auctoritate sua interponit maxime in jurisdictione voluntaria. Item decretum interpositum ex falsa causa, si constiterit non valet. Sententia valet. Decretum latum absque citatione partis nullum est. Sententia tenet, et aliis non pro altero sunt dicta ipsorum.

Sententia Interlocutoria a definitiva differt. nam Interlocutoria semper ante definitionem in causa revocari potest ab eodem Judice, quo tamen ab ea non sit appellatum. Definitiva autem nec corrigi nec retractari potest ab eodem Judice. Item interlocutoria nihil interest an scribatur et ex scripto recitetur. At in definitiva hoc solenne est. Item ab interlocutoria non appellatur nisi quod habet vim definitivae, a definitiva appellatur nisi sint judices ultimae instantiae. etc.

Definitiva sententia requirit solemnitates 1ma ut feratur sedente citatione partis ad videndum et audiendum ferri sententiam. vel sine citatione utraque parte praesente. 2do ut feratur a Judice pro tribunali sedente idque de die. 3tio ut feratur super toto eo quod petitur. etc.

Rursa sent. definitiva sunt. Primo debet esse absolutoria v condemnatoria. 2do condemnatoria debet esse certa. 3tio pura: Nam lata sub conditione resolutoria ipso jure nulla est, nisi conditio sit intrinseca &c.
Effectus sent. sunt hi: Sententia pro veritate habetur inter quos lata est, quando transit in rem judicatam. 2do ex re judicata datur actio ei pro quo lata est sententia. 3tio sent. est stricti juris tantumque importat quantum verba sonant. 4to sententia semel prolata desinunt esse partis. 5to non rescinditur instrumentis de novo repertis, nisi sit lata ob falsum. 6to sententia condemnatoria et absolutoria sunt ejusdem naturae ideoque sicut examinem ita et absolutionem sequens appellatio non suspendit.
Judex cujus officium est jus inter partes dicere debet jurisdictionem sive ordinariam sive delegatam sive conventionalem. Alias sententia a non suo judice nulla est. Item debet habere territorium et intra illud tantum contentiosam jurisdictionem exercere nisi forte consentium vel ordinarius vel hoc obtineat v voluntariam exerceat.
Duobus judicibus super eadem negotio diversas sententias

offerentibus quidquam reo facit tenet nonquidquam actori. Excipe causas favorabiles ut matrimonii, dotis et testamenti. Si verò sint delegati utrumque sententia pendet ex arbitrio delegantis. Contrariorum autem sententiae difformes nullius momenti sunt.

Sententiam definitivam sicut nec augere nec minuere ita neque revocare potest judex tam ordinarius quam delegatus. Etiam intra 10 dies et de consensu partium tollit tamen tamen intra quod est ipso jure nulla quam talis ordinarius iterum pronuntiare potest. In fructibus et expensis aliisque accessoriis nondum pronuntiatis potest judex sententiam definitivam supplere non tamen minuere tam ordinarius quam delegatus. 3tio potest in integrum restitutionem, per supplicationem, per nullitatem, per appellationem, per querelam, per sententiam, per alios legales modos.

Sententia quae transivit in rem judicatam judex secularis facit executionem. Aut enim quis damnatus in pecunia et datur ei spatium quadrimestre ad solvendum nisi tempus breve ex justa causa prorogaverit. Quod si non solvent executio fit in rebus ipsius tam quidem in mobilibus tamque immobilibus extra causa in no minibus et juribus. Aut etiam damnatus in

spec aliciy stando vocatione citius et habebit spatium ad satisfaciendum pro arbitrio Judicis. Sive vero ex personali venitis habebit quadrimestre. aut condemnaty in factum, tunc dilationem competentem habet

Judex enim Executiones statim post praesentationem literarum Executoriales decernit ut sub poena Excommunis intra terminum semper rei judicatae pareat. aut si non decernit tunc citationem peremptoriam contra jurecitum expedit ad docendum de paritione rei judicatae: quo durante monitorium decernit quo mandatur Executoribus ut moneant condemnatum Reum quatenus intra terminum dictum spatium satisfaciat parti sub poena excommunis. Quo termino lapso eundem Excommunicatum publice denuntient. Perseverante contumacia ad aggravationem reaggravationem et reaggravationem decernitur. 7. Judex Ordinarius est legitimus Executor sine sub, imo et delegatorum suorum quibus commissa est causa delegata absque exceptionis mentione. Nisi sint delegati Summi Pontificis. qui intra quinquennium habent ad exequendum sententiam suam

Contra Executorem sententiae potest opponi. Primo quod habet exceptio quae nullitatem sententiae arguit. Secundo ratione Judicis et Partis

v nimie processus v sit Iudicatum cit v peln̄s alle
gauby v contra absentem v sit sententia sit venalis
vdd potest opponi exceptio quae moderationem sententiae
respicit. Item ne cogatur ab aliquo nisi in quantum fa-
cere possit v exceptio recusationis v effecti inventarij
v compensationis. Item Exceptio peremptoria odio creditoris
inducta potest opponi post sententiam etc.
De termino ad audiendum et audiendum sententiam
Terminus hic seu citatio adeo necessaria est ut etiam
pro parte absente lata fuerit nullo modo valeat. Anteq
autem committis tamen interpretabiliter pars adest hoc est
si contumaciter in contumaciam ejus pronunciat Judex
quod justis est. Quod tamen non sedit primo in Interlocutoria
absentem sed modici prejudicii est. Leg est si in Judiciis
grave esset, sola enim causa interlocutoria contra absente
sem lata nulla esset. Ideo non sedit in Judicijs hanc
dispensationis.
Regula quod praesens in Judicio citari non debet hoc est
hypotheca item si nimium ultro reges in litem consentiat
alias regi non est sine litima citatione. Ideo requisita necessaria
Citationem ad audiendum est litimi Executa et reradiarieh

in judicio producta actor accusat contumaciam partis non comparentis v[el] nihil dicentis, petitq[ue] sententiam definitivam fieri in quantum pro se facit et promulgari. Quod si pars rea v[el] procurator ejus presens v[el] consentit in p[ro]b[ati]onem sententiæ v[el] protestatur, repetitis i[n] omnibus jam ante allegatis de nullitate sententiæ aliàs protestatur de gravamine et appellat. Tandem judex sententiam, visis videndis, mature discussis, corde totius mentis, juxta solemnitatem sententiæ definitivæ ipse per se nisi sit Episcopus sententiat.

De Impugnatione Sententiæ

Sententia impugnatur duobus in genere modis, aut ratione nullitatis seu ut nulla, aut ratione annullationis seu ut annullanda, quæ aliàs erat valida.

Sententia nullitatis arguitur ratione judicis, jurisdictionis, litigatorum, rei, temporis, causæ, quantitatis, modi procedendi et aliis casibus etc. Quod si nulla est a delegato lata, delegans sup[er] ejus nullitate cognoscit. Sub ordinario dubium est an nullitatem coram eodem judice deducere velit, an coram judice appellationis. Præxis tamen obtinuit, ut judex appellationis ex nullitate simul agenda adeatur.

Annullationis sententia impugnatur v[el] ordinario vel

Extraordinario ut supplicatio, in integrum restitutio, simplex petitio, querela falsi, impetratio ... in ... Processualis hujus regni intentata arguit ... nullitatis nisi ob defectum jurisdictionis, citationis et enormis injustitia negotij

De Recursu nullitatis

Ordinarium adversus sententiam remedium est appellatio, et quod ... aliqua licet injusta, non tamen nulla ... Nullitatis ipso jure non subsistit etiamsi ab ea appellatum non sit. Extra solemnem ... nullitatis. ... extra ... nullitatis. ... quando pars gravata judicem sententia nulliter latam adit, et ... eandem ut nullam petit. Quo casu ... nullitatis ... errorem detecto judex ... ab executione: nec jam de nullitate ... revocat priorem et denuo judicat. ... quando pars sententiam nullam ... superiorem judicem ... querelam ... nullitate ... et ... libellum in causa nullitatis. ... nullitas ... agitur ... tamen ... ordinario ... partis ... nullitas

Sed quoties aliquo superiori arguendo et probatione ostendenda est servari debet plene ordo judicii terminandus solemnibus [illegible]

Nullitas interlocutoriae ante definitivam deduci potest coram Judice qui eam tulit. Definitiva est primitus cognosci sine appellatione tam ab eodem Judice Ordinario qui eam tulit quam a superiore

De Restitutione in integrum

Adversus sententiam injustam tam appellabilem quam inappellabilem ex extraordinariis praeter remedium est restitutio in integrum, seu causae in pristinum statum reductio

Inappellabilis autem sententia dicitur vel ex natura causae vel per excellentiam Judicis vel per authem supremae [illegible] instantiae

Restitutio in integrum aut est gratiae quae petenda a sole principe non ab inferiore Judice: aut est justitiae quam quilibet Judex ordinarius reddere potest

Restitutio in integrum datur primo minoribus 25 annis quoad contractus. 2do Ecclesiae et fisco etiam [illegible] 3tio datur etiam majoribus ob justam causam. Sententiam supremi Principis veluti Regis.

Restitutio in integrum peti debet intra quadriennium a tempore laesionis continuo, si tamen quadriennio elapso fuerit non cognita causa ex integro: citatoque adversario et praesente vel per contumaciam non comparente.

restitutio in integrum suspendit executionem sententiae ra-
tione qua tamen nisi restitutio petatur calumniose quo hoc
casu mandatur quidem executioni res judicata sed prius
data cautione idonea ab adversario de restituendo eo
quod medio tempore sententiae prioris occasione perce-
ptum fuerit. Non item de restitutione cum termino
ad docendum de laesione quia lapso eiusmodi termino ad do-
cendum et non docto de laesione non suspenditur executio

De Ordinario Remedio
contra sententiam.

Judicium quasi Jus dictum seu Juris dictio est actus trium personarum in Judicio contendentium. Veteres inquisitionem nominabant, sicut et Judiciorum authores Quaesitores.

Processus est discussio causae forma agendi et ordine Juris exacte servato. Processus essentiales partes sunt Preparatoria Instructoria, et Decisoria. Tres tamen in processu requirunt personae quamvis illas aliquando Jurisdictio supplet ut in inquisitione fama publica vel fiscalis.

Processus dividitur 1mo ratione finis in Civilem quo agitur ad privatum interesse. In Criminalem quo agitur ad publicam vindictam. Et in mixtum quo utrumque exigitur, et quo poena partim fisco partim parti applicanda.

2do ratione mat. In Spiritualem qui est mere fori spiritualis. Et in temporalem quod est mere fori saecularis Et in mixtum quod est utriusque fori ut est adulterium &

3tio ratione formae Judicium aliud est Ordinarium in quo plene Judicii forma et figura observatur. Et aliud summarium seu extraordinarium quo

ne servatur forma judicii, seu juris vel hominis quod Princeps summarie procedere jubet. Est in Processum Executivum seu gravaminum summarissimum.
4to Judicium ordinarium quod coram Ordinario ventilatur. Judicium delegatum quod coram delegato. Judicium subdelegatum quod coram subdelegato delegati a Principe.
5to Judicium ratione proprietatis universum jus: In Generale quale est judicium tutela. In Commune quale est actio familiae herciscundae finium regundorum seu processus gravaminis. In Particulare quale est ex aliquo contractu v. g. mutui, commodati etc.
6to In judicium Ecclesiasticum in quo praesidet judex Ecclesiasticus. Saeculare in quo saecularis. Judicium mixtum hic in regno quale est in judicio Tribunalis regni.
7mo Judicium conventionale quo actor reum impetit. Est in reconventionale quo reus mutua petitione actorem urget.
8vo In personale et reale alias in factum et rem. Ut cum ex facto suo fit veniri coram

Judice tractari. Interim tamen haec est munc fundi legitimé retenta.

Jure Reale iterum dividitur in Petitorium quando actio dominii intendatur et est tamen ordinarium o.g. licet aliquis uiat legitimus possessor.
In Possessorium quando actio possessionis proditur.
Observandum bonorum possessor est directus et hereditarius dominus bonorum. Possessor vero bonorum est arendatarius bonorum seu dominus utilis. Possessorium dividitur in adipiscendo, recuperando et retinendo.

Adipiscendo est vel interdictum quorum bonorum et ruerit heredi seu bonorum possessori contra eum qui pro illo res hereditarias possidet ut eas restituat. Vel interdictum Salvianum petitur locatori fundi contra eum conductorem res in fundo illatas non soluta pensione clam exportare volentem.

Recuperando seu reintegrando v. interdictum unde vi, quo petitur res quae amissa fuit, seu alias actio spolii, competit hic casu violento occupationis quae actio plenaria ante omnia restitutionem ejusdem rei de qua detrimentum exigit ipsi etiam judici.

Retinendæ vero causa est, aliud Interdictum uti possidetis, quod datur quando quis turbatur in possessione rei immobilis. Et Interdictum Utrubi seu ubicumque quæ [illegible] apud quem quando quis turbatur in possessione rei mobilis. Modo vero vocatur retinendæ manutentio, [illegible] in judicio [illegible] re, sive corporali sive incorporali, licet possessio non sit naturalis sed tantum civilis hoc est, animo licet non corpore stimata possessio, de qua quis per vim exturbatus est. Dividitur vero in summarium seu summarissimum alias Interim [illegible], quod [illegible] est. Et in plenarium quod appellationem admittit saltem ad effectum devolutivum, licet non ad executivum. Et hæc manutentio efficacior est actione spolii quia hodie in manutentionem admittitur appellatio suspensiva sicut in actione spolii.

Quintum Jus contumaciam. Est contradictorium judicium ordinarium partes litis habet tres. Prima durat a principio officii usque ad litis contestationem

quae vocatur praeparatoria. 2da a litis contestatione
usque ad conclusionem et vocatur instructoria
3tia hinc usque ad finalem sententiam, et vocatur decisoria

De Divisione Judicij sive in Regno.

Nam in regno judicantur causae vel juxta jus canonicum vel constitutiones synodales in foro spirituali. In foro vero saeculari, vel ad praescriptum juris terrestris hoc est statuto et constitutionibus regni: vel ad praescriptum juris Magdeburgensis quod speculo Saxonum scriptum est. vel ad praescriptum juris Chelmensis quod a Cruciferis Prussiae traditum: vel denique ad praescriptum juris Lubecensis quo utitur Elbinga. Denique ad praescriptum Plebiscitorum quarundam Civitatum.

Judicia alia sunt limitata sive ultimae instantiae quibus respondet assidente Senatu et deputatis ab Equestri ordine ubi decidunt causae criminales noviter emergentes, et casus in jure non decisi, et ex remissione tribunalis regni. 2do Judicia post curiam quibus praesidet Cancellarius regni vel vice-cancellarius aut magni Ducatus Lithuaniae in quibus causae per appellationem ex civitatibus devolvuntur et causae fisci ventilantur. 3tio Judicia Referendariorum utpote de bonis regalibus, quibus

pro(videt?) vomis(?) brevitatis altera Spiritualis. 4to
Judicia Delegatorum quibus praesidet ultima
Instantia, in quibus per appellationem post curiam
devolutae causae tractantur. 5to Judicia ter-
restria quae dicuntur Judex, Subjudex et Notarii
quo uno deficiente non possunt celebrari, in quibus
causae simplicium injuriarum cognoscuntur
v.g. pro quacunque summa pecuniaria, pro injuria
hereditaria et zonali. 6to Judicia Capitanealia
seu Capitaneatus, quibus praesident Capitanei
cum Jurisdictione, seu eorum locum tenentes
vicecapitanei alias Surrogati et horum vices
gerentes, ad quae reducuntur hi articuli, foeminae
violentia illata, praeda in via publica facta,
Incendium et immissio ignis, invasio domus etc.
Huc revocantur etiam Judicia grodalia in
quibus nobiles vel eorum bona tenentes agere
possunt contra vicinos injuriam sibi facientes et Ita(?)
sive in persona sive in rebus damnificantes
v.g. pro divisione inter fratres, pro adeptione
et acquisitione bonorum, pro violenta expul-
sione de tenuta etc. 7mo Judicia Succamerorum
quae de finibus decernunt et bona privatorum

distrimitant quibus providet succamerarius sui Palatinatus. 8vo Judicia Commissoriatia in quibus per designatos è Rege distrimitatio bonorum regalium et exemptio v pro divisione inter fratres aut par jus habentes, nisi de juribus constat, tamen tunc enim ad jus terrestre deferri remittendi est. 9no Judicia ultimae Instantiae Tribunalis Supremi: quae causas à supranominatis Judicijs per appellationem devolutas judicant, suntque Suprema et ultimae Instantiae subsellia, in quibus omnes causae effectum et finem sortiuntur: tum excessus sub celebratione Comitiorum vacanter commissos, tum ex officijs supranominatos magistratus ad prosequendas appellationes sive de gravaminibus citatos est. 10mo Sunt Judicia ultimae quoque instantiae Marescallorum Regni et M. D. L. Ducis Generalis exercituum, ut patet Marescallorum ex termino tanto in Comitijs et in Curia Regni, excessusque in praesentia regis factos. Ducum vero cui data est constitutionibus potestas in militibus animadvertendi pro gravitate excessus, rei eius Judicium in disquisitionem quoque provocari potest. 11mo Judicia in interregno sunt vulgo

capitur quo rege non existente peraguntur et ultimae sunt Instantiae. Ternio Judicium compositum ex Capitulo Theraurenti cui ijsdem adest aliquis sed sub Presidentia Dignitatis utriusque ex Nobilitate ibid: et nondatur appellatio nisi intercessione regia. 13o Judicia Civitatum et oppidorum jure Magdeburgensi, Culmensi

et Lubecensi utentium a quibus datur appellatio ad Judicia ex Civitatum in Districtu Varsaviensi a quibus appellatur ad ultimam Instantiam pro Curia.

De Jurisdictione.

Jurisdictio dicitur a Jure dicendo, Ille enim solum Jus dicit qui Jurisdictionem habet, estque potestas de publico introducta cum necessitate juris dicendi vel aequitatis statuendae.

Jurisdictio alia est ordinaria quae alicui jure proprio vel Principis statuto vel consuetudine vel universitatis approbatione competit. Alia est delegata quae ex superioris delegatione recipitur. Alia est Conventionalis quam alicui communis partium consensus tribuit. Alia est voluntaria quae quocunque tempore et loco etiam altera parte invita exercetur. Alia Contentiosa quae a Judice pro Tribunali sedente de alia et stato tempore exercetur.

Derogat autem jurisdictioni velaggregative quando Judici additur alter ut simul judicent. Vel Cumulative quando ordinarius adhuc remanet Judex. Vel Privative quando Ordinarius remanet omnino spoliatus Jurisdictione quoad illam causam alteri commissam.

De Personis in Judicio necessario intervenientibus.

Personae in Judicio necessario intervenientes sunt Judex, Actor, Reus.

Judex dicitur quasi Jus dicens sive Jure disceptans et decidens. Jure autem disceptare est juste judicare. Judex est persona jus dicens et inter partes decernens, reddensque unicuique quod suum est. Judicis alij sunt Ordinarij, alij delegati, alij Arbitrarij seu Commissarij qui de consensu partium eliguntur, quique resistitur per sub poena stipulationes, in foro casuerunt sunt Arbitratores qui neglecto juris ordine secundum arbitrium quod sibi aequum et justum est statuunt et vocatur Locatio amicorum. Alij denique sunt Ecclesiastici in specialibus et causis et personis. Alij Saeculares qui Ius profanis praesident.

Judicis officium inter partes jus dicentis eundum leges et statuta

esse Nobile et Mercenarium. Nobile est [illegible]
illa jurisdictio per judicem exercetur et quod ex
ex mero facto judicis, ut cum motu proprio et ob
publicam utilitatem agit v.g. inquirit sacrilegos,
fures etc. Vel ad requestam partis, quibus ut judex
impertitur alicui privato jus agendi. Actionem ordinariam
non habenti v.g. quando providet filio [illegible]
de remedio juris contra patrem injuste sibi alli-
menta denegantem. Mercenarium autem est
quod magis exercetur per judicem nisi ad instantiam
partis. Et ex aliis [illegible] quae agunt
impertitis actionibus officium.
Judices esse non possunt muti, surdi, [illegible] perpetuo furiosi, impuberes,
[illegible], infames, exules, banniti, deportati,
excommunicati. Foeminae etiam. Nihilominus admittuntur
ad successionem cum jurisdictione ut in Hispania
hereditario tempore regno ubi si foemina succedat
in primogenitum succedit etiam in regnum et
jurisdictionem et vocatur infans. et in Gallia eodem
modo primogenitus qui vocatur Delphinus et dicitur
Delphino [illegible] primogenitus succedit et in toto regno.
Vel qui habent administrationem annexam ut
Abbatissa in [illegible] suis subditis et licet jure canonico
dicantur abbatissae respondere [illegible] licet de
officio [illegible] tamen in [illegible] non vero in aliis

Sunt esse Judices non possunt ... quamvis ... credatur liber sententia quae tenet obscuritatem eorum qui apud se litigarunt. Monachi utpote jam mundo mortui nisi in dignitate sint constituti ut Abbates, Priores, Conventuales possunt enim delegari ad causas. Illiterati nisi peritos juris assessores habeant.

Actor est alias petitor qui causam agit in judicio vel pro se vel sui principalis nomine.

Reus est qui in judicio convenitur, a re de qua contra eum agitur appellatus.

Agere autem et conveniri non possunt primo prodigi, furiosi, muti, surdi, pupilli sine praesentia tutoris et curatoris. Rutas obligata ... Infames, perjuri, Excommunicati, haeretici, monachi et qui sub alterius obedientia vivunt. Nec praelatus sine capitulo nisi forte distincta bona habeat. Item minores possunt magistratus minores durante officio qui vocantur pedanei. Magistratus vero majores qui vocantur foranei non possunt durante officio nisi forte sint perpetui. Item foeminae licet pro se agere admittantur pro alijs tamen postulare nequeunt. Item servi, caeterum sublata hodie servitute agere possunt omnes non tantum contra extraneos sed etiam contra dominos. Unde jure hujus regni licet videantur plebeji ab agendo ... habent promissum ut dictos dominos libere deferant.

De Personis utiliter in Judicio Jnter venientibus.

In Judicio Epi interveniunt Cancellarij, Auditores, assessores, qui assident Epo v. ejus generali Vicario, et quandoque pro Epo v. ejus vicario Judicant, dicunturque surrogati ad nutum ejusdem amovibiles. Interveniunt Tabelliones Sive causarum notarij quos actuarios Cancellaries, Secretarios vocamus. Debent autem hi esse Jurisperiti spectatæ probitatis et integræ famæ. alias conditionibus his carentes v. y si infamia notati sunt amovendi sunt ab hoc officio. Ex parte litigantium interveniunt advocati, defensores, Procuratores, Syndici. Inter advocatos et Procuratores hæc interest. advocati qui Romæ vel sunt consistoriales vel Rotæ vel Sollicitatores vel extranei qui nec sunt nec in consistorio nec rota, informant de jure. Procuratores de facto. Defensores sunt alias Personæ conjunctæ, qui absque mandato præstita cautione vel de rato, vel Judicio sisti alias parendo mandatis vel Judicatum solui acceptati alterius defensioni Judicatæ se offerant: et ipsa foemina etiam pro parentibus si nullum defensorem habeat dimittitur. Filius pro parentibus absque mandato satisdatione facta. Procuratores qui dantur ad actus Judiciales non admittuntur

in beneficiis aut dotibus esse non sunt

alium procuratorem nisi post litem contestatam parte citatam. Domini litis sunt nisi fuerint procuratores in rem suam. Et post enim et ante constituere alium possunt et quidem a principali per facultatem alium substituendi habent. Revocare autem possunt semper si procurator fuerit suspectus utpute affinis hostis adversarii. vel valetudinarius est. Syndici sunt procuratores Universitatis ad Judicia constituti. Quibus ex causis impugnetur adversus activitas. habebis infra

Siquis vero tertius in judicio interveniat, debet docere de interesse suo saltem apparenter, dicitur, triangularem constituere processum, et quidem si interveniat adhaerens actori vel reo ante demum, sed tamen ante executionem, auditur in statu et tunc causae, sed non impedit executionem. Si vero intervenit post executionem non admittitur. Interveniens vero pro se non impedit expeditionem causae sed novum inchoat processum et alias prout vult

De Instantia, Arrestatione facto Judicii

Instantia est tempus exercendi judicii a litis contestatione ad sententiam usque.

Triplex est Instantia. Una coram Ordinario. Alia coram Metropolitano ordinarie procedendo, Qui

causas per appellationem ad se devolutas debet suffraganeis suis delegare ob eam [illegible] Byzantius 3tia coram Nuncio Aplico. Sed tamen omisso eo ordine per viam appellationis intermissa metropolitana sede licet statim appellatione [illegible] aut alicuius ad ipsam sedem Aplicam. Tres autem instantias tantum [illegible] ratione [illegible] trium conformium sententiarum quibus habitis res finatur eruitur certe. Ceterum si difformes fiant sententiae [illegible] instantiarum vel ab interlocutoriis appellabilibus appelletur plures etiam instantias admittit praxis.

Jure quidem Civili in criminalibus causa criminalis intra biennium finienda est. Civilis ultra triennium non prorogatur. Jure vero Canonico perpetua est instantia. Nihilominus Concil. Trid. mandat ut omnes causae intra biennium finiantur.

De Tempore et loco Judiciorum

Tempus exercendorum Judiciorum dicuntur dies Juridici 1a. 2a. 3a, 4a. 5a fera 2da. 4ta. 6ta. Vacantes autem v.g. a luna [illegible] ad primam, Mercurii [illegible] prima [illegible]. Feriae autem sunt quibus non redditur judicium aut solennes, aut rustica, aut repentina

Actor regulariter debet sequi forum rei ut infra &.
Porro Judex nisi in eo loco judicium exerceret
ubi Jurisdictionem habet, ut Eppi in aliena
Dioecesi judicare non pt sine petita venia a
loci ordinario, nisi fuerit delegatus et tunc
sibi locum eligit ubi Jurisperitorum habet
copiam. Idem fit cum illis qui in Curia Romana
egredi nolunt observandum tamen ut ante
coram loci ordinario eadem causa agitata fuerit
Excipiuntur etiam causae quae certis Judicibus
et locis reservantur ut fit in privilegiis electionibus,
translationibus Epporum &. Uti etiam hic in regno
causae Civitatis nisi fiat curiam causa nobi-
lium in officio Castrensi v terrestri et in tribu-
nali supremo manent.

De Figura Judicii

Ordo seu figura Judicii ordinarii consistit in obser-
vatione requisita terminorum praxi recepta. Qui ordo
aut est accidentalis quo omisso non vitiatur pro-
cessus ut exceptiones contra Reum vel libellum
aut juramentum calumniae omissum. Aut est substantialis
ut Citatio, libelli oblatio, sive fuerit pro in Citatione bene
expressa, litis contestatio, juramentum calumniae
delatum, probatio, sententia decisoria, sine quibus processus judicialis

Temporum autem istorum spatia observanda ex stylo Curiae Romanae in causis prophanis et in summariis praesertim sunt 3tri ad libellandum, ad citandum, ad respondendum libello, ad contestandum litem, ad jurandum de calumnia singuli ad 1mam, et 3tri ad dicendum contra commissionem sive coram delegato agitur a Sanctitate Sua habitam. In Curia pontificia sunt ad 1mam in causa praedicta. Ad libellandum, ad declarandum, ad jurandum de calumnia ad 1mam. Ad articulandum, ad dicendum contra articulos, ad producendum omnia, ad dicendum contra producta, ad dicendum contra commissionem sive coram delegato constituto a principio singuli ad 1dam. Quae spatia seu tempora terminorum observantur in Rota et Dieu spectantia quoque tamen nihil immutata.

In summariis vero judiciis ubi agitur de plano, ubi sufficit citatio et juramentum calumniae sive negatur ex 3tri istis spatiis ex praxi Curiae Romanae, 3tri ad ponendum et articulandum, ad producendum omnia, ad dicendum contra producta, coram delegato ad dicendum contra commissionem. Feriarum vero dies non habentur, dilationes exceptoriae amputantur, testium multitudo restringitur. Et tamen ordinarie in summariis plenariam judiciorum formam procedere. Summaria sunt beneficiorum, matrimoniorum, decimarum, usurarum.

De foro competenti

Regula illa Actor debet sequi forum rei

non procedit quoties agitur cum aliqua exceptione tantum v. g. in casu reconventionis quae habet Jure can. et civ. et Copernico non tamen jure regni firmata. 2do non procedit in furto quia malefactores mox coram utroque mul. veniunt. 3tio hic personalibus saecularibus qui sponte coram actis habuisse ad respond. obligarunt. 4to in causis debitorum et injuriarum clericis illatarum; habent enim exceptionem fori clerici et simul in utroque pt. laicum convenire. 5to in scholaribus qui pariter exceptionem fori habent v. coram Dno v. coram Eppo v. coram Rectore respondendi. 6to in exemptis et saecularibus, quia soli Sedi Aplicae subjecti sunt, more tamen delicti pertinent horum convenire coram ordinario. Item ratione contractus Item in causis miserabilium personarum. Conservatores in partibus non habeant.

Regula Clericus coram Judice Saeculari conveniri non pt. Fallit 1mo in actione intentata feudi quia clericus coram Domino feudi respondet. 2do quoad agitur reconventio tenetur enim clericus reconvenientibus coram eodem Judice respondere et condemnari pt. ab eodem in expensis. 3tio quando clericus non habet regula 4to non habente beneficium habitum et tonsuram clericalem, nec alicui Ecclesiae v. seminario v. scholae adscripto. 5to fallit in clerico agente

5to in clerico deprehenso in crimine privato, et enim cupi per Curiam secularem ad judi-
cutio tradi. 6to in clerico administratore bono-
rum Domini secularis, qui tertio monitus et
non desistens amittit privilegium fori, et sic
puniri a Dno suo. Imo fallit in degradatis
et Curiae seculari traditis.

Tertio etiam quis forum vel ratione delicti, et
quia ubi quis delinquit ibi et puniendus est, et
quidem si delinquens deprehendi potest in loco delicti,
tunc et quoad personam et quoad bona loco habitat-
si vero deprehendi nequit in eo loco, tunc autem si
ratione presentiae et hinc potest citari etiam extra
territorium Judicis delicti ad effectum distra-
hendi bona ejus quae sunt in loco delicti. Imo
et requiri Judex sub quo delinquens degit ut
eum citet ut remittat eo ubi deliquit.

V ratione contractus seu quamcunque obligationem con-
trahens in loco ubi traxit conveniri debet, nisi
solutio promissa sit ad alium locum. Quod si stra-
hens vocatus Judicatr comparuit et postea fuit
contumax, potest contra eum procedi ad condemnationem
in principali et ad expensas. Si vero non est
in loco contractus nec fuit contumax tunc citari
potest etiam extra territorium existens, saltem quoad
effectum missionis in bona quae habet in eo loco.

Vi rationi domicilij, nam coram Judice domicilij unusquisque convenitur sive ex contractu sive ex delicto quomodocunque obligatus. Quoad satis absens est et nihilominus per Judicem domicilij quoad omnes effectus citari hoc est tam quoad missionem in bona quam excomunem. Ratione Originis et tunc Epus est Ordinarius omnium qui in sua Dioecesi nati sunt tam quoad Juris-dictionem voluntariam tam quoad contentiosam. Ratione rei quia semper res ibi petitur ubi consistit. Dum-modo convent. rem possideat et detineat, quibusque, actione reali. Ratione Privilegij similes coram Duce Regis coram Epo etc.

De Citatione

Citatio est rei in Judicium vocatio, atque essentiale Principium Actionis seu Processus.
Citatio autem est Generalis aut Specialis, generalis dicitur citatio in foro Eccliae, quae locum habet in praesentationibus ut in reservationibus in beneficialibus quae incidunt in mensem papalem, creditoribus, testamentis, electionibus, bannis matrimonij, conse-cundis nuptiis non dito de morte alterius. In foro saeculari edictum appellant. Specialis utrumque in foro particularibus est triplex, Verbalis, litera-

Realis. Verbalis fit verbo v Judicis v Mi=
nistri officij ejus alias executoris cujuscunq
aut fit per proclama in loco alias voce fit
comis adhibita quandoq tuba: et fiat coram
Judicio vel in vicino loco Judicij, hic in foro
Saeculari dicitur Rok alias trzy tiedznie seu
Rok przytkniecy. Quandoq etiam dicitur in
facinoris pro rebus furtivis alias Zycowy Rok
Literalis quae scripto perficitur et locum habet
in rebus importantioribus majoris et in praesentio-
natis personis extra Judicium intimati. Qua
quidem ex praxi fori Spiritualis copiatum datur de manu
executione in authoritate inscripta et debitori respi=
tuta. In foro Saeculari hic in regno authen=
ticum Citationis offertur citato vel familiae ejus
v relinquitur in bonis: et ministerialis alias
Executor relationem facit coram actis execu=
tionis facta est g. Citatio aut Criminalis aut Civilis
Realis alias cruda seu facti quando aliquis forti
manu ducitur ad carcerem ut pro Judicio conser=
vetur, deprehensus in recenti crimine, tempus
autem recentis criminis cessat per annum,
citantur etiam crude impossessionati, circa
vero possessionatum non valet talis citatio

Citatio alia dicitur peremptoria, quae obligat adversarium ad comparendum, et per quam se offert judex ad procedendum in negotij decisione, contumacia rei nonobstante, valetque pro tribus citationibus. Alia invalida quam ob aliquem defectum excusat citatum a contumacia, sed si comparet annullidate non et tamen non urgendus est ad respondendum statim libello. Quodsi calumniosa fuerit citatio datur illi actio contra calumniatorem. Si vero incompetens fuerit et inordinata decernit Judex ut iterum Reus adcitetur. Ut autem valeat Citatio requiritur primo quis Citat. 2do quem citat. 3tio ut proprium debet exprimi causa. 4to qua actione criminali aut Civili petitorij aut possessorij. 5to ad quem locum et diem ab expressione. 6to ad cujus instantiam 7mo quo termino una vel peremptoria pro tribus. 8vo ut per se citatus vel per legitimum procuratorem compareat. Hodie sufficit Cancellariam adire et subscriptam manu Notarij vel alterius cui commissum est id muneris cum sigillo officij citationem exportare. Jure hujus regni tribunalis inrequisito Judice citans privatur officio et advocat. Et in citatione tamen statim pro Curiam sufficit sigilli officij impressio

8

4to Executionem quando 3^{tio} relationem petitur in ofto Castren. et ministerialem coram actis. In foro Ecc^{tico} per designationem executionis a tergo manu executoris factum. Omni hic in regno in foro Seculari, si pro fidejussione aut evictione agatur Citatio in bonis haereditarijs citandi in manus negotionem gestoris alius Sud starostei danda est. Pro injurijs in bonis haereditarijs et nobilis Curia in agri et villanis seu familia in Curia ejusdem debet notificari. Si villa per hostem aut casu sublata fuerit, Citatio bonis infigenda illis et viciniorib. villis denuncianda, vel ad notitiam veniat Principali

Effectus Citationis sunt. 1mo comparitio coram Judice abs^q ei comparens, Citatus poenis contumacia subjacet. 2do Litis pendentia qua stante nihil innovandum. 3^{tius} praeventio si est intimata parti. 4to perpetuatio Jurisdictionis delegati. Quia delegans si moriatur ante litem contestatam Jure civili expirat Jurisdictio delegati, Jure vero Canonico sufficit expeditio facta Citationis ante mortem delegantis. 5to interruptio praescriptionis longi temporis cum sit tamen praescriptione publica et denunciatione singulis annis repetita, quae si ad annos 15. interrumpat praescriptio non dubit.

Itus expeditur in Citatione. primus haeresi litis ad haeredes in realibus et non personalibus

De Processu in Contumaciam.

Reo non comparente et nihil dicente, actor instat petendo in contumaciam ejus quod Juris est decerni et in damnum ac litis expensis eum condemnari. Quam petitionem Actuarius inspecta legitima Citationis executione et termino consignat decretum, Judicijs articat, in causis et in instituendo vel alterius Curiae, est in speciali decernitur munitionem simplex vel cum rigore.

Actore vero non comparente, ut graviore contumaciae, et comparente Reo, termnus ille pro circumducto habetur. Reus ab observatione termini liber pronunciatur, item in summarijs ab observatione Judicij. Et actor in expensis condemnatur nec reviviscit citatio sed nova expediri debet, nisi superet legitimum impedimentum.

Contumacia alia est vera quando citatus apprehendit litteras, Alia evidens quando personaliter citatione apprehensa palam dicit se non venturum. Alia praesumpta quando citatio non apprehendit Reum personaliter sed in domo ejus relicta est aut valvis Curiae affixa seu per proclama facta.

Ut vere quis contumax in comparendo reputetur

requirit 1mo quod sit legitime citatus tribus editis vel uno peremptorio pro tribus. 2do quod dolo faciat, quod sciens citari non possit. 3tio quod nec per se nec per procuratorem compareat. 4to quod constet judici de citatione et termino incidente. 5to quod non faciat absque legitima causa. Nec habet aliquod remedium sciens ut hic in regno accessus quo termini incidens transfertur in sequentem diem. In foro vero citato contumacia non computatur nisi termino hodie. Et quod decursus summaria aliis nihil obest. Excusatur autem quis a summaria allegatione justi impedimenti ut est infirmitas, captivitas, peregrinatio, expeditio contra hostem, adcitatio ad majus tribunal etc.

Poena contra vere contumaces!
Actor poenas in trip. jud. descriptas magis obtinet, post literas citationis legitime executas in summariam rei decernitur monitorium triplex quo debite executo et non respondente citato decernitur monitorium non usus robore aliis excommunicatio nisi citatus intra terminum citatus tempore actori satisfaciat, cum mandato ut demum eidem citatus non visa alia judicis ulterior declaratione. Aut si de contumacia

decernit debiti solutio-satisfactio per tunc executoriales here est excomedo stratione sufficientem, et hoc statim circa revolutionem sententiae post reductas pars adversa exe-cutoriales decernit. Quam excommunicatus si reus per mensem sustinuerit decernit instante actore contra eum aggravatio excommunicationis tandem reaggra-vatio, exo reaggravatio et sic per annum obstinuerit...

Foro autem seculari procedit ita: In terminis Rmo expedit Citatio seu innotescentia et non compa-rente Reo in termino suo Actor contra eundem addat terminum Citationis seu innotescentiae alias querelae seu prima, et citat secundum... In termino adveniente Citato iterum non comparente Actor contra illum addat terminum innotescentiae quod relata seu ... seu condemnat eum in lucro, et Judicium decernit divisionem divisores qui assig-nat cum ministeriali, et Vadium ... pri-marium reo mercatum interponet, quod haec officio obtemperet nec divisores admittit citat pro vadio primario succumbito et adiudicando caetera executioni demandari. Durante adhuc ... citat pro vadio replicato et ad rumanendum divisionemque nihilominus admittendum liceret neque tunc divisores admittat citat ultimo de tribus ... ad bannum.

Ad 8. Quod attinet ad inventam Contumaciæ Judex condemnat
Reum in succumbitione causæ, reservata ad quin-
denam diluere legalis impedimenti allegandi.
Quo non allegato in tertio officio decernitur vel im-
missio in bona vel oppignoratio ad proportionem
debiti, sive vero impossessionatus sit tunc [illegible] citatur
allegando eodem jure Reus ob contumaciam amissione
causæ punitur. In Criminalibus eodem jure citatus
termino Reus datis semper induciis duarum hebdo-
madarum. Bannitus pariter citari debet ter
cum induciis sex septimanarum semper aliàs, no-
max in causa mortis vel mutilationis procedentibus.
Impedimenta autem legitima provenientia allegari sunt quæ
postea juramento comprobantur. Tunc Curiæ Regalis in
proximo Judicio allegantur medio Citati juramento.
Reus contra condemnatus sunt. Tertio multa pecuniaria
2da captio pignorum. 3tio missio in possessionem
intuitu repetitæ ex primo 2do decreto. Et jure
hujus Regni post vierda enim perviera, post
nadria triplicata decernitur intromissio in
bona tandem et armatio. Soluta captivatio,
4to repetitio expensarum litis. 5to excommunicatio
in foro Electio. [illegible] banitio. 7mo contumax
habetur in Judicio non praesenti, uno pro confesso
quando non respondet articulis vel jurare non vult
de calumnia. 8vo perdit beneficium appellationis

De Pro

De Absolutione a Contumacia

Contumax innodatus censuris, ubi absolvi affectat, partem ad videndum se absolvi et de bene obtento docendum. In praesentia partis non debere nisi refusis expensis et cautione posita de judicio sisti, quia tantum modo utrobique juramento admittitur. Quodsi partis expensas moderatas, quas citatus exponere non solvit, actorum reincidentia sine praejudicio in absolutionem ejus consentit. Quodsi in termino non solvit, actor ad videndum in praedictam poenam reincidisse declarari vel ad ulteriorem causae.

In foro vero saeculari bannitus impetrat literas sublevatorias seu literas salvi conductus alias Gleit ex Cancellaria regni ad sex menses, vel si opus ad alios sex, seu ad decisionem actionis male obtentae. Tandem citat de male obtento ad officium Castrense, ubique probat quod nullum gradum juris omisit probando de male obtento, alioquin in defectu probationis talis sublevatio non habet vim. Quodsi bannitus omissa actione de male obtento satisfecerit parti proponenti et Capitaneo pro medietate triplicatorum, extunc non sufficit sola quietatio ab Actore et Capitaneo, verum necesse est obtinere literas relaxatoriam bannitionis e S. R. M.te.

Cum vero parti obijcis terminis in eadem causa observentur debet seu ignorantia ejus jurare et ita terminum standi habet. Quod si quis exceptionem aut relaxationem allegaverit, dat illi delatio ad producendam eandem. Citatio vero haec sive sit ad officium Castrense sive ad Tribunal Regni sive post Curiam ad vulgo dicitur ad Castandum. Sed absolutus ab excomunicatione obstringam in illis terminis admittitur ad causam in quibus nunc est, haec est ad scientiam non pleniter

DE Libello

Libellus est brevis et ordinata scriptura clarus actoris continens intentionem actoris reo et judici exhibens. alias dicitur petitio, actiones, petitio, querela.

Libellus autem est mentionalis, illeque Civilis vel Criminalis, aut renovationis, aut summarius et id quod primo in actione aut deinde principalis ordinarius seu judicio expositio, aut curiae partis cui partis Conventionalis reqirunt illis verbis expressis

Quis, quid, coram quo, quo jure petatur
Recte conscriptus iste libellus erit
Tacitis denique in ipsis et repetitur talis
Ex ingratitudine visibili vel invisibili
necessario habere debet conclusionem in qua sit petitionis contestatio

Libellus necessarius non est in levibus causis, in notorijs, In causa Clerici posita extra sine consensu Epi administrantis. In causa possessionum extra ad quarum inventionem est adjutori non valentis. In causa duorum possessorum sive quasi possessorem prae-tendentium. In causis causis religiosorum.
In causis universalibus et generalibus res non est exprimenda in libello sed in citatione, aliud est in specialibus ubi omnino requisita.
Regula haec: sententia libello debet esse conformis.
Fallit tamen quando actori providit ut sunt duae actiones v.g. una ad contractum reformandum alia ad rescindendum tunc una intentata fit Judex etiamque alia ferre sententiam. Item quando ab initio non se restringit actor ad certam causam, sed citationi inseruit clausulas generales et non ultra se adstringens. Item in summarijs et etiam in plenarijs quae de aequitate vel sola facti veritate expediuntur. Item In criminalibus in quibus conclusio non est de necessitate libelli et Judex plus minusve condonandi libertatem habet
Jure civili licitum est actori libellum corrigere usque ad sententiam in civilibus duntaxat, nam in dictis nisi ante litem contestatam emendaverit vel in forma vel in qualitate, vel in materia cautio aliquando sit interposita ad poenam talionis et Judicio sisti sive exsecutioni et jure Saxonico servanda, post cujus positionem

non licet mutare libellum.

Actiones ad respondendum libello dantur in civilibus 20 dierum, de praxi autem dantur ad arbitrium judicis imo si ex citatione informari convenientibus potuit concedi non debent. In criminalibus vero ... de jure non essent neganda, conceduntur tamen ... quinque tres, Actori duas. In civilibus tamen actori non dantur. Assistant tamen ex aequitate illi concedi.

Libelli oblatio interrumpit praescriptionem, fidem malam in possessore adstruens. Actiones annales perpetuat.

De Copiis

Actore libellum exhibente vel aliquem actum producente citatus copias petit et illi extradi debent ... petantur. Dummodo petantur in casu ... a jure non sunt denegata. Denegantur autem si res clara et in citatione sat informata est.

Notarius causa non ante copias extradit quam sint decreta, subscribit autem omnia in judicio.

Si vero denegentur remedium habet appellationis.

Nomina vero testium in criminalibus non exprimuntur sed tantum per N.N.

Per petitionem copiarum libelli non inducitur consensus in jurisdictionem. Sicut neque per salvidationem judicio sist.

De Exceptionibus

Exceptio est exclusio actionis, quam opponens fit actor ideoque illam probare tenetur. Exceptio alia est dilatoria seu temporalis quae ante litis contestationem opponitur et probata litis ingressum impedit quaeque aut respicit personam judicis, et est declinatoria seu incompetentia fori, aut respicit personam litigantium et dicitur legitimationis personae, aut respicit libellum seu causam petitam. Exceptio autem dilatoria ante litis contestationem opponenda imo si est declinatoria fori antequam ullam aliam exceptionem, et advocatus causae et opponens punitur libra auri vel 100 aureis, nisi fuerint simul cum alia exceptione opposita nisi de novo emerserint vel opposita a tertio ad causam intervenien:te. Recusatoria judicis oritur ex defectu jurisdictionis et quia improrogabilis est prohibita et nullum facit judicium et haec vel auxillat ipsam jurisdictionem et quod causa sit exempta et licet et idem cognoscit judex, pars tamen remedium habet appellationis. Si autem oritur ex defectu personae et haec est suspicio vel suggillatur intus alicujus judicis. Si suspicio dicta cognoscunt arbitri quos partes sibi eligunt, similiter cauta sit coram duobus delegatis, tunc alter non suspectus cognoscit. Si vero subdelegatus tunc delegans.

Item exceptio vigilat in iudicio quando non ipse arbitri sed superior competere dignitatis.
Exceptio legitimationis contra actorem competit quando est excommunicatus, infamis etc. contra procuratorem qui de crimine accusatur etc. mandato careat nisi etiam conjunctus est de rato, aut iudicatum solvendo habeat. Item quod sit non legitime constitutus vel quod a minore absque authoritate tutoris, curatoris, aut procuratore qui substituendi potestatem non habet: vel quod sit a principali contra voluntate seu comparitione coram iudice revocatus tacite, alias dilatoria quae competit comparenti citra revocationem procurare.
Exceptiones contra libellum seu scripta quae sunt libelli obscuri, generalis, ineptitudinis, litis contestationis, temporis feriarum, vel ad brevem statutum, litispendentia, sed praeventionis alias pro majori. Item plus petitionis plus petitur causa, tempore, rei loco. Quarto praejudicialis, quia petis quasi hereditatem et recipis contra eum quod sit religiosus et prius super hoc praemisit causam per suo specialiter. Item subreptionis, vel obreptiones adhibetur contra rescripta principum. Unde forsan etiam Regi alterius.
Exceptio vero genere dividitur in peremptorias, quae sunt principaliores doli mali, metus, pacti conventi, jurisjurandi, praescriptionis, perpetuae, causae judicatae, ... benejustam

Quando etiam mulier pro filio aut aliquo alio spondet non tenet. Senatus C. Macedoniani quando filius pro patre spondet etiam non tenet.

Exceptionum denique ultima species est Anomola et est excommunicati Actoris, falsi Procuratoris non numeratae pecuniae, dotis non solutae, matrimonii non inniti. Et regula Generalis de Exceptionibus est. Exceptiones declinatoriae sunt discutiendae, dilatoriae adimplendae, peremptoriae ad merita causae reservandae.

Ordo autem Inferendarum exceptionum hujusmodi est. Imo exceptio contra Actionem. 2do contra positionem Citationis 3tio contra forum et processus judicis. 4to ex parte personae Rei. 5to contra personam Actoris. 6to contra formam Citationis. 7mo contra processum et fatalia et prescriptione quae tamen dilationes ordinariae, quales sunt tres scriptio et compromissum. In allegandis autem justis exceptionibus observantur tres istae Instantiae seu gradus iste. Procede, Responde, Responde directe. Ante decretum Responsionis inferuntur exceptiones declinatoriae fori, ante decretum directe respondendi vero dilatoriis, sive etiam peremptoriis utitur Citatus. Post decretum responsionis Citatus aut fateri aut negare debet aut restitutionem offerre.

Exceptio ultimo aut est emergens, quae non tangit negotium principale, sed processum tri vel personas intervenientes: et talis si fuerit decisa, per negotij decisionem principalis non est decisa. Aut est incidens quae concernit negotium principale decisoque principali censetur et ipsa decisa.

De Replicationibus

Replicatio est exceptionis exclusio, dicta quod per eam replicatur exceptio. Exceptionis autem est replicatio, replicationis duplicatio, cujus triplicatio, demum istius quadruplicatio et in ultra.

Replicationum ulterior multiplicatio jure canonico non admittitur: praesertim in temporibus quos tertio repetere non licet, ne nimium extrahatur judicium.

De Interlocutorijs

Interlocutoria sententia dicitur quae super aliquo emergente vel incidente fertur, ipso principali negotio interim pendente, et vocatur aliter sententia incidens.

Judex igitur auditis replicationibus interloquitur super eandem et si sunt declinatoriae fori, v. g. incompetentia: quae si allegata vincatur interlocutoria, nimirum definietur. Ratione quaestionis

exspirat officium, vel in talibus in aliis
et brevitatis simpliciter interlocutoria, et ab hac
ultra procedere potest, et tamen admittit appellationem. Inter-
locutoriis autem judex aut tacite aut expresse
et ante omnia quod in declinatoriis exceptio-
nibus [illegible] si exceptiones emergentes fuerint
admittere debet replicationes in illis interloqui.
Et incidentes tunc in principali quia hoc
absorbet oppositas replicationes. Quare judex
in oppositis exceptionibus non cognovit et ad
ulteriora processit, tunc nullitas inducit
actione [illegible] fundata jurisdictione, vel
non cognovit sed non pronunciavit expresse
procedendo ad ulteriora et tunc non erit nulli-
tas sed pars appellare debet, ab his fundata
intelliget jurisdictio.
Sententiam Interlocutoriam simplicem semper
revocare potest judex procedendo donec post [illegible]
habitum fuerit, quod tamen quoad partem et appellationem
transit in rem judicatam nec revocari
potest. Forma Interlocutoria in exceptionibus
et in aliis dominus admittit si et in quantum
jura in admissione eorum admittit salvo jure
impertinentium.

Ik bemedijtster Genaamen Jnta
bentönk:

Compendium
In
Institutiones Juris Civilis

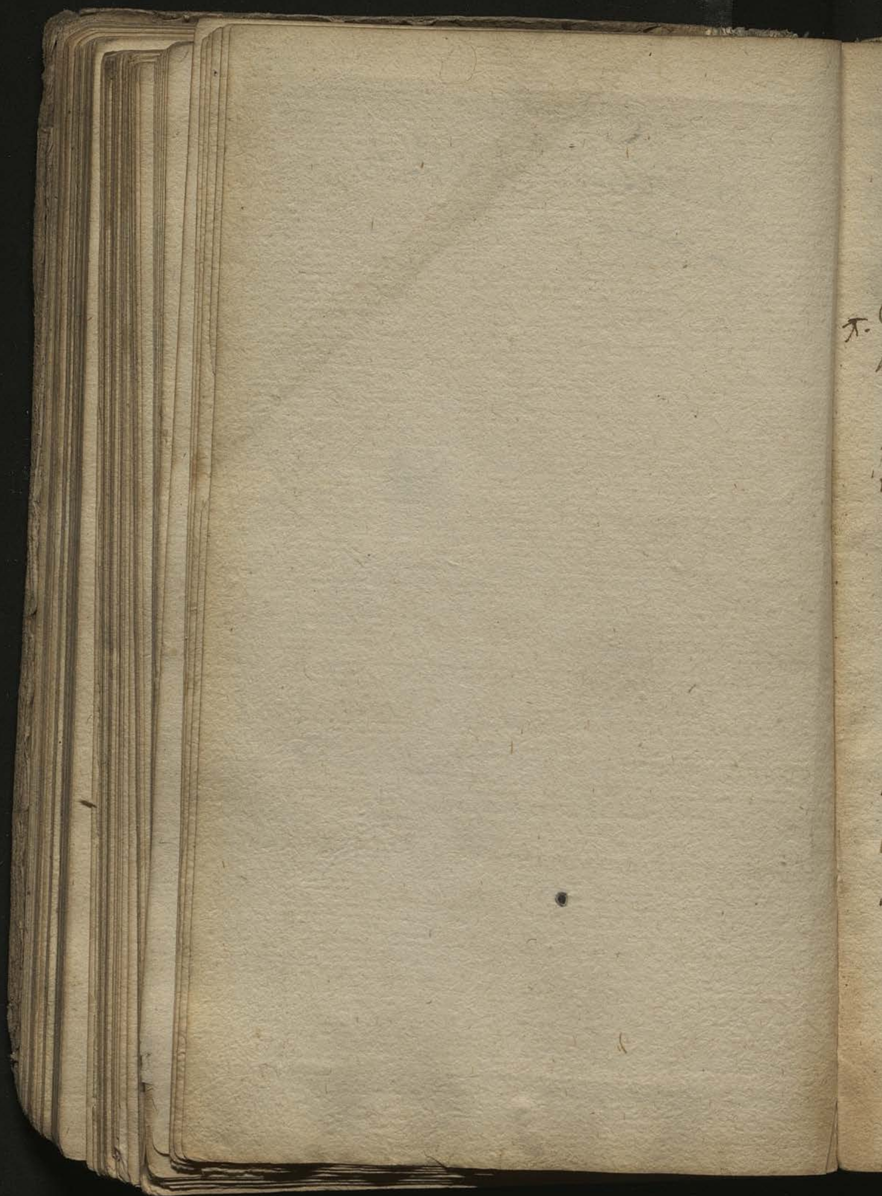

Quaestio prima
In librum primum Institutionum Imperialium
Tituli primi
De Justitia et Jure

1. Quid est justitia? Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum unicuique tribuere. Id est habitus animi per quem quisque juste agere et suum cuique tribuere et tribuimus nisi impediamur. Sum consideratur autem hic justitia universalis quae omnes virtutes morales continet, et cadit sub Ethicam; sed particularis seu politicam quae una virtutum est necessaria ad formandos in vita mores exigitque quandam exteriorem honestatem ut in tuto sit reipublicae tranquillitas et haec jurisconsultorum propria. Dicitur que alia distributiva, quae fit in praemiis et poenis pro cujusque merito juxta aequalitatem Geometricam reddens unicuique quod suum est. Alia commutativa est quae in commercijs seu aequalium rerum permutationibus moderatur mutuas obligationes secundum Aritmethicam aequalitatem. Unde colligitur quod justitia sit ars boni et aequi seu quasi juris status in quo jus stat

2 Quid est jurisprudentia? Jurispru-
dentia est divinarum rerum notitia, justi
atque injusti scientia. Divinarum rerum divina
notitia, quatenus de rebus sacris, religiosis,
et sanctis quoad externam disciplinam tractat
quae res dicuntur esse juris divini. Rerum
humanarum spectat jus sacrum et politicum quod
fontes tractandorum negotiorum civilium
aperit. Ubi sumitur dicta justitia, jurisprudentia
et juris, quod justitia sit virtus, jurisprudentia
scientia juris. Jus executivum justitiae executi-
vum.

Quot sunt juris praecepta? tria. Scilicet honeste
vivere, neminem laedere, jus suum unicuique
tribuere. Primum itaque refertur ad mores
ut omnes nostrae actiones ita instituantur prout
ratio et honestas suadet. Secundum pertinet ad
conservationem humanae societatis ne alter alte-
rum laedat tam in corpore quam fama. Tertium
denique spectat ad justitiam distributivam
et commutativam et quidem personas
ut iis [illegible] distribuantur poenae et praemia
quam res requirit et aequitas suadet in

contractibus

contractib[us] et commutione rerum tam ppream ac vitlicam. Item

Colligit duas esse juris positiones seu spe[cies] circa quas totus disciplina civilis tractatio versatur. Ius publicum et jus privatum.

Ius publicum est quod consistit in Relationib[us] publicis et ad statum Reip. Romanae pertinet.

Ius privatum est quod ad singulorum hominum utilitatem principalr spectat.

Tituli IIi

De jure naturali gentium et Civili

Quid est jus naturale? Ius naturale est id quod natura omnia animalia docuit, ut maris et foeminae conjunctio, videlicet liberorum susceptio et[c]. Hoc tamen definitio nimis lata est, qa etiam amplectit quae nobis cum animantib[us] sit communia. Unde Strictius Ius naturale est communes sententia mentib[us] hominum natura insita optimam et absolutissimam rationem vivendi proponentes Grotius communes sententias totum namque hoc jus brevib[us] sententiis complectitur, veluti Deum colere, neminem laedere etc. Grotius naturale instila quae

rebus cum quasi natis nasci videntur
Propter tamen hoc jus gentium est dr Commune
quod tam brutis quam hominibus competit. Et
humanum quod solis hominibus

2 Quid est jus gentium? Jus gentium est
rationis usu hominis necessitatibus exigentibus
inter omnes gentes constituta. Et est collectum
ex jure naturali primaevum, exigens contractus
inter gentes sine quibus res conservari nequeunt.
Aliud itaque est primaevum quod divinitus
mentibus hominis insitum, eum quod judicant
homines quid deceat vel non quid justum vel injustum.
Aliud secundarium quod consuescit ex ratione gentium
usu et necessitate humana exigente ut sunt
res dividere, limites ponere etc.

3 Quid est jus civile? Jus civile est quod
magistratus populus vel civitas proprium sibi
constituit. Et hoc dividitur in Commune et
privatum. Commune dicitur quo omnes Imperii
Romano subjecti sunt ligantur. Constat legibus
quod in libris jurisconsultis habetur, nec est condi-
tum a supremo Principe et Imperatore hujus

quoq[ue] juris scripti duæ sunt species: Jus civile commune in specie scriptum et jus prætorium.
Jus civile commune in specie scriptum dicitur quod est conditum ex lege duodecim tabularum, plebiscitis, Tribunis, Senatores, Imperatores, et Jurisconsultos. Jus prætorium dicitur quod Prætores introduxerunt vel adjuvandi vel supplendi gratia, aliter vocatur jus honorarium. Ut est jus civile commune non scriptum. Et hoc est ipsius Imperij consuetudo, qua æque omnes ligat subditos, qui sunt sub imperio Romano. Ad quam tamen consuetudinem requiritur tacitus populi consensus. Ut ut sit rationabilis. Tertio ut sit præscripta, id est quæ decem annis continuis jure civili duraverit, si est præter legem inducta, hoc est quæ talis est, qui aliquem in jure non sit decisus, si vero est contra legem jurisperitiores requirerent 40 annos. Ut ut sit confirmata frequentia actuum ut ut saltem eam semel sit judicatum sit.
Jus civile privatum aliter Municipale dicitur quod non omnes ligat sed tantum eos quorum conditum est. Scriptum quod expresso consensu

populi indictum publicam utilitatem respiciens.
Et non scriptum quod tacito populi consensu introductum est, vocatur consuetudo. Unde
Colliges 1mo quodlibet populum in quovis regno posse facere sibi statuta ad decisionem causarum, hac tamen distinctione interposita, quatenus habent jurisdictionem à Principe concessam et scriptam aut non. Ut sunt statuta pro civili
Colliges 2do distinctionem juris civilis et naturalis hanc esse quod jus naturale, quatenus est immobile, civile autem est mutabile.

Tituli 3tii
De Jure Personarum

Intelliges hic status seu conditio hominum quam in hac civili societate quis gerit, et hic in 3o dividitur scilicet in libertate civitate et familia. Unde
Quid est libertas? libertas est naturalis facultas faciendi id quod cuique libet nisi vi aut jure prohibeatur.
Quid est servitus? Servitus est constitutio juris gentium qua quis dominio alieno contra

naturam

niam subjrast. Prast juris gentium, qr a gentibus est acceptatus ut victi bello justo quisq oriundi perierant ad servitutem servabantur. Prast civilium qua ex ... quisq liber nascitur.

Causa autem servitutis sunt triplices, aut enim fiunt servi de jure gentium, ex captivitate qua qui in justo bello capiuntur, aut nativitate qui ex ancillis in Dominio existentibus nascuntur. Et sub de jure civili per venditionem, cum qua triarda li: muli capiuntur. Lima juxta ... anni 20 ... contemptu vendendi ... pretij participatio, sed apud nos per abolitionem. Unde

Alias quoad partes servorum nulla ferme est diffa qr omnes civiliter mortui dicuntur comparati vero cum liberis multum differunt, magni enim interest liberne an servus natus sit.

Subditi tamen seu coloni in ... multum differunt a servis. Primo qr habent bona propria quod illis a Dnis adimi non possunt, sicut patet ex constitutione Casimiri Regis ubi decernit Me: dicorum sine jure decedentium bona non ad Dnos sed ad propinquiores devolvi debere. Ideo differunt quia servi tenentur ad omnes labores, quos illis Dni injunxerant

84

Subditi vero in Polonia non tenentur ad labores hos de quibus pacta et conventiones antiquitus non sunt facta v[el] nomine Reipub. non sunt illis officia aliqua imposita, de quibus dicit ipse textus hujusmodi. Similes tamen subditi poloni cum servis sunt in hoc q[uod] ordinarie a Dominis fugere n[on] possunt nec ipsi nec proles eorum, nisi in casibus a jure permissis. Similis.

De Ingenuis

Quid est Ingenuus. Ingenuus dicitur ille qui statim ut natus est liber est sive ex duorum ingenuorum matrimonio sive ex libertinis natus, sive ex altero ingenuo et altero libertino natus. Cujusmodi in regno sunt Nobiles meritis majorum insignes Item in Civitatibus nati privilegijs et immunitatibus regum, principum et nobilium vallati jure Municipali Magdeburgensi utentes. Denique nati ex parentibus plebe alieniti sed jure libertate donati. Primi ordinis ingenui sunt Nobiles sunt tales libertate in participatione jurium, immunitatibus in suffragijs ferendis in bonis immobilibus acquirendis

emendis

omendis, retinendis. Jam generali nomine ab his omnibus arcentur cuncti hinc inferiores vocantur plebij. Notandum tamen est hic quod partus quoad statum seu libertatem sequitur conditionem Matris quoad dignitates vero seu honores sequitur patrem. Ideo Mater tria tempora habet quibus partui libertatem acquirere potest. Primum tempus est con: ceptionis. Secundum medium inter conceptionem et partum. Tertium ipsius partus. Sufficit ergo matrem uno ex istis temporibus liberam fuisse licet in aliis duobus ancilla fuerit. Unde tres sunt causae ingenuitatis. Prima nativitas ex matre libera. Secunda sententia judicis qua quis ingenuus pro: nunciatur. Tertia restitutio natalium a Principe dum ingenuus natus et servus factus iterum honore pristino donatur.

Caput 5tum
De libertinis

Qui sunt libertini? Qui ex justa ~~tra~~ ser: vitute manumissi sunt quod idem est ex servis liberi facti. Unde manumissio est datio libertatis seu de manu id est de potestate dimissio.

Manumissio haec olim multis modis fiebat solenniter et quidem vel in ecclesijs aut vindicta id est virga praetoria qua caput servi manumittendi percutiebatur, aut minus solenniter inter amicos per epistolam vel testamentum aut aliam ultimam voluntatem. Qui continetur est in regno hoc manumissio subditorum ex dominio quod fit publica vel coram actis quibuscunque: caeterum vindicta seu plura jure regni non habetur. Notetur etiam quod ex judicii [illegible] ordinum [illegible] doctoratus [illegible] nimia dominorum saevitia et enormes in subditos injuria vindicant subditos a dominica potestate juxta [illegible] Regni. Differentia inter libertinum et libertum haec est, quod libertinus dicitur quatenus est manumissus et non respicit alium. Libertus vero dicitur respectu patroni sui quem respicit.

Titulus [illegible]

Qui et quibus ex causis manumitti non possunt

Primo manumittere non possunt qui in fraudem creditorum

creditorum manumittit, ejus manumissio data
ipso jure nulla est: si autem si dolo facta sit
unde debitor servum in fraudem creditorum manu-
mittere nequit. Ratio casu unico ubi scilicet Dominus heres
solvendo non sit, potest unum servum manumittere
et heredem instituere ut sic institutus creditoribus
satisfaciat, consulatque honori Domini sui ne bona
ejus ad ignominiam distrahantur. Dein nec minor
20 annis manumittit, nisi ex justa causa pro-
bata coram praetore vel magistratu: quamvis
institutione Imperatoris Justiniani constitutum est anno
quo testamentum condere potest minor manumittere
possit. Causae tamen manumissionis justae
debent esse, et hinc non vilescit affectione, prout
educatore, hujus et similibus quae videbitur
affectu vel intrinseci gratitudine ut si vg. sanguine
conjuncti manumittantur, aut servos qui parentis
loco habentur, aut servus qui famam vel vitam Domini
sui defendit. Titulus 7mus

De Lege Fusia Caninia sublata

Lex haec permittebat prout [illegible] familiis
inter vivos adveniens, sic et manumissioni

Ad non interponendu, ut ostr [illegible] servis duo, ex decem quinque manumittere quis posset, nunquam tamen ultra centum regnis [illegible] gungendos et ultra servos. Contra [illegible] fuit, quod homo in agone mortis [illegible] ad manumittendum nãl promptiores quam [illegible] in corpore sano. Legem tamen hanc abrogavit Imperator. Quia est inimica libertati quam omnibus alijs causis [illegible] esse favorabiliorem. Ita etiam cum morientibus ad [illegible] [illegible] amissa, et [illegible] [illegible] intervenire quam [illegible] voluntatibus [illegible] fuit [illegible] legem de [illegible] filijs [illegible] magis [illegible] deberi quam ut [illegible] voluntati liberi sint. Statutum regni [illegible] Alberti Regis simile quid [illegible], si cum [illegible] plures habebat filios, unum duntaxat qui ad studia vel ad servitia [illegible] posset, ceteri agro [illegible] maneret, hoc et [illegible] obrogatum.

Titulus 8us

De his qui sui vel alieni juris sunt

Qui sunt Personae sui juris et qui alieni?
Personae sui juris sunt omnes patres familias qui
non habent parentes in vivis et ab iis emanci-
pati sunt, et subjecti potestate aliorum et parentum.
Alieni juris sunt v.g. filii familias qui in po-
testate parentum, et servi qui in potestate Domi-
norum sunt.
Quid est potestas? Potestas est jus personae
in personam quod vel Imperium dicitur in
personam magistratuum et patria potestas
in personam liberorum et dominium in personam
servi.
Qualis potestas erant olim Dominis? Domino
vitae necisque potestas in servum concessa fuit
Sed hic quoniam contra omnem habebit rationem
introducta est merito hodie locum non habet.
Nam si quis servum suum occiderit teneretur
ac si alienum occidisset aut hominem liberum. Cont
statuta Sigismundi utpote regni contra hujusmodi
homicidas non tamen corruptis moderata correctio timeri
Quaeque servus acquirit sibi Domino acquirit

De jure dominii est sententia. Itemque subditi non debent inferiorum actione dominii. Item subditi non eam alienare, comparare, emere, vendere, et etiam auferre possunt, postea habentque ubi ex requirendi. Item quorum coronae domino nunc rendunt potestatem in quorum fundis nati sunt.

Titulus IX
De Patria Potestate

In patria potestate sunt omnes liberi et Domini nuptiis procreati, quorum applicatio non tantum se extendit ad omnes filios, filiasque, sed etiam ad nepotes, neptesque et alios ab his descendentes.

Causae patriae potestatis sunt haec. Justae nuptiae, legitimatio et adoptio. Matrimonium est conjunctio viri et mulieris individuam vitae consuetudinem continens.

Est conjunctio tantum viri et mulieris. Pater necessitate potest filium vendere vel oppignorare, ad cujus tamen restitutionem emptor postea dominus tenetur. Item inter patrem et filium nulla datur civilis obligatio. Item filiifamilias et pro macedoniano ante mortem patris repetendi aut possunt, vendere, etc.

ante

uti de castrensibus aut quasi castrensibus bonis.
Consimiles licet etiam advertere in regno Hun. Mater
enim bonorum maternorum quoad liberos spe-
ctant habet dispositionem et possibilis ubi quoad vita
tempora assignata certa fortiene liberis. Item potest
exhaeredare filium si tamen honore privati.
3tio Militem ad arma per expressam Principis
voluntatem et submittere loco suo specialiter ad
expeditionem generalem.

Titulus X.
De Nuptijs

Justas nuptias contrahere possunt inter liberos hoc
qui sunt cives Romani hoc est sui libertatem gaudentes
jure. Requiritur juxta alios jure regni etiam civili in
masculo quatuordecim annos et in foemina duodecim
Decim. Jure canonico possunt contrahi justas
nuptias ante praefixos annos si malitia supplent
aetatem. Secundo requiritur consensus contrahentium et eorum.
3tio requiritur consensus parentum aut qui eorum
loco sunt.
Matrimonium autem contrahi debet extra gradus
consanguinitatis et affinitatis. Unde ...

in arbore affinitatis et consanguinitatis in linea ascendentium et descendentium perpetua est prohibitio, in lineis vero collateralibus ad 4tum gradum. Intelligendum tamen de affinitate stricta et copulatione formali; nam copula illicita ad 2dum tantum gradum prohibetur.

Qui contra prohibitionem juris matrimonium contrahunt, primo subeunt poenam invaliditatis contractus quod nec matrimonium dici potest; 2do liberi ex tali thoro illegitimi sunt, quidem et dote etiam contracta ante privantur; 3tio post solutionem talis conjunctionis non est esse repetitio dotis nisi tantum ex [illegible] interveniente mala fide; 4to infamia, exilium, item et verbera pro viles persona; 5to amissionem patriae potestatis in filios etiam legitimos antea susceptos. Illegitimi liberi non succedunt patri nec ab intestato jure successionis neque vero ex testamento relinquat. Possunt tamen conditi filii illegitimi in legitimos [illegible] patris per legitimationem. Cum nihil clarius sit quam legitimum actio liberos

conditionem in potestate Patris efficiens legitimos cujus sunt modi tres. Primo per oblationem Curiae seu ordini Senatorio seu Decurionum publici generis causa conscriptorum, qui apud Romanos a Senatu erat. Per subsequens matrimonium modo mulier talis sit cumqua matrimonium contrahi possit. Conditionem vero liberi hoc legitimatorum agitur per subsequens matrimonium rei ut succedat in bona Parentis et Honorem, est tamen hoc contra dispositionem juris Canonici. Illo per rescriptum Principis.

Titulus XI.

De Adoptionibus.

Adoptio est actus legitimus per quem filius familias superstite patre efficitur alterius filius imperio magistratus, quo desinit sub patre potestas. Duo tamen sunt genera adoptionis. Prima adoptio est alieni in potestate alterius constituti. Et fieri debet imperio magistratus. Arrogatio quae fit per rogationem populi coram principe.

Effectus autem adoptionis sunt primo filii adoptivi

Patri adoptanti ab intestato ostr cum alijs filijs liberis et naturalibus succ. Sic filij adoptivi r. et vocare patrem adoptantem in jus sine venia. Filij adoptans habet jus corrigendi adoptatum. Atque omnio ferme similes sunt.

Ut alius autem pt adoptare req. 1mo ut sit major aetate adoptato. Sic foeminae nisi ad solatium amissorum liberorum in bello. Sub libri. §

Ex jure tamen regni Hu. adoptioni nullus datur locus nisi sub ordinatione Camerariae. Hadri: Fertinam, Marchum in Dionas.

Titulus XII.

Quibus modis jus Patriae potestatis solvatur.
1mo solvitur quo ad translationem. Primus modus est mors naturalis ejus qui habet sub potestate liberos. Sic mors solvit tam patris quam filij qualis est maxima capitis diminutio et etiam media. Filij adoptivi dum pater filium ex nepotem datam aut praedae mater in adoptionem

in adoptionem. Ad quod ad solutionem patriae po:
testatis. primus modus est debitum patris exigat
filio alimenta per justam causam. 2dus est dig:
nitas patris vel filiifamilias collata. 3tius
modus est ingressus religionis approbatae tam
quoad patrem quam quoad filium, subjiciuntur
quidem superioris sui, retinent tamen jure sui patris
id est suorum hereditatum. 4tus modus est emancipatio
per quam pater et filium de potestate dimittit
coram judice.

Titulus VIII
De Tutelis

Tutela est jus atque potestas in capite libero
ad tuendum eum qui per aetatem se defendere nequit
Unde talis tutor debet, sicut liber sicut et pupilli.
Triplex est autem tutela alia testamentaria quae datur
quando parentes liberis suis impuberibus quos in potestate
habent tutores testamento constituunt, et hoc prius
valet. Alia legitima quae deficientibus testamentariis
proximos gradu consanguineos ad tutelam eligi
vocant, et hoc post dativam valet. Alia dativa
datur quando deficientibus testamentariis et legitimis tutoribus

alij a judice dant.

Dare autem possunt tutores parentes masculi liberis in sua potestate existentibus, etiamsi illis in testamento nihil reliquerit. Mater et avia non possunt dare tutores nisi filios instituerit heredes, qui tamen a judice confirmandi.

Titulus XIV

Qui tutores testamento dari possunt.

Possunt dari patresfamilias et filiifamilias et illis servus proprius cum libertate, imo etiam absque eadem tamen alieni non potest esse tutor nisi ex dominis cum liberent.

Licet mater in tutorem admitti non potest admittitur tamen... [illegible]

non inhonesta uixit

Dantur autem tutores ad unum et plures et sub conditione ita ut tutor aliquis sit qui [illegible] dixerit uxorem. Ubi in testamento [illegible] [illegible] sunt considerandae, et juxta eam mentem exponendae.

Titulus XV

De legitima agnatorum tutela

Legitimi tutores sunt quibus lex defert

tutelam

tutelam in defectu testamentariorum, cujusmodi sunt agnati, qui pupillis seu personas agnatione juncti sunt, quasi a patre cognati et qui eidem antiquitatis nomen eandemque familiam et insignia retinent quales sunt frater eodem patre natus, fratris filius patruus et similes. Cognati vero qui per feminini sexus personas cognatione junguntur veluti fratres uterini avunculus etc. Deferuntur autem eodem ordine quo vocantur ad successionem, et si plures deferatur tutela administranda in magis idoneum deferenda, quin eodem de jure antiquo servabatur. Quatenus ut certe patrocinium ut tutor constitutus judicis sententia confirmetur. Ut ut conficiat inventarium. Ut ut promissionem faciat juramento comprobatam in defendenda persona pupilli augendo commoda et vitandis inutilibus.

Item Revocativam qua efficiuntur agnati cognatis ad tutelas amittant diminutionem capitis passi. Unde filius quatenus infamis pronunciatus capitis diminutionem patiatur desinat

esse agnatus, non tamen desinit esse agnatus id est filius ejus a quo natus est progenitus.

Titulus XVI

De Capitis Diminutione

Quid est capitis diminutio?

Capitis diminutio est prioris status mutatio, status libertas, civitas et familia. Una est altera maxima cum quis libertatem, civitatem et familiam perdit. Ut qui fit servus poenae h. est ultimo supplicio, vel de jure Regni Hungariae infamia publica, cum quis ob crimen aliquod in judicium vocatus vel praesens vel contumax, vel absens contumaciam de poenas legum condemnatur infamisque pronunciatur. Altera media cum quis retinet quidem libertatem, amittit vero civitatem et familiam. Et haec est in Regno Hungariae Banitio quod est cum quis in causa civili vel praesens vel per adversitatem vel absens contumaciam condemnatur et non satisfaciens banitur: hic civitatis jure non gaudet. Altera denique est minima capitis diminutio cum quis libertate et civitate retenta familiam tantum mutat, hoc

quod

omnibus agnatis et cognatis. De jure tamen Regni Hungariae quod Nobiles minus honestam negotiationem exercent, v. g. cauponariae, mercaturae etc. Status maxime et media deminutionis capitis est quod habeantur pro mortuis civiliter, ita ut amittant ea quae sunt juris civilis. Minima vero quae seorsum plurimum jus agnationis in successionibus et tutelis non tamen cognationis tollit.

Titulus XVII
De legitima Patronorum Tutela

Patroni ad successiones ab intestato admittuntur libertorum morientium absque liberis: quamob causam licet tutela patronorum non fiat expressa mentio, tamen ex interpretatione legis dictae quae hic disponit de patronis, ad patronos liberti pupillatorum spectat. Valet tamen hoc in patrono quo haeres cujus liberti tutrix non spectat!

Titulus XVIII
De legitima Parentum tutela

Exemplum tutelae parentum est Patronus tutela, qua lostra [?] ex interpretatione juris propter identitatem rationis. Nam sicut Patronus ad successionem liberti admissus erat legitimus tutor quidem impuberis, ita quoque et pater ex manumissionis filij jus successionis acquirens legitimus emancipati filij tutor esse debet.

Titulus XIX
De Fiduciaria Tutela

Fiduciaria tutela est potestas, quae mortuo parente qui liberorum suorum impuberum emancipatorum legitimus tutor erat fratribus natu majoribus defert, aut ipsi in defectu patris sui sint tutores fratrum suorum impuberum. Cujus tutelae in regno Kroatiae [?] nunquam usus est: frater senior impuberum exhibit tutelam et bona non alienanda. Sororibus innuptis frater [?] cum [?] cognatorum tenetur assignare dotem, et intra annum post desponsationem numerare. sortem bonorum in eum dotis dare.

Titulus XX
De Atiliano Tutore, et qui ex lege Julia et Titia datur.

Attilianus tutor dictus a Publio Attilio Tribuno plebis qui ipsa adinvenit ut deficiente testamentario et legitimo tutore daretur is ad petitionem matris vel proximiorum consanguineorum magistratu. Sed nunc ius obtinuit ut Praeses provinciae vel Praefectus urbis aut magistratus eundem tutorem constitueret, et ad ipsos omnes municipales magistratus et judices Civitatis datiuos possint constituere juxta Bartolum.

Locus itaque tutelae ex dictis est si quis sit qui cureret tam dum testamentarius aut legitimus deficit aut si capit, per eius inhabilitatem removetur a judice aliusque substituitur. Unde dari debet idoneus moribus honestis non suspectus, nec ambiens munus tutelae et aetate sufficienti, per quod intelligantur, qui ipsi aetatem munus administrare possint. Sunt et Doctores infames

v. susp[ecti] quales sunt creditores aut debitores.
In regno Castellae patres duo dant[ur] a lege quod
si tutor aliquis non sit sanguine junct[us] v. sobole
carent et pupilla uxor fuerit v. de possessione tu:
toris et dati non constiterit v. prae tutela equum ut
mater virgineis v. patruus prompiores sunt à
tutela.
Pupillis dant[ur] tutores fine ut bonis moribus in:
stituant[ur] et educent[ur]. Ubi ut in judiciis defen:
dant[ur], bona eorum administrent[ur], et ut in
[illegible] et si non [illegible] [illegible] [illegible]
dat[ur] tutori actio de [illegible] [illegible].

Titulus XXI.

De Auctoritate Tutorum

Auctor[itas] Tutoris est quaedam potestas quam tu:
tor v. est [illegible] v. ex lege ex tabularum v. ad
judicem recepit quoad personam pupilli de:
fendendam et res eius administrandas.
Auctor[itas] necessaria est pupillo ad obligationes
faciendas non obligat illi aliquem pupill[us]
sed si ipse obliget alium. Ut necessaria est
in adeunda hereditate etiamsi lucrosa fuerit
ne pupill[us] ex illa aliq[uod] damnum patiat[ur].

Accedit etiam conservandum recessus sententia judicis saepius dum agitur de schedulo pupilli vel de eo obligando

In regno tamen licet omnis pupillorum actionibus intentatis conceditur dilatio ad annos discretionis, tamen in quibusdam casibus citati cum autem tutorum comparere tenentur. Primo ratione exemptionis bonorum patris oppignoratorum ita ut pecuniam accipere et bona obligata restituere debeant, Secundo ratione fidejussionis per patrem eorum ingrossatam solvere et fidejussorem liberare tenentur. 3tio In causis Actori sua de iuventi intentatis. 8vo In causa ampliatatis et jurisdictionis juris.

Titulus XXII.

Quibus Modis Tutela finiatur

Finitur autem tutela primo aetate perfecta pupillorum jure novissimo masculis et foeminis 12 complevenint annos. Jure regni pupilli post bona sua post annum 12 expletum repetere possunt a tutoribus licet ea ante 25 annum etiam expletum alienare

non possunt, nisi adversitates postulant, quod tamen cum consensu sanguineorum fieri debet.
Tres modi Capitis diminutio sive minima quod pupillus cum venia [illegible] et sic [illegible] arrogantis: sive media quod [illegible] amissam in insulam deportatam quoniam bona ejus confiscantur. Sive maxima cum fit servus vel ingratus erga patronum redigitur in servitutem et tunc bona acquiruntur domino in cujus potestatem retrahitur. Ne cupit ab [illegible], et hoc casu datur curator bonis. [illegible] conditionis ad quam datur tutor et sic [illegible] de testamentaria tutela & legitima aut dativa est actus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] morte naturali tam tutoris quam pupilli tum et mors civilis. [illegible] temporis lapsus quod tutor datus est. [illegible] vel [illegible] [illegible] aliquis ob justa causa ob [illegible] administrandae tutelae se excusat vel ut suspectus removetur.

Titulus XXIII
De Curatoribus

Cura est potestas in re libero ad gerendum negotia quae extrinsecus alicui pubes ad suam propter aetatem ea gerere non potest. Tempus autem quo cura solet committi utriusque sexui personis determinatum est ad 25 annorum: nam ante predictum annum puberes ex effectuum agitatione atque perturbatione animi frequenter possunt annulli.

Modus constituendi curatores est v. quod omnia bona puberum v. quo ad partem eorum administrandam v. quod ad certam causam.

Et licet ordinarie tantum dentur minoribus 25 annis, aliquando tamen et majoribus ut si aliquo infecti vitio ob quod de lite sua non possunt administrare bona, quales sunt furiosi, et furor ad omnia est aecitas mentis: et talibus proximi agnati constituentur curatores. Idem dicendum de prodigiis quinimo et finem expensorum ...

Titulus XXIV.

De Satisdatione Tutorum et Curatorum.

118

Satisdatio est promissio a tutore & curatore cauta, rem pupilli salvam fore, quo praecipitur & cureta Magistratus a quo legitimus tutor, tutor & curator confirmari solet. id est praesente pupillo & etiam in eius absentia coram persona publica etiam conferto, cui fit stipulatio in personam pupilli rem eius salvam fore.

Satisdare tenentur 1mo tutores legitimi. 2do tutores dati a magistratu majori sine inquisitione. 3tio dati testamento ab extraneo. 4to curatores dati furiosis & prodigis. Eximuntur vero ab hac lege tutores testamentarii. 2do curatores testamento dati et deinde confirmati. 3tio tutores dati in subsidiis. 4to tutores & curatores dati ex inquisitione, quorum etiam fides eorum & integritas explorata est.

Titulus XXV

De Excusationibus Tutorum & Curatorum.

Excusatio est justa causa allegata absolvens exercentes a tutela & curatela delata.

Causae excusantes a suscipienda tutela sunt tres. Prima est multitudo liberorum, ut duo & tres. 2da aetas major 70 annis minor

Uti omnis plurium tutelarum, curationum
ista paupertas quae reddit impares huic
oneri, tum imperitia literarum quae impedit
administrationem rationum. Imo et etiam pro-
bitores etc. Ut expurgantur adversa
valetudine, affectione animi etc.

Titulus XXVI

De Suspectis Tutoribus et Curatoribus

Crimen suspecti tutoris descendens ex lege
XII tabularum denotat accusationem suspecti
ob quam tutor ut abeat a tutela est necesse.
Ut cum aliquis fraudulenter tutelam admi-
nistravit, res pupillorum consumendo, di-
lapidando, sine decreto judicis alienando etc.
Poena talis criminis est quod remotus ab administratione tutelae
notatur infamia, siquidem si dolus exprimatur ob quem
removetur, licet latam culpam quis amoveatur
dolo famam amittit. Lege in culpa levius, nam
culpa non est removetur a tutela, integram
tamen retinet famam.

Liber II Institutionum
Justiniani Imperatoris

Titulus primus

De rerum divisione et acquirendo earundem Dominio

Rei appellationem hoc loco intelligendam esse quamcunque rem sive existentem per se sive inhaerentem alteri modo non sit persona aut actio de quo alibi. Res dividuntur alia sunt extra patrimonium, alia in patrimonio, quae possidentur aut possidere possunt sive res singulorum. Alia extra patrimonium ut v.g. res divina, sacra, religiosa, quas nec possidemus nec possidere possumus.

Res autem jure naturali et gentium aut sunt communes aut publicae aut universitatis aut ~~[illegible]~~ nullius

Res communes sunt quarum usus naturali ratione omnibus communis proponitur, aqua,

Publicae sunt quarum usus de jure gentium omnibus aeque est communis, qualia sunt flumina navigabilia, portus etc.

Universitatis sunt quae ad certam civitatem vel collegium pertinent v.g. theatra, fora, pascua et similia universitatis

Differentia autem inter illas est quod communes et publicae omnibus quodammodo competunt. Universales iis tantum qui in universitate sunt. Hinc licet singula sint de universitate, rebus universitatis utantur dominium tamen hoc non dicitur singulorum sed universorum. Unde recte dicta id quod universitati debetur singulis non debetur nec quod universitas debet singuli non debent.

Res nullius sunt quae in nullius reperiuntur bonis tum natura ut sunt ferae, pisces etc. Vel quia latent pro derelictis. Talis distinctione decernit ut thesaurus in terra. Et hoc quidam velut derelictus iacens antequam quis heres adeat. Res denique juris ut sunt Divini iuris res sacrae et relig. ut sunt res sanctae idest quae poena capitali ab iniuria tutae.

Jam vero res in patrimonio tuo spectantur, quae sunt in dominio singulorum, Dominium autem est ius de re sua cuius aliquis operam habet libere disponendi et eam ab [illegible] vindicandi;

Cuius Dominii tres sunt species Directum, utile et plenum. Directum consistit in sola proprietate sine

fructu cum spe tamen regressus illius Domini utilis ad directum Dominum quale habent Rei in bonis ... Utile Dominium est quod in solo usu, fructu sive ... fundat quale habent omnes vasalli. Plenum Dominium dicitur cum quis et ... rei et ipsum fructus habet.

Acquirendi itaque rerum dominia, iure gentium tres sunt modi occupatio, accessio, traditio. Occupatio aut est vivente aut non viventium. Viventium deinde vel est brutorum et hoc mox vel est terrestrium et sic dicitur venatio vel est aerearum et dicitur aucupium vel est aquatilium et hoc cum piscibus et dicitur ...

Occupatio non viventium aut est singularium et quae nunquam alicuius fuere quales lapilli gemmae, etc. Aut universalium et quae antea fuere alicuius, quales sunt thesauri.

Venatio itaque aucupium, piscatio regulariter omnibus utique permissa iure gentium nisi ... statutis impediat. Unde Domini fundi venari aut aucupari nolentes ... ab ingressu sui fundi arcere. Circa quae fit hac regula generalis: Quod in nullis

bonis est id nulli jure primo occupanti cedit.
quo tamen occupatio pro diversitate rerum aliarum
diversimode fit. [illegible]
Accessio est II^{dus} modus acquirendi rerum dominia
estque alia est naturalis industrialis et mixta
naturalis prout dicitur, qua ea quae res nobis accedit vel
beneficio vel rei nostrae vel alienae, ad illam pertinet
partus ancillarum, foetus animalium quo accessio
alluvio quo latenter praedio nostro aliquid vi
fluminis adjicitur, alveus a flumine relictus, insula
in flumine nata.
Industrialis accessionis species sunt aedificatio in solo
suo ex aliena materia, vel in alieno solo ex sua materia
scienter vel etiam ignoranter facta, implantatio
alienae plantae in suo vel suae in alieno vel in confinio
facta, satio in alieno ex sua vel in suo ex aliena,
intextura, scriptura, pictura; ubi majus cedit minori.
Tertius modus acquirendi rerum dominia
est traditio quae geritur inter dantem et acci-
pientem ubi in illo requiritur rei transferendae
potestas, voluntas, et quae ratione fiat traditio,
in hoc requiritur consensus et rei traditae acceptatio.
est vel corporalis seu vera quae fit de manu in manum
vel incorporalis seu ficta quae magis per effectum apparet

Titulus II

De rebus Corporalibus et Incorporalibus

Generalis divisio rerum est in corporales et incorporales, corporales sunt quae sua natura videri et tangi possunt ut fundus, homo, vestis, aurum, argentum, ... ubi illa quae sunt in ... natura tangi non possunt ... Incorporales sunt quae ... tangi non sunt licet tamen corpori inserantur, sed in jure consistunt et sola animi cogitatione percipiuntur. Corporales aliae sunt imobiles ... solo coherentes, aliae sunt mobiles veluti supellex vulgo gerada aliae moventes se veluti animalia, deinde incorporales aliae sunt quantitatis veluti numerus ... rem, aliae qualitatis veluti illae quae in jure ...

Titulus III

De servitutibus rusticorum et urbanorum praediorum

Explicata rerum divisione ... tractat cum de servitutibus ...

Servitutes aut personarum sunt ut usus, ususfructus, habitatio, aut rerum ut servitutes rusticorum praediorum et urbanorum quae ... servitutes dividuntur, nunc de ...

Servitus est jus in aliena re constitutum pro

ipsa per naturam rei alterius usione ad usum inserviat.
Servitutes reales aliae sunt praediales rusticae quae ad utilitatem praediorum constituuntur, ita est rusticum ut fundus, aedificium habitandi causa, sed vel colligendi fructus vel asservandos eum animalibus etiam in urbe constructum. Vicinum habitandi causa vel cultui destinatur. Rusticae aliae seu dabes aliae sunt nominatae ut iter jus eundi ambulandi hominis non etiam jumenta agendi vel vehiculum, ut actus jus agendi jumenta vel vehiculum, ut via jus eundi et agendi et ambulandi continetur, aquaeductus et haustus, pecoris appellendi et pascendi etc.
Aliae servitutes denique sunt urbanae seu aediales habitandi caussa quae sunt accommodata non solum in oppidis sed etiam in villis, aedium enim urbanarum ... non locus facit sed materia et usus rei, ut urbanum sit quocunque tandem loco situm in quo habitandi est opportunitas rusticum vero quod fructuum gratia quocunque loco constitutum. Hae itaque vel constructa, aut nominatae veluti jus oneris ferendi quod quis habet in aedium vicini, jus altius tollendi, jus stillicidii avertendi, jus tigni immittendi etc. Ut negativae quae verbis negativis expressae veluti servitus altius non tollendi, servitus stillicidii non avertendi, ne luminibus officiatur

Servitutes urbanae et rusticae conveniunt primo quod utraque servitus praediorum appellatur, quae sine praediis neutra constituitur. Non enim potest quis acquirere servitutem vel urbani vel rustici praedii nec debere nisi qui habet praedium. 2do quod fundos sequantur utraque per alienationem transeant. 3tio una pro qualibet servitute intelliguntur et ea una pro [illegible] servitute uti integrum non est. 4to quod unicuique eas cui pro tantum fundo non alieno acquirere vel imponere potest.

Servitutes constituuntur tam inter vivos quam in ultimis voluntatibus. Inter vivos per pacta stipulationes, contractus idque vel titulo oneroso vel lucrativo. Deinde decreto in judiciis, testamentis codicillis, consuetudine et longi temporis praescriptione. Qui vero taliter constitutam habet servitutem potest illa uti ad [illegible] praedii dominantis utilitatem vel [illegible] nec potest eam alteri concedere vel ipsam graviorem reddere.

Extinguuntur autem primo confusione praedii dominantis, 2do cessante conditione sub qua imposita fuerit servitus. 3tio spontanea patientia 4to expressa juris sui remissione. 5to non usu longi temporis seu praescriptione. Notandum vero quod servitus publica amittatur per solum non usum

Cap. tertius

longi temporis, urbana vero non usu requirit
aliquem actum contrarium faciendo ut si habet jus tigni
immittendi non solum non usus fuerit sed etiam
foramen occludendum est. Non utimur autem dicimur
qui nullo modo et omnino non utimur etiam de partibus
cum utamur tamen retinemus servitutem, ut et socius aut alius
quilibet nostro nomine quasi debita servitute
usi fuerint. Neque autem dicitur non est nequitiam in suo
jure suaque servitute uti se credit, non qui pro
via publica aut alieno jure, aut alia quamcunque de
quacunque servitute utitur. Etiam in servitutibus habi-
rentur nam libertas non usu non utendo per tempus fuerint
interpellata usucapiunt. Institut. lib. 2 tit. IV.

Titulus IV.

De Usufructu

Post servitutes reales, examinandae servitutes personales
cujus species sunt ususfructus, usus, habitatio, et idem operae.
Ususfructus est jus alienis rebus utendi, fruendi
salva rerum substantia. Ususfructus his acceptus non
pro dominio aut ejus parte sed pro servitute
quae in jure consistit. Unde reputatur a DD. hoc divisio
ususfructus in causalem qui est ususfructus cum causa rei
quam dominus habet, cum taliter uti non est ususfructus
servitus sed dominium. Est igitur ususfructus separatum
jus a dominio et a proprietate rei. Ait in de suis alienis
rebus oportet enim res alienas esse quibus utimur et fruimur

Utendi fruendi autem est omnes fructus omnes omniaque emolumenta percipiendi et quod necessitatem et utilitatis ... ad necessitatem, ... disponendi in dem..., salva rerum substantia. Non enim oportet usufructuarium deteriorem facere rei substantiam, sed uti frui debet arbitratu boni viri et patrisfamil.

Usufructus consistit in rebus immobilibus et inconsumptibilibus ubi substantia salva maneat, quamvis et in rebus consumptibilibus datur adhibita cautione de restituenda tantum quantitate recepta. imo et in inconsumptibilibus datur cautio de utendo et fruendo arbitratu boni viri, tum de servanda ac restituenda proprietate finito usu. Excipiuntur tamen ab hac cautione usumfructum habentes in bonis filiifam. parentes.

Constituitur autem usufructus variis v.g. patri in bonis filii. 2. ex judice in judicio divisorio.
[illegible] 3. testamento 4. per stipulationem et pactiones ...

Finitur autem usufructus primo morte naturali et civili usufructuarii, 2do alienatione rei usufructuariae ubi ... consumpta. 3tio non usu longi temporis 4to interitu seu mutatione rei.

Titulus V.

De Usu et habitatione

Reliquas species servitutis personalis declarans hic
Usus est jus alienis rebus utendi ad quotidianam commoditatem salva earum substantia vulgo

dici ad fideles manus, convenit cum usufructu hoc quod ejusmodi ambo conditionem et fruitionem rei in ipsis rebus consistant. Et quod ambo de re tuenda et finito tempore restituenda caveant. Differunt vero in his quod usufructuarius habeat jus omnes commoditates ex re percipiendi, easque in alium transferendi; usuarius ad quotidianum tantum usum. Valet usuarius domo habitare cum conjuge et familia, parentibus et inquilinum quoque recipere, dum ipse inhabitat usuarius. Locare vero fundum aut cedere habitationem fructum aut usum vendere ei minime licet, cum hec omnia quantum ad fructus ipsos attinet usufructuarius faciet. Ideo usufructuarius modicas expensas olei facere et sarta tecta habere, usuarius ob tenuem interpretatio refugerunt.

Usus tamen nomine aliquando et fructus continentur, quoties ex verbis testatoris vel aliter voluntatis conditione legatarii id fieri quodcunque non fiendet. Unde usu sylvae legato, fructum quoque legatum videri. Et non liceret legatariis caedere sylvam et vendere, sicuti fructuarius licet nihil habiturum ex eo legato. Caedere igitur et vendere ligna quae sunt plenius fructuarius ratione et modo suo usus potuerit, et maxime si ex fructu quos adeptus et necessitates hujusce coepit vendere vel

Ostenditur etiam quod non pars legari nequit. Sicuti enim JC. inquit pro parte possumus Uti pro parte non possumus. Differentia 2do est quod ususfructus diminutionem amittunt. Sicut enim fructuum partem tantum (ipse) ita et est ususfructus circum ad usum quotidianum necessitatesque vitae tolerandas refertur, et partitionem non cadit partim vivi nequit. Vasemb. digest. lib. 7. tit. 8.

Habitatio est jus habitandi in aliena domo, salva domus substantia. Conveniunt cum usufructu et usu simul. 1mo quod ipso modis constituatur inter et in ultima voluntate. 2do quod non transeat ad heredes. 3tio quod cautionem de utendo arbitrio boni viri. Differt necnon utrisque simul 1mo quod neque capitis deminutione neque non utendo amittatur ut usus et ususfructus. 2do quod habitatio in solis aedibus consistit, usus et ususfructus etiam in aliis. 3tio differt ab usu speciatim: quod habitationem habens alteri locare potest, usuarius non potest.

Titulus VI.

De Usucapionibus et praescriptionibus

Dictum de modis acquirendi rerum dominium de jure naturali gentium, nunc de modis acquirendi res de jure civili. Et hoc jure civili proprietates acquiruntur aut per universitatem ut hereditate, bonorum

possessione

possessione, amysa de ea. Aut per singularitatē ut praescriptione, donatione, usucapione, de qua modo.

Usucapio est acquisitio seu additio dominij per continuationem possessionis, temporis lege definiti introducta ideo ne rerum dominia in incerto manerent et ut litium aliquis sit finis propter bonum publicum.

Usucapio est rerum mobilium et immobilium quae sunt alienare, praescriptio verō immobilium quae non sunt alienari. Cohaerent autem eodem fundamento. Requisita usucapionis et praescriptionis sunt. Non sunt usucapiones nisi sunt tibi talia
Bona fides, justus titulus, res ... initio quibus
Quod res tradatur tempus continuum

Ad primum In nobis titulus hic est justa causa translativa possessionis et habilis ad transferendum dominium, per quam inducitur legitimum possessionis initium. ejusmodi est emptio, donatio &c. et quicumque nominatis.

Ad 2dum bona fides necessaria est ut in dubio credat possessor eum a quo habet titulum fuisse dominum et habuisse jus alienandi aut credat legaliter usucapere posse. Et sic de jure civili initio tamen praescriptionis requiritur, quae tamdiu adhuc manet, donec probetur contrarium, Jure canonico autem omni tempore usque ad complementum praescriptionis

Ex interdicto legis quae vetet ejusmodi rem quae possidetur alienari, et sub eo quibus praesentibus stipulatur

usucapit etiamsi id possessor ignoret. Nam juris ignorantia non inducit bonam fidem, jura enim omnes scire debent; facta autem sunt scire aut scire oportere.

Quoad tertium continuao possessionis quae fit per tempus a lege definitum sine ulla interruptione dependet a diversitate temporis definiti. Nam quaedam est triennalis in rebus mobilibus. Quaedam quadriennis ut cum a fisco res emuntur. Quaedam decem annorum ut in rebus immobilibus inter praesentes viginti inter absentes. Quaedam 30 annorum cum quis sine titulo longissima possessione rem acquirit. Quaedam 40 ut in rebus Ecclesiae praescribendis. Quaedam centum annorum aut tanti temporis ubi de ejus initio non exstet memoria ubi in rebus civitatis et principis ab servitutibus. Ubi etiam praescribuntur actiones ab aliqua uno anno ut injuriarum actio, aliquae biennio ut actio doli, nonnullae quinquennio ut inofficiosi querela.

Quoad rem vitiosam requiritur ne sit dotalis impedita bic autre sacra religiosa, furto ablata, vi possessa aut testamenta separari prohibita aut pupillaris intra quam nec incipere fit praescriptio nec ante intra aetatem forte incepta continuari sed durante ea aetate omnis conceptio dormiat atque cessat. Item minores

etiis

ex pubertatem contra quam non praescriptio 30 vel nonaginta annorum currit, non etiam illa minor 10 vel 20 annorum. Eadem ratione et hostilitas, pestis et similis casus impediens agendi facultatem praescriptionem impedit: nam impedimento ejusmodi durante dormit similiter usucapio. Quaerendum est actione jam nata, nam antequam nascatur si impedimentum incurrat non quidem dormit praescriptio, sed non incipit currere juxta regulam non valenti agere non currit praescriptio. Adversatur etiam usucapioni in integrum restitutio per quam rescinditur. Item quod supra positum est cessare ac dormire praescriptionem ob impedimentum aliquod, sic accipiendum id est quando facultas agendi ita plene impedita est ut ob ejusmodi casum jus non reddatur, secus autem currit etiam tempore belli vel pestis praescriptio.

Praescriptio interrumpitur interruptione vel reali nudre v. g. si res occupetur a flumine vel mari vel ... Vel civili quae fit facta quae sit a debitore ejusdem utendione, provocatione, litis contestatione, jure vero Canonico mala fide interveniente quocunque tempore interrumpitur praescriptio. Notandum vero aliud esse interrumpi aliud dormire praescriptionem. Item dormit cursus inchoata usucapio non est nullius momenti, sed sublato impedimento continuatur et tempus prius cum sequenti conjungitur. Ubi vero interrumpitur praescriptio, rursus de novo inchoanda est

Titulus VII
De donationibus

Inter alios modos acquirendi rerum dominia singu[la]
[?] quidem ex jure civili [?] et donatio late modo accepta non
vero [?] juris gentium. Unde
Donatio est contractus seu conventio legitima juris gen-
tium qua acceptante donatario ad rem liberalitate
donantis alienandam astringitur illius consensu [?]
Et re ipsa est donatio non verbis [?] seu
aequipollentibus, alioqui non donatio esset sed
pactum futurae donationis. Donatio vel pura
seu propria est quae et simplex dicitur [?] improprie
[?] donator sine ulla causa ex sola liberalitate
peragit ea mente ut rem donatam nullo casu
ad se reverti velit. Donare hoc modo possunt
omnes illi qui non prohibentur ut prohibentur filiifamilias
a quo facta [?] in potestate relictus donati[o]
rata non est nisi certis jure definitis modis
confirmetur, furiosi pupilli servi prodigi qui
[?] bonis a [?] donari [?] [?]
possunt atque [?] descendentium imo [?]
[?] intimatione opus est si bona excedant quingen-
ta aureos ut [?], [?].
Donatio alia est inter vivos de qua dictum, alia
causa mortis cum quis metu [?] periculi mortis
[?] seu [?] mortalitatis cogitatione donat
quod [?] alioqui pura erit etiamsi [?]
facta donatio. Ubi tamen [?] mentio est [?] causa

mortis

mortis donatio esse intelligitur altera cum quis
imminente periculo commotus ita donat ut statim
res fiat accipientis. Tertium genus est si quis pe:
riculo mortis non sic det ut statim fiant accipientis
sed tum demum cum mors fuerit secuta, donatio
autem illa debet fieri coram quinque testibus
ubi denique donatio est ob causam inter vivos. qua-
lis est donatio propter nuptias et hinc vel dos quae
datur marito a muliere vel ab alio pro illa ad susti-
nenda onera matrimonii, hanc reddere tenetur
primo pater naturalis et legitimus filiae debent in
sua potestate quamvis jam maritata sit nisi fuerit
haeretica perseverans nec resipiscens. Vel
tutores et curatores pro modo facultatum puellarum.
Vel est donatio propter nuptias id est dotalitium seu
remuneratio illa quam maritus ex bonis suis uxori
in assecurationem dotis ascribit, ut plurimum rebus
immobilibus vel mobilibus. Vel est sponsalitium quod
vir erogat in uxorem antequam cum ea mensa
accubuerint. Vel sunt arrhae quas dant in instrumento
sponsaliorum quas sponsus non secutis sua culpa
nuptiis amittebat, aut culpa sponsae duplicatas
recipiebat. Titulus VIII.

Quibus alienare licet vel non

Cum dominii species sit potestas de re sua quod libet
disponere hic examinandum est quibus alienare
aliud liceat vel non proinde, dantur quatuor regulae.

1mo regula Dominus rem suam alienare potest
2do qui non est Dominus non potest rem alienare.
Utraque tamen suas patitur exceptiones. Ad 1mam
excipitur maritus qui licet sit Dominus rerum dotalium
non tamen eas alienare potest, neque servitutes
fundo dotali amittere, nec alias ei imponere;
et hoc etiam consentiente uxore cum intersit reipub.
dotes mulieribus conservari. Quod intelligendum non
solum de re dotali immobili, sed etiam et mobili, nisi
hoc servando servari non possit aut data sit
in moneta alienare numero et mensura constan-
te, modo alienans maritus habeat alias res ex
quibus uxori consuli possit. 2do non potest alienare res
pupilli sine authoritate tutoris etiamsi servando ser-
vari non possit, unde nec pecuniam alteri mutuare
nec obligationes aliquas contrahere aut contractas alienare.
3tio non possunt alienare adulti curatores habentes
prodigi filij respectu bonorum adventitiorum in quibus
pater usumfructum habet vasalli et emphyteutae
sine consensu dominorum.
Ad 2dam regulam excipitur creditor qui oppigno-
ratas res alienare potest certis conditionibus
quae sunt aut ex conventione in casu non
solutae pecuniae intra certum tempus ob
pignus distrahatur aut non distrahatur etc.

Scripsa fuerit trina denunciatio licite distrahi pt. Aut ex promissione legis ut si creditor denunciaverit debitori de pignore alienando, post denunciationem libere distrahere pt. Quod si etiam talis res emptor non adsit, pt impetrare a principe creditor dominium, loq. rei sibi oppignoratae. Titulus IX

De quas personas dominium nobis acquiratur

Acquirit dominium a nobis per nosmetipsos, legitimis modis de quibus actum, tum per eos qui in nostra sunt potestate ut liberi, servi, et quoad certa bona. Primum est castrense quod ratione militiae acq. a filiofamilias. 2dum quasi castrense quod ex officio v. beneficio acquirit. In his filius familias plenum jus habet pater nihil. 3tium est peculium seu bona adventitia quod filius acquirit ex aliena liberalitate utpote ex bonis maternis, nuptialibus item ex donationibus, legatis et in hoc pater solum usumfructum habet, nisi ratione hoc acquirit, ne ullum usufructum habeat pater. 4tum peculium profectitium quod ex re patris proficiscitur, id est ex ejus lite v. occasione et in hoc habet pater proprietatem et usufructum.

Per servos nostros etiam nobis invitis acquirimus

Dominia pleno jure et possessio modo tradita sit. Quod vero attinet servos fructuarios et alienos aut homines liberos bona fide a nobis possessos his acquirunt nobis ex duabus causis, ex re nostra et operibus suis ex aliis servis fructus.

Possumus etiam acquirere per procuratorem non modo dominium sed etiam possessionem, si acquirere nobis possumus, etiam per tutorem et curatorem negotiorum gestorum sed et his ratihabitione opus est.

Et hi sunt modi acquirendi rerum dominia quae fiunt jure singulari omissis legatis et fideicommissis particularibus de quibus postea, transit ergo ad modos universales, inter quos primus est hereditas vel ex testamento vel ab intestato, unde prius de testamentis. Titulus X

De testamentis ordinandis

Testamentum est voluntatis nostrae justa sententia de eo quod quis post mortem fieri velit. Unde non potest pendere ab alieno arbitrio, immo nec ad alienius interrogationem factum valet.

Testamentum aliud est solenne quod in scriptis coram 7 testibus fit, aliud nuncupativum.

quod vivâ voce nominato heredi fit, aliud est
scriptum ut solenne, aliud imperfectum ut codicilli.
Perfectum iterum aliud est privilegiatum ut inter
liberorum, ad pias causas, vel rusticum, vel oblatum
Principi vel Canonicum factum coram parocho et 2 testib.
Porro in omni testamento spectatur an is qui fecit
testamenti factionem habuerit h.e. non prohibitus
an ite factum sit testamentum quod libet
in sua specie et debita forma ut scriptum
integris literis, heredis institutio, subscriptio
et assignatio à testatore et testibus vel simul nun-
cupativum absque scriptura, requiritur coram septem
testibus vivâ voce factum, vel etiam coram pau-
cioribus ut in testamento inter liberos, ad pias causas,
rustici, tempore pestis aut belli, et quod Principi
aut magistratui oblatum est et actis insinuatum
est, Apud acta autem intelligi debet quod fit
coram invocato magistratu et actuario publico
ipsisque rogatis ut hujusmodi testamentum in
acta publica referant, testamenta etiam fieri
debent uno contextu, uno tempore, nulloque
actu extrinseco interrumpi, alias non vide-
buntur habere ita liberam disponendi facul-
tatem imo praesumptio maxima adversus testat

Testes in conficiendis testamentis prout omnes prohibentur, praeter tamen mulier, servi, [illegible] in codicillis et in testamento ad pias causas et inter liberos, item impubes, furiosi non tempore dilucidi intervalli, servus et monachi, prodigus, haeretici, seu filii et fratres quoad eadem personam non vero quoad alienam.

Caeterum in ejusmodi testamentis condendis servetur cujusque loci maxime vero domicilii testatoris spectanda, quae hic in regno fiunt vel coram notario publico vel coram testibus qui sufficiunt duo presbyteri [illegible] vel duo viri probi rogati in testamento ad pias causas. Ubi alias notarius et duo testes, vel si hi absint quatuor testes testator offerat testamentum clausum per se vel [illegible] [illegible] hanc suam esse voluntatem quod testes subscribant (aut si nesciant scribere viciniori parocho denuncient vel judicio villano juxta decret. synod. [illegible]. Vel etiam fiunt testamenta scripta tamen vel subscripta manu testatoris propria sine testibus et actibus publicis utcumque quod maxime hic in regno observatur.

Titulus XI

De militari testamento

Inter ipsa et privilegiata testamenta est etiam militare
militare testamentum est quod a milite in expeditione
vel in acie constituto omissis solennitatibus ita
factum est ut saltem constet de voluntate ejus
militare aliud est quod in castris et in acie
fit sive in congressu et tunc sufficit indiciis
aliquibus saltem quis voluntas testatoris ex:
pressa vel extra congressum ad quod duo sufficiunt
testes rogati.
Privilegia hujus testamenti quod miles mutus, surdus, de
capite status, filius fam. de peculio castrensi vel quasi
de crimine militari condemnatus testamentum facere possit.
Ut miles pro parte testatus pro parte intestatus h.e. etiam
imperfecto testamento decedere possit. Contra jus liberos vel insti:
tuere exheredare, heredes vel exheredare ex certo
tempore et ad tempus instituere heredem etiam
deportatum, testes etiam mulieres esse
possunt modo testantis nuncupationem intelligant
Amittuntur vero illa privilegia si de fide, acie de:
sertaque armis amissis, laesa majestate vel alio gra:
vi crimine fuerint condemnati.

Titulus XII

Quibus est permissum facere testamentum

Quatuor sunt casus impedientes faciendi testamenti

tertio defectus potestatis, ut filij familias de
bonis profectitijs et adventitijs, deinde servus carens
communione juris civilis, capti ab hostibus, obsides,
servandae fidei causa datis. monachi nisi ex concessione
summi Pontificis, damnati poena capitali sed hoc fere
jam obsolevit ex in locis ubi publicatio bonorum dam-
natorum non adhaeret nec per poenas literis adimitur
libertas, Quorum utrumque cum novo jure subditis
nuper induxerit [illegible] ut damnatio neque bona
nec libertas auferant Wesenb. dig. lib. 28 tit. 1,
2do defectus mentis et consilij sit impubes, etiam
cum authent. tutoris etiamsi sit proximus pubertati
requiritur ad pias causas; furiosus nisi habeat dilucida
intervalla, prodigus. 3tio defectus sensus ut mutus
et surdus ex natura aut ex accidenti nam tales vel per se
vel per alium scribere possunt testamentum, Item caecus
nisi servatis servandis, et nisi respectu interdictio
4to prohibitio legis ut mulier intra annum luctus
nubens, usurarius manifestus nisi facta satis-
factione aut cautione de restituendo, haeretici.
Possunt etiam plures in eodem testamento simul testari
ut pater et filius maritus et uxor et quot sunt
personae tot esse testamenta intelliguntur.

Titulus XIII

De exheredatione liberorum

Cognito testamento eiusque stilis? Mius
sequitur de hereditas et exheredatio. Proinde

Proinde exheredatio est ius excludendi quod alicui in bonis
[illegible] competit a testatore facta privato, ut est dum
a successione removet is cui ipsi iure debetur. exheredatio
autem hoc debet fieri ex iusta causa alias non valet. ut
his septem ex causis exheres fit ei esto
si patrem feriat vel maledicat ei
carcere detentum si negligat aut furiosum
criminis accuset, parat insidias
si dederit damnum grave, si nec ab hoste redemerit
testari vetet, se sociat ve malis
si minor sequitur vitio ve cubile parentis
non orthodoxi, filia si meretrix

Hoc tamen ultima causa, quae ob turpem sterilitatem
exheredationi defert iure ... non obtinet, cum iure
contra existimatione non ... privatur. Unde nec tantum
a iure communi exheredari ... quis liberorum contra
parentis voluntatem nuptias contrahit.

Has vero enumeratas causas veras esse probare
heres instituti ... ceteroquin testamentum ... propter
bonitatem ... Itaque ... si ... parens
... sive expressa causa, sive ... testamentum inde ... est
nullum tamen quoad institutionem ... valent
et ad 30 annos ... nullitatis ... impugnari potest

Si vero exheredat ... an causa inserta vel non, nulla inserta

aut idonea testamentum irritum fit. Inserta autem
ad legitimam valet indistincte, ita ut si pupillus
ne nasset exheredatus, sin falsa intimat exhere-
datus ex eo rescinderet testamentum querela instituti
intra quinquennium debeat, testamento alioquin vali-
turus, idemque in praeteritione materna quae pro ex-
heredatione est et emancipatis liberis est obser-
vandum. Wesemb. dig. lib 28. tit 2. 8.

Verum hic [illegible] his itidem modis, sed tamen possunt
testatores relictis pupillis tutores seu executores
testamenti assignare qui legata aliaque in testamentis
ordinata exequantur quae testamenti similitudinem potius
quam testamentorum vim obtinere videntur opere
solennitatibus superstitis destituta.

Titulus XIV

De heredibus instituendis

Hereditas est successio civilis in universum jus quod
defunctus habuit; heres quidam dicunt provenire
ab Herus i.e. dominus, quidam ab aere seu pecunia,
alii ab haerendo quod heres defuncto adhaeret. Heredem
instituere porro nihil aliud est quam certum sibi suc-
cessorem nominare.

Heredes autem fiunt aut ex necessariis ut servis, aut
ex suis ut propriis et domesticis testatoris, aut
ex extraneis quibuscunque. Hereditas autem est

Legitima quidem lege ab intestato deferri, aut testamentaria quod ex testamento, Item alia Indicta, alia pura alia conditionalis, alia directa alia indirecta alia fit ex in toto, ex in quota ejus parte aut in re incerta. neque institui deportati in perpetuo banniti, damnati ad metallum, incestuosi liberi, haeretici, apostatae, collegia illicita, neque in certa persona, quoniam certum esse consilium testantis. Si autem testator ex unum ex plures haeredes instituere et intelligitur eos aequalibus partibus instituisse nisi diversas et inaequales exprimerit, etiam casu quo successuri ab intestato instituuntur ut v.g. frater et alterius fratris liberi qui ab intestato tantum partem patris per successionem in stirpes novissimo jure civili caperent instituti in testamento una cum fratre testatoris in capita non in stirpes succedunt, quod tamen non obtinet si pater filios una cum eorum nepotibus instituat: intelligitur eum voluisse ut juxta naturae ordinem et communem parentum affectum successivo ordine admittantur.

Haereditas plerumque (nam testator plures paucioresve partes vetes statuit) in 12 uncias dividitur quae assis appellatione continentur debent autem hae partes propria nomina ab uncia usque ad assem utputa sex, Uncia, sextans, quadrans ...

Titulus XV

De Vulgari Substitutione

Exposito primo institutionis gradu sequitur de secundo, 3tio &c.
Potest enim plures institutionis gradus testator facere,
et omnes post primum vocantur substitutiones, de qua
substitutio est secunda heredis institutio ~~et~~ in quem casum ul-
teriori gradu. Est in brevem cujuscunque instituti
heredis deficientis substitutio. Est autem triplex alia
directa cum quis in testamento substituitur v. g. Titius heres meus esto
vel si Titius heres non erit Cajus esto; sic est directe institutus Cajus
in testamento substitutus; alia obliqua quae mediante substitutione
ut Titius heres meus esto et si Titius heres non erit Cajus esto
et si Cajus heres non erit Maevius heres esto. Directa
iterum vel est vulgaris quae continet casum verbis
contra expositis, vel exemplaris vel expressa vulgaris quae
fit verbis negativis ut Titius non erit Cajus heres esto
vel tacita quae fit verbis affirmativis negationem tamen
involventibus v. g. Sempronium heredes instituo
Titium et Cajum deinde substitutionem hoc modo facio
Est nec invicem substitutio vel quis uter inter Ca-
jum et Titium vixerit heres meus esto quo
casu si ambo vixerint ambo heredes erunt
nisi unus vivit vel non potest tunc alter solus erit heres.
Si testator plures heredes instituerit ex partibus
inaequalibus ac deinde eos invicem substituerit
in substitutionibus hereditatis partibus non admittuntur
ad aequales partes sed pro rata ut tantum

datum aliis videat in substitutione quod in institutione scipue sicut testator sub appellatione heredum substituet.

Effectus substitutionis est 1mus quod substitutus in aditione hereditatis tum sequatur quod institutus 2us quod si testamenti institutione valet substitutione valebit. 3tius quod substitutus nunquam admittatur quamdiu institutus hereditatem adire potest, porro jus adeundi proprias transmittit etiam ad heredes instituti

Titulus XVI

De Pupillari substitutione.

Secunda species substitutionis est substitutio pupillaris, Quae est quae datur liberis suis impuberibus in potestate sua existentibus ne in alterius potestatem recasuris substituit heredes in eum casum si heredes erunt et in potestate pupillari decedent. Estque alia expressa quae fit verbis expressis quae et aspectat, alia tacita quae continetur in expressa vulgari ex legis interpretatione et praesumpta mente ~~[illegible]~~ testatoris v.g. Petrus meus filius heres esto et si heres non erit Titius heres esto haec est expressa vulgaris quilibet enim filio substituere potest, sed si filius adierit hereditatem et intra aetatem pupillarem decesserit

etiam hoc casu ex tacita pupillari admittetur non autem vulgari, quia adita hereditate extinguitur.
Est et alia substitutio quasi pupillaris qua parens mente captis filiis suis et nepotibus ex testamento impuberes substituit certas personas donec resipuerint vel etiam quod filius meo immineret perventurus ad aliquod ex substitutione pupillari et vulgari expresse facere et pupillarem facere cavere ex testamento aperta ne clausa aperiantur nisi adhuc filio impubere.
Et non solum impuberibus sed etiam exheredatis pupillariter substituere potest pater, et vel singulis liberis vel ei qui novissimus impubes morietur ut omnes morienti solus habebit hereditatem in substitutus. Ista vero pupillaris substitutio in masculo ad 14. in foemina ad 12 extenditur quo elapso evanescit.
Notandum filiis qui non sunt in potestate patre et iam puberis non potest parens substituere heredem et nullum post eius mortem substituere heredem quia filii puberes proprietatem suam tradendi habent nisi per fidei commissum v. g. Togo te heres ut si ante 20 annum decesseris vel post mortem meam, restituas hereditatem meam Titio

Titulus XVII

Quibus modis testamenta infirmentur

Testamentum infirmantur officio judicis de quo paulo post vel ipso jure de quo hic.

Ipso jure infirmatur vel irritatione vel ruptione. Rumpitur autem testamentum cum testatore manente in eodem statu jus testamenti vitiatur vel agnatione posthumi qui nec sit in testamento institutus vel quasi agnatione ut si testator aliquem adoptaverit vel restitutione posterioris testamenti quod priori derogat irritatur vero testamentum si capitis diminutione vel post mortem non adita hereditate et si deredictis vel si testator testamentum interfecerit metu poenae. Verum quomodo testamentum semel factum irritum tamen inutile manet. Quamquam posse dummodo septem testibus obsignatum sit, et testator in pristinum statum reverterit ita ut mortis tempore sit suijuris; quo casu sublata causa tollitur effectus. Quocunque autem modo testamentum infirmetur totum corruit, nec legata debentur sed ab intestato succeditur perinde ac si nullum factum esset quia testandi actus est individuus nec pro parte valere potest.

Titulus XVIII

De inofficioso testamento

Secundus modus infirmandi testamentum est officium judicis et fit mediante querela inofficiosi testamenti, unde de bonis inofficiosi testamenti

Querela inofficiosi testamenti est remedium subsidiarium quo petit quis exheredatus vel praeteritus ut judex per sententiam suam declaratoriam reddere impugnatum testamentum tanquam injustum rescindat, competit vero ista querela liberis utriusque sexus legitimis naturalibus et naturalibus sive jam natis sive nascituris, 2do ascendentibus utriusque sexus. 3tio collateralibus proximioribus id est fratribus et sororibus ex eodem patre natis, locata quando personae turpes et infames institutae sunt.

Competit autem ista actio quando nihil penitus a testatore est relictum, et hoc modo. Nam si in legitima sunt instituti, nihil quidquam, sin in minori parte agent ad supplementum. Si vero exheredentur tunc cautio fit injusta causa et testamentum fit nullum et sic ab intestato succedunt, aut ex justa causa et sic merito ab hereditate excluduntur et querela

Legitima autem portio est 3tia pars bonorum si 4 aut pauciores sint liberi, si vero sint plures quam 4 legitima est semis et ita dimidia pars bonorum jure etiam omnibus. Vivente vero patre legitima debita nec petere potest ut eam consequatur sed a morte testatoris suo jure debetur.

Titulus XIX

De heredum qualitate et differentia

Absolventes jam de testamentis et codicillis nunc de eandem quae sunt heredum qualitas, legata, fideicommissa et codicilli in quibus sequitur, nunc de qualitate heredum. Heredes alij sunt necessarij ut servi, alij sui et necessarij ut liberi et descendentes in proximo gradu instituti et ceteri liberi in potestate manentes; dicuntur sui instituti juris naturalis qua pater et filius unam personam. dicuntur necessarij instituti legis 12 tabul. quo ipso tunc esse heres. Alij denique sunt heredes extranei qui sunt extra lineam descendentium et quandoque descendentes emancipati tum a matre heredes instituti extranei dicuntur. vero quia foemina liberos suos in potestate non habet. Datur itaque extraneis atque suis heredibus jus deliberandi an velint adire et repudiare hereditatem cum enim possit esse lucrosa v damnosa. hodie vero hoc tempus definitum est ita ut annus a Principe novem mensis a Judice indulgeantur. Quo durante tempore fit heredi potestas inspiciendorum instrumentorum. Modo vero aliter huic deliberandi spatio provisum est, ut hac deliberandi tempus non habet, sed intra tricesimum ab adita hereditate diem conficere possit inventarium cujus effectu non ultra vires

hereditatis creditoribus et legatarijs obligari

Est autem inventarium legitima bonorum in hereditate repertorum conscriptio et inscriptio redacta.

Fit autem inventarium hodie manu notarij publici in presentia testium, ut fieri solet coram ... nis qui Judicum vices obeunt.

Quodsi autem Executores testamenti inventarium ... negligant debent se Juramento purgare quod nihil ... defuncti ... legata testatoris ...

Quod etiam in uxore ... allegat ... inventarium rerum a marito relictarum ... neglexerit, mediante Juramento de singulis reddere rationem cogitur.

Titulus XX

De Legatis

Postquam de testamentis ... Jure quo dominio rerum per universitatem acquiruntur, nunc quae per singularitatem ... agendum est inter ... legata.

Legatum est donatio quaedam a defuncto relicta ab herede praestanda. ... donatio quaedam ... alias donationis species, differt enim legatum a donatione inter vivos quod haec non revocantur nisi ... ingratitudinis. Legatum vero potest revocari quandocunque ... voluntas sit ambulatoria usque ad mortem. ... differt a donatione causa mortis quod praesentiam testium requirit, legatum autem absentibus et ignorantibus

relinqui possit. Deinde donatio à quovis fit hoc verò tantum à [illegible]

Legatorum olim erant genera quatuor, 1mum per vin-dicationem. 2dum per damnationem. 3tium per modum sinendi 4tum per praeceptionem quae omnia tum ex vi et modo verborum dependebant. Sed hodie quibuscunque verbis cum indifferenter legari possit, horum generis discrimina sublata sunt, et una est natura omnium legatorum sive sint verba directa sive indirecta sive precaria sive aliquo alio modo nihil refert modo certa inquirentio voluntatis dirigat.

Legari possunt omnes res quae sunt in commercio seu patrimonio nostro hoc est quae à nobis desunt possidentur v. possederi possunt, sive eae sint testatoris, sive heredis, sive aliena; nam has legatas redimere heres cogitur aut aestimationem solvere.

Forma autem legatorum certa et solennis hodie quidem nulla est: nam etiam nute relinqui possunt dummodo quinque testes rogatum adsint, qui in omni ultima voluntate, omnis ex solenni requiruntur et pure et in diem et sub conditione recte legatur.

Legatur autem varijs modis 1mo conjunctim quando pluribus una res conjunctim relinquitur ut lego Titio fundum et Cajo. 2do disjunctim ut lego Titio dimidiam partem fundi et Cajo alteram. 3tio alternative ut Titio aut Cajo utrorum velet centum modo. 4to [illegible] ione.

Ad legatum autem recuperandum tradari possunt

actiones universalis dicta ex testamento qua agit legatarius contra personam heredis. 2da rei vindicatio qua quis rei vindicatione legatarius vendicat i.e. repetit ab quovis herede rem a se legatam. 3tia hypothecaria qua agit legatarius in contra heredem ut liberet rem oppignoratam per testatorem sibi legatam.

Extinguitur autem legatum dolo aut culpa heredis pereat, deinde si legatarius vivo testatore decesserit conditione non impleta 3tio translatione ademptione denique.

Titulus XXI

De ademptione

Expeditum est quomodo legata relinquantur, restat dicendum quomodo amittantur, amittuntur autem legata ademptione, translatione, dubia consecutione, ademptione poenae, de his. Ademptio legatorum fit aut expresse aut tacite, quae testatori merito permissa est, etiam contra heredem se revocare velle, quod suprema sententia prout jam dictum est libera sit usque ad mortem, potestque adimere usque ad mortem, cum voluntas ultima nullam obligationem inducat ante mortem qua sola confirmatur. Fit vero ademptio expresse cum disertis verbis adimitur aut contrariis verbis, et quam testator ejus destructio[n]e [illegible] tacite vero fit cum inimicitiae capitales inter testatorem et legatarium exortae sunt, item cum testator vivens

alij rem legatam donavit.

Aut ademi legatum potest ita et ad alium transferri: veluti hoc modo: Quod Titio legavi id Seio lego: quae res in Titij persona tacitam ademtionem continet. Translatio itaque legati fit quatuor modis, aut enim de persona legatarij in personam transfert aut ab eo qui dare iussus est, transfert ut alius det, aut cum res pro re datur aut quod pure datum est transfert sub conditione, quod alij legatum sub conditione quod alij pure legatum est in plane nescio videbitur et primo sed ita demum si conditio sequentis exstiterit.

Titulus XXII

De lege Falcidia

Quemadmodo vel modo emittuntur et minuuntur legata dicendum est et hoc fit per legem Falcidiam, unde Lex falcidia a Falcidio tribuno plebis introducta tempore triumviratus Augusti, ideo ne (cum olim totum patrimonium per legata distrahi potuit) plus liceret testatore legare dodrante, quod si plus sunt id quod excedit dodrantem per l. Falcid. detrahitur et heredi applicatur, et sic 4ta pars heredi cedit.

Et si plures sunt heredes unusque portio sit magis onerata hinc magis onerata excepta ad supplendum suam partem ex alterius non onerata.

Et si autem testantis gratia introducta est falcidia tamen et ab intestato locum habet ut in fideicommissis

In ponenda autem l. falcidia bona consideranda sunt sicuti fuerunt tempore mortis, a prius omne aes alienum, dos, funeris impensa, pretia servorum manumittendorum et quidquid hereditas debet est deducendum, ac demum residuorum bonorum facta, de singulis legatis pro rata cujusque quarta falcidia detrahetur.

Cessat autem beneficium falcidiae si testator eam prohibuit, et in legatis ad pias causas, item si haeres inventarium non fecit, in testamento quoque militari et in dote legata uxori. Titulus XXIII

De fideicommissariis hereditatibus et S.C. Trebel:

Secundus modus acquirendi bellorum rerum dominia est fideicommissum. Fideicommissum est substitutio quaedam per quam imponitur onus heredi ut hereditatem alteri restituat. Fideicommissum aliud est universale quod universum defuncti patrimonium relinquit, aliud singulare dum res particularis ex hereditate restituenda committitur alicui; Relinquitur vero fideicommissum tam expresse expressis verbis quam tacite ut mando tibi filia ne condas testamentum si innupta decesseris, hoc casu tacite censetur rogasse ut fratri hereditatem restituat.

Relinquitur tam in testamento in quo heres directus debet rogari ut alteri restituat hereditatem quam ab intestato quando testator volens facere testamentum rogat heredem qui ab intestato succedit ut here-

tatem restituat alteri
Senatus Consultum Trebellianum est lex a Trebellio Maximo et Annaeo Seneca Consulibus temporibus Neronis lata, qua sancitur heredi ut hereditatem fideicommissam velit nolit restituat fideicommissario. Sin vero hereditate restituta cavere debet heredi de indemnitate seu ut melius dicitur per cautione et videlicet ut heres nullam inquietationem juris intuitu [illegible] hereditatis sentiat ab aliquo alio. Hinc in tali casu detrahi etiam Trebellianicam deducto primum aere alieno, impensis funeris, et pretio pro servitio famulorum aut [illegible]. Titulus XXIV.

De singulis rebus per fideicommissum relictis

Sequitur jam de rebus relictis per legatum et fideicommissum. Unde
Res singula tam propria quam aliena potest per fideicommissum relinqui ab herede vel legatario, itaque legatarius vel fideicommissarius gravari etiam non solum eam rem quae sibi a testatore relinquitur restituat, sed etiam aliam suam vel alterius cujuslibet rem redimere et praestare vel aestimationem ejus solvere hoc vero observato ne plus quisque rogetur alteri restituere quam ipse ex testamento ceperit. Et non solum res corporales sed etiam incorporales veluti libertas servo proprio vel alieno per fideicommissum relinqui potest. At hoc libertas relinquitur vel directe

quod singuli separatim in testamento dicit Stichus servus meus liber esto, et hinc separationis fit libertus vel obliquo super fideicommissum quod tunc rogat heredem vel legatarium ut servum manumittat et is efficitur libertus eius qui rogatus est eum manumittere, Eiusmodi fideicommissa relinqui possunt vel per precativa, et mandativa verba vel precari, ut rogo peto etc. Possunt autem ~~relegatarii~~ fideicommissa non tantum in testamento verum etiam in codicillis de quibus

Titulus XXV

De Codicillis

Universitas bonorum cum non tantum per testamentum acquiritur sed etiam per codicillos. Vide.

Codicillus dictus a codice, seu caudice corpore arboris parte in qua olim scribebatur. Est ultima quaedam voluntas imperfecta seu minus solemnis facta coram quinque testibus de eo quod post mortem suam fieri vult sine heredis institutione, dicitur enim scriptura quae nomen ipsum indicat, nam codicillus quia fit sine scriptis sicut defuncta fieri potest et nuncupando, alioqui tum codicillus dicitur. Fit autem breviter sine solemnitate ~~testamenti~~ testamenti et sine heredis institutione quibus modis testamentum a codicillis differt.

Fieri autem potest eum sine testamento, cum testator quod quis facit simul et codicillos. Alii autem ante testamentum quod testator prius illos facit postea testamentum, aut post testamentum quod prius testamentum postea codicillos et tales tamen valent nisi expresse per testamentum revocentur; ipso testamento quod facto testamento in ejus subsidium codicillos facit tamen demum valeant si testamentum valere non potest, dum adjecta hac clausula, si non valet testamentum jure testamenti valeat jure codicillorum vel alterius cujuscunque voluntatis omni meliori modo ac forma quo de jure valere potest, quae clausula adjecta producit ut si testamentum non valet ob defectum aliquarum solemnitatum, interea ea valebit.
Quod quis plures codicillos relinquit, possunt omnes consistere valere modo inter se non sint contraria, alias prior per posteriorem censetur revocatus. Testamenta autem plura si quis faciat non omnia simul valebunt ... posterius semper derogat priori, et haec compendia ... duos libros referebant

Liber 3tius Institutionum Imperialium

De rebus hujus objectum acquisitio ... scilicet ... praemissa prius ... de hereditatibus ab intestato usque ad titulum decimum tertium

Titulus Primus

De hereditatibus quae ab intestato deferuntur

Haereditas ab intestato dicitur legitima successio quae est a lege constituta. Est universalis acquisitio bonorum hereditariorum nullo condito testamento certo quodam ordine proximioribus consanguineis defertur. Intestatus decedere dicitur qui vel non fecit testamentum vel non rite fecit vel factum irritum ruptumve est idem vel per capitis diminutionem vel quondam inofficiositate posthumi aut agnatione, vel qui nullum instituit heredem. Omissis igitur variis juribus antiquitatis qui varios servabant ordines successionis qui modo aboliti sunt: hic tantum usitatos ordines successionis ponamus nempe descendentium, ascendentium, collateralium, conjugum, fisci de quibus igitur separatim

Primus ordo succedentium ab intestato est descendentium scilicet suorum, liberorum et liberorum filii nepotes pronepotes et aliqui volunt in infinitum. Filii quidem et liberi in capita nepotes autem et alii in stirpes sive soli sint sive cum amigradus liberis sunt, et quidem hodie omni tempore emancipationis distincta remota sive et monachi succedant parentibus ab intestato. Liberi autem alii sunt legitimi alii illegitimi. Legitimi autem sunt qui ex legitimo matrimonio nati, vel extra matrimonium nati per subsequens tamen matrimonium legitimati vel legitimati per rescriptum principis et etiam Imperii

per Comitem Palatinum qui omnes postea succedunt cum filijs natis. Alij filij sunt illegitimi idque naturales qui ex concubina domi retenta nati sunt, concubinatus autem jure civili [illegible] prohibitus est, ad tamen incestuosa ut ab ipso prohibitus ferendus non est, facit enim ad hoc jurisdictionem et honeste vivere. Tales igitur filij Patri succedunt in duabus uncijs si nulli adsunt liberi legitimi nec uxor legitima, si vero habet filios eorumque legitimos in nihil succedunt sed solum ab illis alendi sunt, quod si sint plures unciam succedunt. Legitimes vero naturales ante uncias succedunt. Matri autem cum alijs filijs imo et nepotes eorum etiam succedunt. Quidam liberi illegitimi sunt spurij qui patrem non norunt et ideo patre nihil a matre vero here: ditatem habent si desunt legitimi et naturales. Alij denique sunt incestuosi hi nec matri nec patri succedunt nec ab intestato nec ex testamento imo jure civili alimenta illis denegantur.

Legitimi iterum alij sunt adoptati vel arrogati et hi durante adoptione indistincte patri adoptivo succedunt quamvis adoptans filios suos habeat legitimos imo quamvis adoptans patrem habeat naturalem dummodo non fiat in fraudem illius, emancipati autem tamen admittuntur si ab ascendente facta fuit adoptio et emancipatio fiat patri naturali mortuo, tunc enim emancipatio adoptivo non nocet, atque inde tamen patri quam ante succedere eo casu potest. Jam vero patri naturali ad quem requiritur quis adoptetur successionem patris naturalis non amittit. Arrogati vero emancipati in tota minima parte succedunt.

Liberi alii legitimi, sunt ex diversis nuptiis, qui dein ter nuptias sui parentis ex donatione prius habet in aliis eodem modo succedunt.

Secundus ordo est ascendentium sive parentum, deficiente enim linea descendenti primum mater et pater succedunt aeque si soli sunt in testamento, defuncti fratribus et sororibus extantibus eis junctis: hi ascendentes succedunt juxta gradus propinquitatis, qui enim in eodem uno gradu ex agno [illegible] hereditatem ipsa tamen dimidiam accipiant a patre ascendentes alteram a matre etiamsi sint dispares numero atque eiusdem divisio fit non in capita sed in stirpes, jus repraesentationis hic locum non habet. Porro cum fratribus et sororibus proximior ascendens sive pater et mater utrique usque ad trientem divid. in capita hereditatem, liberi autem fratris sororisve in stirpem succedunt, jure tamen [illegible] hi a patribus excluduntur cum eo jure a lateralibus repraesentatio locum non habeat. Hoc igitur notandum quod ascendentes excluduntur hodie omnes collaterales exceptis sororibus et fratribus ex utroque latere nam ex uno latere ab ascendentibus vero etiam a fratribus ex utroque latere juncti sit excluduntur in allodialibus omnium in feudalibus jure regni exceptio ascendentibus locum non habet. Jure terrestri Prussiae tertio loco vocantur ascendentes

Tertius ordo succedendi est collateralium cognatorum et agnatorum ut sunt fratres sorores eorumque liberi tam patrui, amitae, avunculi, materterae aliique remotiores. In his autem fratres et sorores defuncto utrinque conjuncti nec non fratrum et sororum praedefunctorum liberi illi quidem in capita hi in stirpes

non exstantibus autem fratribus fratrum liberi soli succedunt in capita. post fratres utrinque junctos vocantur juncti ex uno latere eorumque liberi ubi distinctio est inter bona, in bonis enim paternis consanguinei soli, in maternis soli uterini succedunt in ab intestato qui vocantur. Jure Saxonico observandum est quod ad successionem in bonis hereditariis frater vel soror ex utroque latere excludit fratrem vel sororem ex uno latere tamquam gradu remotiorem id tamen ad ulteriores collaterales sive transversales, quorum cum eo de cujus successione quaeritur cognatio est trahendum non est ut et fratris etiam liberi ulteriores in gradu remotiorem transeant. Deficientibus his ceteri vocantur cognati ex ulteriores gradus prorogatione usque ad 10 gradum. Quintus ordo succedendi est conjugum in se invicem ubi imprimis statuta secundum et pacta dotalia ex fide habenda, sed si matrimonium sine dote sit stabilitum et maritus defunctus omnes suos conjux veniat in partem uxor cum liberis si tres fuerint ut fili heres in eandem virilem.

Quintus succedendi ordo est fisci modo si bona vacantia sint quod tamen fiscus excludit aulae [illegible] succedendi propriorem puta si hereditatis facti sunt incapaces.

Titulus 10

De bonis agnatorum successione

Secundus ordinibus successionum est in singularis de agnatis. Agnati gentiles qui per virilis sexus personas cognati juncti quique idem gentis nomen, eademque familiae insignia retinent sive masculi sive feminae.

Jure veteri non omnes simul agnati admittebantur. Jure vero novissimo omnes simul agnatos defuncti cum fratribus germanis ejus defuncti in stirpes vel in capita

Jure Saxonico agnati in rebus immobilibus vel succedunt, in aliis autem ut in Gerada quod a Germanico vocabulo gerade sive in mundo muliebri cognati pferunt, in hergewett autem sit in apparatu militari agnati pferunt.

Jure hujus regni fratres in bonis paternis succedunt sororibus dotatis, his deficientibus bona ad filias devolvuntur, possunt tamen eadem fratres patrueles obtinere, ne deveniant in aliam familiam, si eidem taxam bonorum pecuniam sororibus intra annum pro dote solvant, alias filia bona perpetuis temporibus possidebunt. Patruelibus autem fratribus non existantibus quilibet ejusdem familiae gradu consanguinitatis proprior in bona talia succedere potest iisdem sororibus dotatis.

Titulus 3tius

De Senatusconsulto Tertulliano

Legibus hic quondam mater ad successionem liberorum Saxorum restituitur: et hoc nove fiebat. ... lege 12 tabularum nullum jus ultro citroque capiendae hereditatis matri dedit, deinde jus Praetorium inter eas eadem post cognatos vocabat. Tiberius Claudius Caesar dum admisit in solatium liberorum amissorum in aere. SCto H. Tertulliano cons. admisit si mater ingenua ter libera quatuor filiis peperisset. Sed Justiniani constitutione mater et parentes indistincte succedunt et deinde jure novellarum ... patri matrique pariter deferri successionem intestatorum liberorum sive liberis suis decedentium, nisi mater infra

cum uel hubet uiginti quinque annis major filio suo
tutorem idoneum citra causam legitimam apud prae-
sentem judicem non petijt, et si post assumptam tutelam
ad ista bona convolavit non petito alio tutore nec
etiam ratione sua administrationis reddita, Lateliter praeis

Titulus 4tus

De Senatusconsulto Afriano

Lex 12 tabularum olim filios excludebat a successione
posita matre tum ex capite mortuum heredem cum non
essent in potestate matris, tum ex parte agnatorum
cum non essent agnati matri sed cognati: ex Afriano
autem S.C. liberi ad matris successionem admittuntur
etiam uaga et liberi vulgo quaesiti. ex Jure
Saxonico filia spuria potest haereditatem matris petere
sicut legitima, inter heredes autem et post
non sunt numerandi successores [illegible] sed tantum petendi
alimenta jus habent. Titulus 5tus

De Successione Cognatorum

Post suos et legitimos heredes Praetor proximiores
agnatos vocabat ad possessionem bonorum non vero
ad hereditatis successionem quia jure civili admitti non poterant.
Hodie jure novissimo aeque ac agnati succedunt
Cognati autem dicuntur ii qui per lineam foemini-
nam conjunguntur: hi vero dicuntur primo agnati
capite diminuti (effeminati capitis diminutione)
pass, emancipati aut arrogati, media enim aut
maxima capitis diminutio jus omne successionis tollit.
2do juncti per foeminas et proienientes ex linea
Feminea. 3tio liberi naturales in adoptionem dati
nam hi ad naturalium parentum hereditatem hi cum

gradu vocantur hujus cognationis in familia adhuc retinent: Cum et vulgo quaeriti hic intelligentur ea hi patrem non norunt et ideo agnati non sunt matrem vero certam habent et ideo cognati sunt et succedunt. hac ergo successione extendebatur prudentiam usque ad sextum vigesi[...] septimum in filiis consobrinorum et consobrinarum, agnatorum vero usque ad decimum gradum. Sed hodie sublato agnationis et cognationis, emancipationis et suitatis discrimine omnes indifferenter ad decimum usque gradum admittuntur et quidem in capita non in stirpes ex omnes ex pari gradu et eo jure veniunt: Dividitur autem est in descendentibus quidem ex jure suitatis sed etiam ex jure repraesentationis itemque nepotes in locum parentum succedunt Wesenb. lib. 38. tit. 7. num. 4.

Titulus Xus

De Gradibus Cognationum

Varia aliquid de cognatis est modo ad proximum gradum tam hereditates quam tutelae redeunt caput de horum graduum notitia dicendum est. Gradus igitur est intervallum quo cognitus quaedam persona 1o stipiti propior sit ex quot sunt personae in remotiorem tot sunt gradus. Cognatio ipsa horum gradus alia est superior in qua parentes, inferior in qua liberi et transversalis in qua reliqui cognati collocantur: superior itaque et inferior cum primo gradu transversalis a 2do [...] hoc praecipue etiam ponatur in ceteris. Quia pater superioris cognationis

filij inferioris initium fuit, necesse igitur est tot, primum constituere gradum cum primus stantibus quaquaversum de patre fiat in filium. Intransverso vero gradu ita cum pater et filij omnino ordinem constituant gradum et stantibus, necesse est, ut quaquaversum te vertas ubiq̃ stanteas, atque ita secundum facias gradum, atque frater et soror in eodem sunt gradu. Ad dignoscendos igitur melius hosce gradus observandae sunt regulae huic computationi servientes, ubi in linea ascendenti et descendenti haec observatur regula. Quot sunt personae tot sunt gradus stipite dempto. In collateralibus quoto quisque eorum differt a communi stipite toto gradu distant inter se differunt, sive quot sunt generationes tot sunt gradus stipite dempto. Canonistae vero qui una generatione multis communiter tales statuunt regulas et in eo quidem in linea ascendenti et descendenti ut in superioribus. In linea collaterali aequali haec: Quoto gradu utraque persona distat a communi stipite eodem gradu distant inter se. In linea vero inaequali haec: Quoto gradu remotior distat a communi stipiti eodem distant inter se. Advertendum autem hic est quod de haereditate bonorum possessione quoties, non semper eos qui ejusdem gradus sunt succedere, nam qui est in praedictiore ordine qui uis sit gradu ut certe posteriorem licet in proximiore

Titulus VII

De servili cognatione

Servilis cognatio est illa sanguinis necessitudo quae in servitute structa est. haec nulla jure civili valebat, ne ulli sibi in vicem succedunt, quia quidquid acquirunt dominis suis acquirunt. Ubi igitur Justinianus jus cognationis dedit inter servos, et tunc solum vim esse quando servi ad libertatem pervenerint, ut hi nimirum qui nati sunt servi et postea manumissi fuerint non modo parentibus simul libertate donatis jure cognationis ab intestato succedant, sed etiam sibi invicem et cum reliquis fratribus sive eodem patre sive ex eadem matre. Hoc vero jam obtinebat solum modo nomen servorum retentum. Unde

Titulus VIII

De successione Libertorum

Liberti dicuntur qui a servitute liberati sunt. nullis usque heredibus relictis vel ab intestato succedebant olim Patroni in totam hereditatem, deinde jure Praetorio in certam tantum partem. Tertio lege Papia Patroni in virilem partem succedebant, si plus quam centum aureos habendo liberi tres relinquerent liberos. si vero plures abesse jubebantur Patroni. Quarto tandem: Imperatoris liberi succedebant in eadem bona si liberti bonorum infra centum

decederent, si vero intestati et absq liberis Patroni succedebant, sed et haec jam ex sequentibus examine

Titulus IX
De Assignatione Libertorum

Exceptio hic affertur, quod ex pluribus liberis ejusdem gradus Patroni ad quos bona libertorum spectare videntur, Pater possit uni sive gradus aut alterius gradus missis aliis assignare libertum, libertus qui exclusis aliis solus patronus sit et in bona liberti jus habeat. Si vero assignatus inter alios decesserit sine liberis, jus patronatus redibit ad liberos prioris patris quibus ante debebatur cum moriebatur. Assignare vero libertum est testificari cuius ex liberis eum libertum esse velit, id est jus patronatus, quod alioqui pluribus competeret, uni peculiariter attribuere

Titulus X
De bonorum possessionibus

Bonorum possessio est jus persequendi retinendique patrimonii aut rei quae cujusque fuit in morte, est alius modus acquisitionis dominii, post hereditatem per universitatem quae recensita fuit. Bonorum itaque possessio nihil aliud est quam hereditas in effectu nam omnia commoda et incommoda hereditaria in se habet: differunt vero quod hereditas est successio a iure civili, bonorum possessio a jurisdictione Praetoris introducta usque ad emendandum Jus civile, et ad admittendos liberos emancipatos, cognatos postumos ad bon

Bonorum appellatio n hic capitur de edicto praetoris
ut alias semper, sed extendit omnia commoda et
incommoda hereditaria dominiumque rerum quae
in his bonis sunt et actionum. Possessio autem
hic intelligitur non nuda rei detentio sed jus et
habile dominium rerum quae in hereditate sunt.
Bonorum possessio alia est vera id est rerum cor-
poralium, alia quasi possessio rerum incorporalium
Item est aut realis quae fit aut cum affectione
animi rerum habendarum aut citra ullam affectionem
et per eam tantum intentio est accipere habere a ...
vanus. Aut est civilis quae consistit in jure cum
affectione dominii quamvis hic et nunc non possidet dum
modo habeat jus. Item est aut ordi-
naria quae partim secundum aut contra tabulas partim
ab intestato datur atque quae ex ipso edicto praetoris
datur sine ulla cognitione, aut alia extraordinaria
quae nulla certa edicti parte sed ad testamentum
vel ad causam intestati adjunguntur aut ex novis
legibus sed quoque res incidit extra ordinem datur.
Ordinariae bonorum possessionis species sunt tres duae
ex testamento quinque ab intestato.
Ex testamento prima bonorum possessionis species datur
contra tabulas liberis emancipatis in testamento patris
praeteritis non vero institutis et sine exheredatione.
Venit haec bonorum possessio contra tabulas etiam
iis qui post testamentum legitimati sunt quia

legitima legitimatis debeta et hac bonorum possessione contra tabulas petita rescinditur totum testamentum et distributiones, legata, libertates et fideicommissa omnia corruunt sicuti in querela inofficiosi, hodie tamen evacuato quacunque ex causa praeteritionis testamento legata omnia deberi vult et 26. int. de lib. et post.
2a species bonorum possessionis ordinaria ex testamento est secundum tabulas, per tabulas hic intelligentur supremae liceris certe tamen non notis, id est voluntatem testatoris in testamento expressam quae datur heredibus in testamento indicatis et substitutis, etiam substitutis pupillariter, cuide ...

145

bonorum possessio quae datur secundum tabulas per eam non datur ei jus et dominium hereditatis sed tamen possessio ita ut ei cedat ... pleno jure dominium habeat, si deficiat tercerum ... veniens ab intestato, ... etiam ... alicui heredes instituti qui de jure civili admitti non poterant de jure praetorio admittantur ad bonorum possessionem.
Ab intestato ordinariae possessionis species prima est Unde liberi quae omnibus liberis emancipatis tam primi ... gradus ut ab intestato patri succedere possint quae perveniunt non poterant, ... autem liberorum causa est etiam vivo patre paternorum verum domini fiunt Instit. 4. obs. 25. ubi consuetudine v. statuto legitima ... privari nequeant Gail. 2 observ. 12.
2a est Unde legitimi quae datur ... secundum agnatis proximioribus id est a patre cognatorum et qui ... hereditate ...

5ta Unde cognati qua nullis existentibus descendentibus et agnatis datur cognatis proximioribus id est foeminarum conjunctis quam agnationem etiam adoptio efficit.
6ta est Unde vir et uxor, per quam deficientibus sanguinei agnatis et cognatis jure ad successionem invicem vocabantur et extra.
Extraordinaria bonorum possessionis quae sunt quatuor
1ma est ut ex legibus quoties quoniam aliqua constitutione bonorum possessio defertur alicui non nominatim sed generatim qui non attingat defunctum ex aliquo defuncto, heres est neque est eius filius nec agnatus nec vir nec alio modo jure civili vocatus.
2da Carboniana ab authore Gneo Carbone dictore dicta et introducta, datur autem filio impuberi cui status quaestio movetur (id est an filius legitimus sit) dilata status judicio in tempus pubertatis cum cautione de restituendis bonis possessionis, si filius non sit exposita tamen cautione fidejussoria de restituendis bonis hereditariis si apparuerit cum non esse filium.
3tia ventris nomine quae datur gravidae uxori, qua vide- fancti mariti bonorum possessionem nullius bene emisa sit ... eam nec spoliandam.
4ta Litigiosa causa pure ex hereditate petens qua nullis in medium bonorum defuncti possessione concepit ... se illegitime et injuste exhereditatum
Modus petendae possessionis bonorum qualiscunque etiam fieri apud quemcunque judicem similiter in civilibus:

quaecunque

quaeunque animi et voluntatis judicatione fit aditio hereditatis; hoc tamen stesso agnoscentis possessionem intra legitimum tempus faciendum est quod in liberis et 146 parentibus annum, in reliquis agnatis et cognatis centum est dierum, eo tempore elapso jus petitionis deperit, neque quicquam ignorantia juris excusat; habent tamen excusationem quaedam personae quibus tempora non cedunt, cujusmodi sunt furiosi, infantes etiam horum tutores vel curatores petere potuerint, quod eam habet rationem, quia spacium illud scientibus non ignorantibus praefinitum est, surdi autem neque furiosi neque infantes censentur: muti, surdi, caeci, dummodo quid agatur intelligant nihil causae est, quare jure communi uti non debeant Wesenb. lib. 37. tit. 3. mem. 2

Titulus XI

De Acquisitione per Arrogationem

Ultimus modus acquirendi rerum dominia titulo universali est per arrogationem ejus qui est sui juris, quam arrogans ipsum et bona succedit arrogati et olim etiam omnes ejus liberi una cum immobilibus et mobilibus bonis ad arrogantem veniebant. Hodie autem arrogans tantum usumfructum habet in bonis adventitiis arrogati ut pater naturalis: et si arrogatus moriatur impubes proximi ejus succedunt in bona illa, et si jam pater non relictis ascendentibus et descendentibus succedit ipse arrogator. Hoc tenet autem ipso jure licet nunc filiis suis de gestis per arrogatum ante arrogationem, et si eundem non defendit

permittit creditoribus bona arripere et ex iis actiones prosequi. Titulus XII

De eo cui libertatis causa bona addicuntur

Quartus acquirendi per universitatem modus est qui intercedit cum hi qui proponuntur sunt et addictio bonorum quis autem fuerit eadem re nihilominus habentes dominium bonorum defuncti, qui solvendo non erat, transferre in eum qui caveret se debita soluturum. Introducta est Imperatore ne ignominia etiam debitoris bona debitoris distraherentur, sed ut ei ignominiae huius qui addicta sunt, tum ut libertates a servis relictae servarentur.

Titulus XIII

De successionibus sublatis per bonorum venditionem et ex senatusconsulto Claudiano

Erant adhuc duo modi acquirendi rerum dominia per universitatem, primus per venditionem bonorum, si debitor post sumptam actionem illi fuerint actio de debito se absconderit creditoribus tamen modo succedebat in omnibus conditionibus. Dehinc iterum Imp. per quantitate solummodo debitorum admittit creditorem in bona debitoris, quod et hodie ius regni nostri ubi actor intromittitur in bona actoris debitoris solummodo ex officio certi bonorum possessio creditori decernitur.

Alter ex senatusconsulto Claudiano quod mulier libera esse immiscebat servis alterius domini et ter monita per iudicem non abstinebat, addicebatur cum bonis suis servitus. Imp. hoc sustulit sub ulla domina animadversione saepe servitutis

Titulus XIV
De obligationibus

Absolutis duobus juris objectis sequitur de tertio generi nimirum de actionibus, atque ex obligationibus omnes actiones nascuntur. Ideo

obligatio stricte sumpta est vinculum juris quo necessitate adstringimur alicujus rei solvendae secundum nostrae Civitatis ~~nostra~~ jura. Dicitur obligatio ab obligando vinciendoque dicta nam in [illegible] nos quasi adstrictos retinebit; dicitur stricte sumpta ut intelligatur et naturalis et civilis simul id est quam ratio naturalis dictat et lex civilis firmat. Dicitur juris vinculum omnis enim obligatio est juris vinculum, obligatio civilis vinculum juris civilis, obligatio naturalis vinculum aequitatis. Dicitur necessitate propter actionem quam obligatio parit, itaque nec obligatio naturalis huc pertinet cum ea jure civili agi non possit licet moralem necessitatem desumptam habeat: ne tibi quod ex nudo pacto nascitur, necessitatis nuda quia propemodum sine re est et [illegible]. Dicitur alicujus rei rei nomen generale est et factum quoque comprehendit. Dicitur nostrae Civitatis jura verba haec respiciunt obligationem ut non adstringat nisi justa sit et legitima. Obligatio est naturalis, civilis, mixta. Naturalis quae nonnisi necessitate [illegible] sola naturali aequitate [illegible] [illegible] quo quis obligatus fuerit, hic ipse ex [illegible] et [illegible]

qm primus enim meus de aliquo re conveni[illegible] quia obligatio oritur mutuus consensus contrahentium ad aliquid dandum vel faciendum. Ante vero quam obligaretur qui dedit damnum aut injuriam obligatur poenam solvere naturaliter enim ratio inter gentes constituit ne delicta maneant impunita. Haec obligatio parit exceptionem impedientem soluti repetitionem.

Civilis obligatio est illa quae ex dispositione juris civilis orta, atque ejus approbatione roboratur in omnibus tractibus a jure gentium inventis, quales sunt verborum obligatio, literarum obligatio etc. Unde causa efficiens obligationis est voluntas legislatoris et approbatio juris civilis consequenter civilis obligatio parit actionem [illegible] actionem. Potest tamen subsistere naturalis obligatio sine civili, et civilis sine naturali

Mixta obligatio quae naturalem et civilem continet, justificatione exemplaria est obligatio quae actionem et exceptionem simul generat, id quod spectat Historia quam respicit conditione [illegible]. Dividitur deinde obligatio ex causa alia ex contractu vel quasi contractu. Unde

Contractus est consensus duorum vel plurium in idem placitum expressus pariens obligationem ex causa aliqua v. g. ex negotio civili dandi vel faciendi etc. dictus quasi simul trahens actus. Contractus est vel nominatus speciem causae habens nomen et legalitatem ut emptio, locatio, vel innominatus qui nullo generali nomine constat ut do ut des

Differunt vero nominati contractus ab innominatis, nam illis est nominatis locus poenitentia non est re integra, his vero et in nominatis est et re integra et non integra. 148

Contractus alij iterum sunt bonae fidei de quo actum est, aliud de quo non fuit expresse tractatum, ut in emptione, locatione etc. Alij sunt stricti juris, ut mutuum, stipulatio, in quibus ea tantum veniunt de quibus expresse conventum.

Denique contractus alij sunt qui perficiuntur re, alij qui verbis, alij qui literis, alij qui solo consensu, de quibus seqq. titulis

Titulus XV

Quibus modis re contrahitur obligatio

Re contracti obligatio dicitur cum datio atque actum ad consensum accedens obligationem inducit et quidem cum res traditur vel in genere ut in mutuo vel in specie, ut in commodato, pignore etc. hujus autem quinque sunt species, est mutuum, indebitum, commodatum, depositum et pignus.

Mutuum est contractus nominatus ... quo res alteri datur in numero, pondere et mensura cum spe recipiendi tantundem in genere eiusdem quantitatis et qualitatis. Contractus nominatus est quem ad parandam pecuniam sine qua commercia consistere nequeunt, contractus hic apud gentes frequenti est in usu facile nomen invenimus ...

Juris gentium uti contractiones omnes. Item
stricti juris quod strictam habet ex lege nam regulam,
quae omnia ex arithmetica proportione ad aequalitatem
eorum quae data sunt exigunt. Differt vero
mutuum a ceteris contractibus praesertim commodato
et permutatione inter quos hic interjectus est mutuo.
Scilicet a commodato quidem quod in illa domini-
um non transfertur, sed eadem species reddi debeat
et in hoc res accipientis fiat, qui non eandem speciem
sed idem genus restituit, a permutatione quod in illa
diversi generis res communicentur in mutuo vero
ea quae sunt in eodem genere fungibilia. Ad
mutui substantiam requiritur consensus et assensus sta-
tim cum traditione rei. 2do ut aliud atque
quod redditur sit ejusdem generis (generis autem vocabulo
utimur pro specie et specie pro individuis) alias in di-
verso genere constitutum esset contractus per-
mutationis. 3tio ut res quae mutuo datur constet
numero, pondere et mensura 4to ut res quae
mutuo datur fiat accipientis quod in mutuo fit quo meum
tuum.

Mutuum parit obligationem ex qua oritur actio
repetitionis id quod mutuo alicui dedimus est
ex lege conditio certi generalis quaedam quae omni
contractui ubi certa res aliqua petitur ubi

rescindam judicis sententiam in foro fori restitui
Est conditio certi specialis qua traditam ex causa mutui
ad repetendum id quod mutuo datum est. 139
2da species obligationis est indebitum quod est contractus
seu quasi contractus in quo res indebita persolvitur.
Ita contractus respectu rei quae revera intercedit et creditori traditur, datur et quasi contractus respectu consensus
qui hic tacitus tantum habetur: est igitur indebitum quod
omnino non debetur nullo jure naturali et gentium. Porro
Indebitum aliud est naturale indebitum sed civile
debitum ut quale est obligatio alterius dandi datarum
instrumentum numeratae pecuniae quas nondum numeravit.
Aliud est indebitum naturaliter et civiliter indebitum quale est contractus
cum pupillo factus. Aliud est indebitum naturaliter et civiliter
simul quale est obligatio dandi aliquid a pupillo furioso.
Item indebitum aliud est per exceptionem quoties alicui
civiliter et naturaliter obligato competit exceptio peremptoria
Repeti autem possunt conditione indebiti indebita
Et indebitum naturaliter et indebitum civiliter quocunque errore
sit solutum repeti potest. Indebitum vero civiliter et
debitum naturaliter solutum sit per ignorantiam juris
repeti non potest secus si per ignorantiam facti Indebitum
vero civiliter et naturaliter simul semper repeti potest. Indebitum per exceptionem repeti non potest si sit exceptio
temporalis, si vero sit exceptio perpetua et the[...]
favorabilis uti in Vellejano repeti potest si odiosa ut
in S.C. Macedoniano repeti non potest

modato

Commodatum dicitur ex nomine quod a commodo est datum quasi commodo accipientis datum. Quod rem commodatum est contractus quo res tam mobilis quam immobilis gratuito conceditur alteri ad certum usum sine aliqua tamen rei dominii vel possessionis translatione sub ea lege ut eandem specie reddat. Differt a mutuo quia hoc in consumptibilibus rebus hoc in inconsumptibilibus. Deinde mutuum transfert dominium commodatum vero non. Item casus fortuitus logatur mutuatario non in commodatum nisi culpa vel mora est vel specialiter promiserit casus fortuitos praestare.

Requiritur ad commodatum traditio rei specialis, usus ejusdem rei ad certum tempus, ut certa specie solvatur, ut commodatum maneat in dominio penes commodantem, ut restituatur in eadem specie, ut gratuito concedatur.

Ex hoc contractu sequitur actio directa contraria quae datur commodanti adversus commodatarium ut res tradita usu finito debeat sibi integra restituatur nam si deterior reddatur reddi non videtur. Habet actionem ad interesse, nec solum res petitur sed et omnia accessoria et quae ex re fructus pervenerunt tempore utilitatis obveniunt neque rem petitam commodatario esse oportet, quia ejus periculum est. Actio contraria quae datur commodatario ad petendum quod sua interest, ut si res commodata ante tempus repetitum abstulerit aut re illa damnum fecerit commodantis, ipsius est. Item ad petendum

sumptus in rem commodatam facti, vel similia citanda
et medica impendia quae necessario ... qui
rei utilitatem continent. Hoc tertio ... judicio ...
[illegible] tenemur alter jure compensationis, licitius
~~enim~~ damni alterius in multo magis exceptione
competere dicendum est. 150

Depositum est contractus nominatus bonae fidei in Depos
quo res mobilis datur depositario gratis custodienda
reservato sibi dominio ejusdem rei. Dicitur depositum
ab eo quod ponitur, ubi praepositio de auget significationem
ut ostendat totam quoad custodiam commissam fidei ejus
apud quem deponitur, proinde tamen sumitur deponere
custodiendum dare et commendare, dicitur contractus
bonae fidei, quia totius rei custodia fidei depositarii
committitur, dicitur gratis, hoc tamen non impedit quominus
remuneratio intervenire possit quae absque
pretium dicitur. Depositum autem duplex est sequestrarium simplex et
Sequestrarium est rei litigiosae a pluribus facta depositio
quod ab ordinario multum differt. Dicitur sequestrarium
sive a sequestro, qui est is apud quem ejusmodi
fit depositio, sequestrarium [illegible] est a sequendo id
est quod sequentibus est qui contendunt committitur
Et hoc fit vel conventione partium vel jurisdictione
omnis necessitate; illa regulariter permissa, haec regulariter
prohibita certis tamen casibus permittitur, et quidem
tum propter causam prodigalitatis vel denegatae cautionis
vel propter [illegible].

Hoc est depositum factum in loco publico ad impediendas
usuras creditore [illegible] recusante recipere pecuniam

sibi a suo debitore oblatam. Aliud simplex quod custodit tamen ea sit apud amicum. Aliud irregulare quod quando ex deposito datur usus vel usus fructus perdit privilegium depositi et tunc est irregulare [illegible] Et depositum simplex respectu custodiae rei realis, vel retentionis rei dominii. Aliud gratuitum conservativum et tunc depositarius tenetur ad rem custodiendam quod defecit in omni et lata culpa exercuerit, alia autem culpa tenetur, pro dolo adhibitam in rebus receptis [illegible] diligentiam adhibet quatenus [illegible], nisi forte summam diligentiam depositarius inter receperit quod [illegible] intelligit [illegible] per se depositum [illegible], qui vero honorarium depositi nomine recepit eo ipso ad exactam diligentiam [illegible] levis culpae praestationem se obligat in [illegible] [illegible] nova fuerit redhibendi. Nascitur autem in actionibus quibus deponenti ejusque heredibus contra depositarium ejusque successores, quibus ad restitutionem rei depositae [illegible] ad pretium rei depositae cum omnibus accessionibus [illegible] alienata sit et haec competit in simplici receptio [illegible] casibus [illegible] incendii, ruina, naufragii vel [illegible] multis [illegible] depositum [illegible] [illegible] et [illegible] tenetur in duplo. Alia autem est contraria quod datur contra deponentem de recuperandis expensis in rem depositam factis, aliquando etiam [illegible] interesse [illegible] depositum passus est damnum.

[illegible] species realis obligationis est pignus quod [illegible] [illegible] nisi [illegible] [illegible] res quae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] rei [illegible] creditor obligatus [illegible] habeat

donec quod debetur sit exsolutum graeci hypothecam
vocant licet etiam in specie discerni interdum soleant
ut pignus sit res tradita hypotheca autem res
non tradita.

Pignus generale est v. expressum v. tacitum. Expressum
vocant et lege aut Judicium. Tacitum pignus dicitur
aequivoce ut et pignus ita quoque dictum semper
constituatur expresse v. a lege v. ab homine; illo autem
casu dicitur tacitum quia conventio partis non accedit. hoc
posterius vero sive pignus imprimis intelligitur. Dicitur
ab homine tacite v. expresse fit vel simpliciter. Pignus
fit arbitrio aut voluntate hominis aut lege aut
magistratu. Materia obligationis sunt omnes res tam
mobiles quam immobiles. Forma pignoris est ipsa
conventionis et traditionis v. obligationis restricto
aut autoritate legis magistratusque inductae rei.
Pignore soluto oritur actio pignoratitia: eaque di-
recta, qua debito soluto agit debitor contra creditorem
ut rem sibi pignoratam restituat una cum fructibus
et damnum dolo culpave datum resarciat et quae
nata longissimi temporis praescriptione tollitur. vel
contraria qua creditor agit contra debitorem ad id quod
sibi pignoris nomine abest.

Titulus XVI

De Verborum obligationibus

Secunda obligationum species est verborum de quibus
Verborum obligatio est verborum [illegible] est qui interroga

Datur factum ut se ʃ inter rogat. est respond.
et contractus in interrogatione et responsione inter
praesentes, sese intelligentes et de aliqua re certa.
Contrahitur porro stipulatio 1° pure ex qua promissum
statim peti potest 2° in diem ex qua statim debetur
sed ante diem peti nequit vel sub conditione
ex qua extante demum conditione stipulatum
3° ipsius heredibus datur actio, vel denique sub die et
conditione simul.
Duplex hic generalis actio competit conditio certi
et actionem ex stipulatu. Certi conditio datur
cum ex aliis contractibus omnibus qui certum continent
actio ex stipulatu cuius quando incertum in stipula-
tionem est deductum. Incertum autem appellatur
non quod genere suo toto ita incertum est ut definiri
nequeat (nam ejusgeneris stipulatio est nullius roboris)
sed quod specie tamen incertum est. v. g. cum quid dari
brachhenari amphoras 100 stipulatur bono caium
et melius et deterius inveniri potest. Hodie verus
nullus harum stipulationum usus nisi in Germania
ferret distinctio et in Unitate graviorum [illegible]
inter stricturas et speciem stipulata distincta.
Solennitas vero verborum sublata est per l. 20 C. de stip.

Titulus XXII

De duobus reis stipulandi et promittendi

Duo pluresve rei stipulandi vocantur duo vel plures qui
eandem rem stipulantur: rei promittendi vero qui

ejusq debiti se reos una promissione obstituerint. Et duo plures rei promittendi ita fiunt. Meui 10 aureos dare spondes et sei ans aureos dare spondes? si respondeant singuli separatim spondeo, utiq[ue] ... deniq apparet eand summam ab unoquoq esse promissam; diversum est si conjunctim ab illis stipulatq sit aureos 10 aut scriptura inveniatur illos aureos 10 spopondisse tamen apparebit in utriusq obligatione dividere, et jam cessabit stipulatio de duobus reis, quae quidq separatim obligatus est. Effectus hujus stipulationis est, quod ipso jure singulis qui stipulati sunt solidam obligationem acquirat. Et qui promiserunt singulos integre solidumq obligat. quapropter etiam in ung obligationi continetur alter nihilominus in solidum manet, sed tantum ab unoquoq vel solidum petitum vel pars utilis prout creditori est visum, sed hoc novissimo jure aliquantum immutata sunt nam correi beneficium habent divisionis cogereq possunt creditorem ut dividat actionem dummodo omnes correi sint solvendo. Titulus XVIII

De stipulatione servorum

Non modo liberi personae sed etiam servi stipulari possunt. Etsi enim inspiciuntur ad jus civile dicuntur nulla eorum habita ratio, neque persona sustinere aliquam

videntur tamen quo respectu domini caput ha-
bent recte stipulari possunt. Itaque nihil interest
sibi an domino an sine adjectione servus stipu-
letur. Quod si plurium servus sit communis pro
dominicis portionibus singulis quaerit nisi jussu
unius aut nominatim alicui stipulatus sit. Sed
hic enim servus obsoleta est servitus obligati

Titulus XIX

De divisione stipulationum

Adhuc ulterius dividitur obligatio in Judici-
alem quae per officium judicis exercetur ut cautio
de dolo, Praetoriam quae praetoris authoritate
conficitur v.g. cautio de ruinosis aedibus. Item
stipulationem legatorum quam heres de legatis reddendis
facit legatario. 3tio Conventionalem quae ex conventione
utriusque partis fit citra praetoris aut judicis
interventionem. Et hae tot possunt esse quot sunt res
4to Communis quae modo judicialis modo praetoria
datur judicio qualis est cautio pupilli rem
salvam fore quam praestat tutor

Titulus XX

De inutilibus stipulationibus

Inutiles stipulationes sunt quae de jure
nullae sunt. Et sunt quae vel dare impossibili

fiunt vel [quae] non sunt nostra, vel quia a nobis præstari non potest ut res sacra, publica, quæque prohibentur ut turpia etc. Tertio inutiles sunt stipulationes ratione formæ, ut atque interrogatione et responsione, inter absentes facta. Item ratione finis si quis in alium stipuletur extra casum interesse. Item ratione causæ efficientis scilicet qui prohibentur stipulari vel ob defectum potestatis animi ut servi impuberes [dementes] vel corporis ut muti, vel ob defectum juris ut furiosi, pupilli minores sine curatore ut si conditio impossibilis adjiciatur ex parte vel de jure.

Titulus XX

De fidejussoribus

Stipulationes facimus aut nostro nomine aut alieno, qui autem alieno nomine obligatur fidejussor dicitur. Fidejussor larga significatione omnis is dicitur qui alterius obligationem suscipit et fide sua esse jubet sive sit fidejussor sive mandator sive constitutiens, sive expromissor. Specialiter fidejussor aequitur pro eo qui alienam obligationem in suam fidem suscipit principali nihilominus manente obligato: differt a sponsore sponsor enim sponte et non rogatus pro alio intercedit qui expromissor alias dicitur, a mandatore qui tunc solummodo obligatur. A constitutore quod pro alio se

obituram restituere [illegible] pt et iam sundo pacto [illegible] obligatione aliqua [illegible] regula omnes fidejubere [illegible] qui [illegible] obligari tam patres pro filiisfamilias, tamen [illegible] fidejussionis contractus damno duntaxat est [illegible] cuti [illegible] [illegible] noceat, ideo [illegible] [illegible] [illegible] quarum utilitati ad [illegible] intercedenti [illegible] leges excludunt utrum mulieres, milites beneficio S. C. Velleyani, nisi pro pretio libertatis dando [illegible] [illegible] [illegible] fidejussione pretium [illegible] [illegible] dote, [illegible] decipiendi animo fidejusserint obligantur jure Sarmatio [illegible] dotalitium habens in bonis mariti et consentiens in obligationem [illegible] fidejussionem [illegible] jure regni contentiones [illegible] obligationis [illegible] [illegible] subjectorum [illegible] [illegible] amicorum [illegible] fidejubere [illegible] [illegible] mente capti ebrietate [illegible] [illegible] [illegible] minor tamen curatorem habens [illegible] fidejubens obligat, multo magis tenebitur [illegible] curatorem non habeat. Clerici [illegible] [illegible] fidejussio [illegible] et religiosi [illegible] impetraverint facultatem a suis Prelatis [illegible] omnino obligationibus [illegible] [illegible] [illegible] non modo principales [illegible] etiam accessorii nec tamen utroque [illegible]

pacti qui civili firma sed etiam alterutra
ratione principali tum obligatione recte fidejubetur
Ergo si debitor pacto obligatus maneat, dicendum
est, et fidejussorem obligatum manere verbi gratia si
minor aut mulier aut alius principalis debitor
restitutione in integrum e civili obligatione
liberetur, etiam in rebus criminalibus fide-
jussio locum habet sed ad poenam pecuniariam
non vero corporalem, nam cum nemo sit dominus
membrorum suorum, non potest se ullo quis con-
tractu ad id obligari
Fidejussor in tantum obligatur in quantum reus
principalis non plus, recte tamen in minus
cum majori summa inest minor: Ideo non
modo ipse obligatur sed et heredes ejus tam in
obligationibus ex contractu quam ex delicto, nemi-
ne vero fidejussor pro reo ad certam
[illegible] obligatus.
Beneficium fidejussoris est excussionis ut prius excepto
principalis excutiatur deinde fidejussor, quod tamen
non currit si principalis tempore debito abierit, si impia
v. de rea [illegible] difficultate [illegible]. Ideo habet
beneficium divisionis quo si plures sunt confi-
dejussores pro uno debitore eadem summa
omnes in solidum tenentur atque si aliqui eorum sint
[illegible] propterea ut creditor compellatur actionem
[illegible]

dividere et a quolibet fideiussorem ve-
nientem partem petere, ubi insolventi qui
tempore litis obstatu solvendo fuerit insolvent
esse debent dico qui solvendo sunt, nam inco
...sant obligatione exempti portionem reliqui
sustinent. Iterum cedendarum actionum est
diunc fideiussorum avertit, solvat, reliqui libe-
rari possunt tamen eum petere a creditore cessi-
onem actionum quibus adversus fideiussores qui
...solvendo sint agat ut insolvens fuerit

Titulus XXII

De literarum obligationibus

Tertia species literarum obligatio est contractus scriptura similis
per scriptura chirographica debiti confessione nulla
rei traditione interveniente, orsus producens
actionem et exceptionem. Certum igitur est alios plurimos
contractus non aliter induci nisi ex scriptura et
emptione instituto, quod et jure regni nullus contractus
valeat nisi legitima inscriptione roboratur.
Item aliud est chirographum seu instrumentum aliud
privatum est cyrographa, liber rationum, quietatio et huic
valet, contra scribentem in debitis causis, et neque
aliud publicum quod manu legali in forma publica
confectum, hoc valet donec contrarium probetur, tamen
confessionem tantum non numeratum probat, eo ...

tum

tum non vero realem induunt obligationem

actio ex lege ... condictio ex lege quae

ista legis autem constituitur actio ex ...

quaedam ratione ex tali facto quod realis, cum in nullis

debiti existimationem venire possit. alia est

actio ex stipulatu cum incertum in obligationem

ex stipulatu. ex duobus in negotiis ... habet

locum in contractu mutui quod quis confitetur

se mutuo accepisse pecuniam licet non acceperit

... in causa dotis quando confitetur sibi dotem

numeratam esse licet ...

Libellus XXIII

De Obligationibus ex consensu

Quarta species obligationum ex consensu dicitur

quae neque scriptura neque verborum solemnitas

neque res ad ejus substantiam ... requiratur, sed

... ... consensu sufficiet, ideoque et

inter absentes per epistolam aut nuncium

fiant etiam obligationes bonae fidei in quibus ...

veniunt de quibus inter contrahentes actum ... sed

etiam illa quae naturali ratione ... alter

ab altero ... et tales sunt emptio locatio

conductio, societas, mandatum

Titulus XXIV

De emptione et Venditione

Emptio et venditio est contractus ex consensu initus juris gentium nominatus bonae fidei de re emptori tradenda et pretio certo venditori in nummis danda. Alter est alia sine scriptis ex consensu partium de pretio rei venditae. Alia cum scriptis ex consensu inter partes ut mediante scriptura fiat, 1° quoties res immobiles vendantur, et de jure regni omnimode. 3° hujus contractus sunt subtilia, consensus res et pretium primum a parte utraque reliqua duo a parte alterius nempe res a venditore, pretium ab emptore. Generatim autem verum est cum omnium implere debere hunc contractum qui prior agit nisi dolus dederit causam contrahitur sane cuius pro jure nullus effectus quia nis bona fidei contractus incidens vero dolus per ipsum contractus purgatur adeoque emptor agere volens offerre tenetur pretium. Accessoria venditionis est evictio seu tutio quae ita sequitur venditionem principalem ut si de ea instrumentum non fit, actualiter nominatum omnino tacite censetur, nisi expresse interpositioni non apponatur danda evenit. Emere et vendere possunt omnes, qui non ut infans furiosus et lege speciali prohibentur ut pater et filius nisi in castrensi peculio et in adventitio eo casu quo ususfructus ad patrem non redeat, tutor pupilli

Prelatus rem Ecclesiae nisi certis casibus jure permissis.
Clerici non possunt ubique emere aut caupones vendentes
turpis lucri causa. Invitus tamen nemo vendere
cogitur nisi certis casibus ut testamento jussus vel ratione
communionis aut publica inedia conculcatur intelligitur
tamen adjecto pretio res distrahatur.
Vendi res omnes possunt quae in commercio sunt non tantum
corporales sed et incorporales ut nomina et actiones
etiam invitis et ignorantibus debitoribus putat
sine etiam subditione debeat; etiam universa-
les ut hereditas etiam futura, aliena alienando
usucapio ~~venditor~~ in emptorem transfertur. Emi autem
et vendi non possunt res religiosa, sacra, publica, feudales,
dotales etiam sentiente uxore, et jure hujus regni nisi
uxor consentiat et vicorum consanguineorum, nisi si
maritalia bona habeat, aut ex causa necessaria, et
diversae inutilitatem vicinis etc. arma etiam
hostibus vendere ultimi supplicii est, et bulla coenae
Domini excommunicantur vendentes apparatus bellicos.
Dissolvitur autem venditio voluntate contraria re adhuc
integra nisi arrha intervenerint, tunc enim
non minus emptori quam venditori liberum est non per-
fecto etiam contractu resilire. Illud verissimum perfecto
contractu omne commodum et incommodum rei venditae
pertinere ad emptorem, nisi res in genere vendita sit
ante traditionem ejus periculum videlicet venditoris. Si
venditio fiat in solutis quaestionibus: hoc antequam fuerit confirmata

ut poenitentia locum habeat, ita periculum in emptorem transferre n[on] p[otes]t. Si venditor fuerit in mora tradendi. Si res vendita dolo, lata vel levi culpa venditoris pereat eidem perit. Si venditor periculosos casus in se recepit etiam de levissima culpa tenebitur imo et de casu fortuito si se ad hos obligavit. Denique ex hoc contractu nascuntur actiones empti et venditi. Ex empto agit emptor ejus heres adversus venditorem ejusque heredem soluto pretio ut rem suam una cum fructibus et accessionibus a tempore contractus perceptis tradat. Ex vendito actio datur contra emptorem data ad exigendum omne quod ab emptore praestari oportet

Titulus XXV
De Locatione et Conductione

Locatio est contractus nominatus juris gentium bonae fidei quia res mobilis sive immobilis sive etiam persona aliqua pro certa mercede in pecunia numerata conductori ad certum tempus utenda fruenda [illegible] conductionis utpote correlativorum cessio. Locator dicitur dominus rei, conductor qui certa mercede rem conducit. Locatio alia est temporalis quae ad certum tempus v.g. 3 vel 4 annos [illegible] alia perpetua quando res immobilis ad [illegible] certo sub pretio fabrique [illegible]

concedis et in perpetuum vel in tempus 20. 30 aut ad unam, duas, tres generationes, et hoc casu emphyteuticus dicitur. Si quaeritur periculum rei emphyteuticae si necesse est ad eum qui necessitudine pertinere; alias respectat dominum.

Locari possunt res omnes in commercio posita etiam alienae, si vero postea impediunt a domino locator tenetur conductori ad interesse, etiam communes Absque consensu partium, etiam feudum nam locatio non est alienatio rei sed tantum usus rei.

Prohibentur autem locari res sacrae et de jure ecclesiastico regimen sunt et jurisdictiones spirituales nisi annuo censu. Fructus tamen ecclesiarum perceptio decimarum locari possunt ad triennium vel ultra si opus est. S. Sedis aut consuetudo aut privilegium sunt in Hungaria aut regna.

Clerici locare et conducere possunt praeter militias tempore necessitatis et ecclesiae et reipublicae, nisi spiritualis observatio eos impediat, et saecularis e bello sit tamen clericis conducere absolute aliis clericis ad sublevandum inopiam ad reciperet. Ita in regno prohibentur judicis officii arendis.

Intempestive tamen conductor expelli nequit nisi forte dominus locator necesse habebat corrigere vel instaurare domus vel conductor deteriorem conditionem reduceat. Extra etiam conductor ex justa causa timoris habitationi promissae tempore remunciare potest sibi damni inferibi

4

impetu hostilis, incendii, pestis, q.d. et cuius obtinet qui evidentissimis ostendit, seris imaginitus et ambitus ingruentium. Hic etiam solvere pensionem sive beata rei non culpa uti nequeat, nisi casus fortuitus in se recipiat et aliis insolitos.

Ex hoc contractu oritur duplex actio una directa qua datur locatori ut recipiat mercedem atque post moram ut restituat rem beatam finito usu restitutio culpa lata, levi et levissima (nisi pro ratione circumstantiarum ut ab ijs qui pro custodia mercedem accipiunt exigit maxima exactissimam requirat diligentiam) non casus fortuitos nisi eos nominatim in se receperit quod eos fuit non contentus, arctius et insolitis nisi illos pacto acceperat [illegible] in mora restituendi aut dolo ejus casus acciderit.

Altera est actio contraria competens conductori ut liceat re conducta uti, aut solvat interesse aut merces reddatur. ut restituat damnum locator locis necessarijs aut mercedem pro rata temporis remittat ut damna quae ob rei beatae vitium conductor passus sit si propter vitium rei certi scivit aut debuit ut ab artifice veniunt, huic etiam impensas tum necessarias tum utiles in rem beatam factas. Datur etiam praeter stricti litteram ad personam damnum causantem stricto stringentis ad contentionem [illegible]

ut diutius rem animo retineat si obsidiatus causam dicenti non paruit.

Emphyteusis est contractus juris civilis et bonae fidei quo scriptura interveniente et publica pactione rei immobilis utenda fruenda ceditur sub lege meliorationis et praestationis annui canonis in dominii recognitionem, casus in hoc contractu seu alibi emphyteusis appellatur utraque ad certum tempus vel in perpetuum statuitur.

Emphyteusis latine interpretatio differt a censuali contractu, in emphyteusi enim ususfructus tantum et dominium utile transfertur in emphyteutam, in censuali etiam dominium proprietatis, ut penes concedentem nihil juris praeter annuam pensionem maneat, ideo pensionarii beneficio si censum non solvit sed adhuc ad solutionem cum inclinatione in expensas et poena arbitraria strictius adigitur.

Titulus XXVI

De Societate

Societas est contractus juris gentium nominatus quo duo vel plures bona fide contrahentes societatem de rebus honestis ineunt eo animo ut res ipsae sive earum usus lucra et damna inter ipsos communicentur.

Societas alia est universalis id est omnium bonorum quae tamen intelliguntur nisi de particularibus negotiis ... Alia particularis alicuius negotiationis. Deinde alia est societas

de rebus publicis ut de rebus [illegible] ... esse de privatis. Fit autem societas magis facta de damnis etiam ... eiusdem proportione lucri ...

In societatis contractu praestatur dolus ... lata et levis ... damna ... Res societatis ... pereunt ... altero ...

Dissolvitur autem societas ex professione ... ...

Actio igitur societatis ... datur ut ... absoluta societate ... etiam in casibus ea durante in hoc ut ... omnesque societati ...

Titulus XXVII

De Mandato

Mandatum est contractus juris gentium et bonae fidei ex consensu de faciendo aliquid gratuito. Is qui mandatum dat sive faciendum recipit mandatarius, qui vero mandat sive faciendum offert mandans vel mandator dicitur. Partes mandati sunt ... credere rem ... expediendam, suscipere rem ...

Ante

Efficiente, aliud enim est voluntarium man:
datum ut cum sponte ab aliquo suscipitur idque
proprie mandatum est de quo agitur; aliud est neces:
sarium sive necessarium ut quum magistratui
mandanti parere cogimur, aliud denique est gra:
tuitum quod proprie mandatum est. aliud mercenarium
quod improprie mandatum dicitur et potius locatio et conductio est.
Qui contrahere possunt iidem et mandare et manda:
tum suscipere possunt, et quis mandatum negotium
susceptum alteri rursus demandare potest, quod si plures
mandatum receperunt singuli in solidum quidem
obligantur, unius tamen solutione reliqui liberantur.
Materia mandati sunt res omnes futurae, nam facta
et praesentia frustra fieri mandantur easque honestae et
licitae praeterea materia necessaria mandari non possunt actus
legitimi, ut aditio haereditatis, emancipatio &c.
Forma mandati est nuda voluntate et gratuito
impositum mandatum suscipere, de quo constituit
quocunque modo, verbis sive scripto sive epistola
sive per nuncium vel alio modo vel etiam tacite tantum:
modo consensus intelligatur dummodo voluntas
tamen obligandi extet et appareat, nam cum
quis aliud commendet cum commendatio vim
obligandi non habeat sed potius rogandi. l. 12. lib. 17. tit. 1
Dissolvitur autem voluntate fructi et gratis
et quoque potius mandantis etiam morte quae vo:
luntatem finit, servetur re adhuc integra.
Ex hoc autem contractu ex parte utraque actio di:
recta datur mandanti cum quis interest in
quam dolus et culpa etiam levissima venit

Contraria datur mandatario ad recuperandum id quod ex causa mandati ei abest, inque etiam casus fortuitus venit quod mandantis culpa sustinuit eadem actione juxta mandati fines expensas qui eos excessit, imo et in id quod utiliter gessit negotiorum gestorum agit.
Licet mandatum suâ naturâ est gratuitum, ut pendeat ex officio atque amicitia cui contraria est merces, mercede igitur interveniente, cum ipsa factum non erat mandatarius locatio est ex eius igitur, tamen si ultro remunerandus gratiâ mandatario extra conventionem quid offeratur honeste id accipit neque impedit mandati actionem accipiunt tamen etiam advocati et procuratores ad litem.

Titulus XXVIII

De obligationibus quae quasi ex contractu nascuntur
Obligationes istae dicuntur quasi ex contractu quae non ex conventione partium sed ex opere et lege quod cum jure civili et naturali consensu originem ducunt, et in quibus non tantum consentientes et scientes sed etiam absentes et ignorantes obligantur. Talium obligationum causae sunt sex negotiorum gestio, tutelae administratio, rei communio, actio familiae erciscundae, hereditatis aditio, et indebiti solutio
Prima negotiorum gestio est factum quo aliena negotia inscio absente domino sponte et utiliter gesta quaesita fieri potest 3. modis. Primo cum actu solliciudine

utri ea negotia gessit quae ad eum specta:
bant tanquam ad tutorem haereditas utri rem alterius
aliquid impendij intulerit. 3° in ratihabitione et alterius
alterius tunc gestum quod illud ratum habuit. 4°
ipso gestu, ut si debito alterius creditori ex gratia solvit
5° in ratificatione utri contemplatione tui redemi ab
hostibus filium tuum, ad quem tu redimendum ratione
ratione teneberis. Ex hoc nascitur actio neg. gest.
directa competens domino rei gestae adversus eum
qui gessit ad reddendam rationem gestionis suae tum
ad resarciendum si quid male gessit. Et contraria compe:
tens negotium gestori ad repetendos sumptus quos
fecit in negotia per se gesta. Est autem ad hanc
actionem ut negotium utiliter agatur vel utiliter
incoeptum, teneturque cum domino rei gestae de dolo et
culpa lata ac levi aliquando et levissima, quandoque etiam
de dolo tantum et lata culpa.
IVa species administratio tutelae est obligatio inter
tutorem et pupillum interveniens qua obstrin:
gitur tutor curare rem pupilli salvam fore
in quibus contrahitur cum etiam ignorante vel dissentiente
imo aliquando invito contrahitur, sed ex quasi contractu
cum videantur contrahere propter quandam obligationem.
Ex qua nascitur actio tutelae directa competens pupillo
contra tutorem. Et contraria competens tutori
contra pupillum jam adultum ad repetendum id quod
de suo impendit in negotijs administrationis pupilli.
Va species rerum communio est quasi contractus
inter duos vel plures rem aliquam communem possidentes
praeter rem [illegible] habentes e.g. si in una re

fructus legata aut donata, nunc vero, qui illa colligat fructus, alter impensas faciat, hoc casu aequitas persuadet alterum obligatum esse ad dividendam rem communem et fructus inde perceptos, cum refusionem expensarum pro sua parte.

Secunda species familiae herciscundae est quasi contractus inter coheredes a communione discedere volentes per divisionem haereditatis, ex quo nascitur actio, tamque directa, quaedam successoribus ad res haereditatis judicis officio dividendas. Stat... quamquam solis bonorum possessoribus.

Tertia haereditatis aditio est quasi contractus inter heredem et legatarium, quo heres adeundo haereditatem obligatur legatario ad praestanda legata in testamento relicta, licet directe ipse cum legatario et cum auctore nihil contraxerit. Ex quo nascitur actio personalis competens legatario contra heredem, sive alias personas ad legata praestanda per testatorem ordinata.

Ultima species quasi contractus est indebiti solutio. Solvens enim ignoranter licet magis faciat animo distrahendi obligationem quam subesse putat, tamen quia fuerit aliquid datum, recipiens obligatur enim ac si mutuum datum sibi.

Titulus XXIX

Per quas personas obligatio acquiratur.

Absolutis generibus obligationum restat docendum per quas personas nobis acquiratur obligatio. Tales sunt non tantum nos ipsi, sed etiam per eos qui sunt

in

in potestate nostra sunt utpote per servos et filios heredes, item per liberos homines, alienos servos quos bona fide possidemus, et quorum usumfructum vel usum tantum habemus, sed quae pertinent ad hoc lib. 2. tit. 9 in quibus repetenda.

161

Titulus XXX

Quibus modis tollitur obligatio

Dictum est quomodo fiant obligationes, restat dicendum adhuc quomodo dissolvantur obligationes, sunt autem duplices modi obligationum tollendarum alii exceptionis per pactum de non petendo, per dolum et metum, per rem judicatam et per praescriptionem, de his hic nihil. alii ipso jure, utpote per solutionem, acceptilationem novationem, et dissensum contrahentium. de quibus. Solutio est idonea ratione debiti per debitorem vel alium suo nomine facta Creditori justo tempore et loco satisfactio. Adeoque quilibet nam quicunque et quocunque solvere sive sciente sive etiam invito. Acceptilatio est imaginaria solutio, per quam ex verborum obligatione, quod debetur id si velit creditor remittere poterit. sic fieri ut patiatur per verba debitorem dicere quod ego tibi promisi, habesne acceptum? et creditor respondet habeo. Acceptilatio aliter nihil aliud est quam verborum conceptio, quibus creditor cui verbis quid promissum est, rogatus a debitore an id, quod ita debetur acceptum ferret, respondet se acceptum ferre, et hoc vel est imaginaria quia sola obligatio verborum tollitur vel aquiliana qua omnis

alia obligatio in stipulationem deducta, eius nam precio quisque contractus eiusdem est solui debet.
Novatio quo per stipulationem prius debitum in aliud obligationem mutatione transferendi rei transfunditur.
Dissensus contrahentium quando initio contractu per consensum adhuc re integra contrahentes dispensant, utrique fit rescissio facta obligationis.
Adhuc alii praeter illos recensentur modi tollendarum obligationum: primus per compensationem quae est debiti et crediti inter se contributio. Per confusionem cum debitoris bona confunduntur cum creditoris bonis uterlibet alterius heres extat. Itemque per oblationem debitae pecuniae, depositionem et consignationem jure liberatur debitor.

Liber Quartus

Postquam dictum de obligationibus quae ex contractu et quasi contractu nascuntur, sequitur de obligationibus quae ex delicto et quasi delicto nascuntur, agitur simul quoque de actionibus quae obiectum sunt. Actiones exponuntur tot tituli quot sunt

Titulus I.

De obligationibus quae ex delicto nascuntur

Obligationes nasci ex delicto manifestum est omni quoniam qui delinquit statim legem poenae delicti obnoxium reddit, et ... ...

veluti tedis ardentibus uri, et terrere, ac quasi a natura ipsa ad poenam tanto animi sensu avocari. Sunt vero delicta publica quae magis proprie crimina appellant, quae ad destructionem totius reipub. serpunt ut crimen laesae maiestatis. Alia delicta sunt privata quae ad incommodum privati privatorumve tendunt, qualia sunt furtum rapina, damnum et injuria de quibus tit. seqq. et de furto autem.

Furtum est contrectatio rei alienae mobilis et corporalis, sive ipsius rei sive usus ejus possessionisve fraudulenta, invito domino vel quasi lucri faciendi causa facta. Ut autem genuinum dicatur furtum requiritur primo ut sit contrectatio id est amotio. Secundo ut sit contrectatio fraudulenta, ideo si quis errore ductus putat id sibi licere aut quia rem suam esse putat aut dominum facile permissurum furti non tenetur. Quia omnia delicta mente et voluntate distinguuntur, et dijudicantur tanquam proprius et internis auxiliis l. n. ff. ad l. corn. Tertio ut res sit mobilis, aliena ergo proprie furtum in rebus immobilibus non committitur. Quarto ut fiat invito domino. Quinto ut sit lucri faciendi causa. Dividitur furtum a furere id est nigro quod plerumque clam de nocte perpetratur a auferendo furtum aliud est manifestum cujus in ipso furto autore rei deprehenditur vel proclamatur. Aliud nec manifestum

Imo quis clam ad locum sacrum cum re furtiva venerit
furtum committit et in rebus etiam propriis, sicut alijs
in rebus alienis uti creditor pignus subtrahat,
Et non tantum ab eo qui illud committit sed etiam ab eo ope
cuius ope et consilio commissum est. Aliqui tamen
non tenentur furti licet illud committant ut filiusfam. patri
servus domino aliquid surripuerit, uxor marito, et eorum
nec quid his opem ferat tenetur furti. Similiter
quoque impubes non committit furtum nisi pubertati
sit proximus quia dolus in talem non cadit
Actio furti datur cuilibet cuius interest rem salvam
esse idque ex causa honesta vel ratione dominij vel ratione
possessionis vel ratione custodiae
Ex furto sicut ex omni delicto agitur vel civiliter
vel criminaliter. Civiliter triplex actio est
rei vendicatio ad recuperandam ipsam rem a quocunque
possessore; Condictio furtiva ad petendam rem ipsam
ut res extat condictio cum omni interesse, si vero
non extet petatur rei aestimatio. Actio furti ad
poenam dupli si furtum occultum ad poenam
vero quadrupli si furtum manifestum. Criminaliter
ex quibus furtum punitur poena pecuniaria etiam
non cum poena incurrere idest fustibus caedi
Et qui violaverint pro furto rei ad aestimationem
quinque aureorum et ultra suspendio sumpti

et forcipe tondebantur. Similis poena in fures Jure saxonico. Jure autem Regni pro qualitate furti furca puniuntur. Jure canonico in furto gravi[ori] deprehensus et convictus infamis est atque promoveri ad sacros ordines prohibetur vero deponitur.

Titulus II.

De Vi bonorum raptorum

Altera obligationum causa est rapina quae est ablatio fraudulenta rei alienae mobilis et corporalis vi et dolo malo ex composito facta, cujus species ex utroque jure recolliguntur. 1ma compulsiva cum quis per vim et metum compellitur ad aliquid dandum, faciendum vel alienandum, ex qua actio quod metus causa datur. 2da turbativa quando plures contendunt se esse possessores ejusdem rei, quarum si est immobilis interdictum uti possidetis datur, si mobilis interdictum utrubi competit. 3tia inquietativa quando aliquis nec possessor nec dominus vi aut clam inquietat alium, quo casu interdictum quod vi aut clam competit. 4ta expulsiva quando aliquis possessione rerum immobilium expellitur de qua interdictum unde vi. 5ta ablativa quando per vim res mobilis alicui aufertur.

Rapina si fit in rebus sacris et est sacrilegium vel in profanis de qua hic agitur.

Actio datur ex delictis hoc est praeter actionem furti actio vi bonorum raptorum, seu ut hodie

dicitur raptor seu qualificatus: et plus in hac actione alter requiritur, nam si intra annum deducatur commissi delicti est in quadruplum: si post annum est in simplum. - Unde Judex rem rapiens indistincte punitur. actio haec datur ei cujus interest quamvis non sit dominus rei modo sit penes illum quocunque titulo. Datur autem contra illum qui dolo malo aliquid rapit si autem per imprudentiam existimans rem esse suam etiamsi licere eam rapere et sic tamen tenetur punitur tamen constitutione Principum ut si rem suam rapuerit perdat eam si vero alienam restituat eam et insuper ejus aestimationem.

Tit. III
De lege Aquilia

Tertia species delicti privati est damnum ex lege punitum. Damnum autem hic sumitur late pro quacunque patrimonii diminutione. et sic extendit quod comprehendit. vel stricte pro corruptione et deterioratione rei depositi.

Damnum prout acceptum est quod quis dolo, vel culpa sua injuria servum aut quadrupedem alterius occidit vulneravit vel certe res ejus fregit, rupit, ussit vel deterioravit. Excipiuntur tamen furiosi et infantes et defensores sui corporis qui dolo non agunt. prae-cludit certe huc omne damnum, deteriorationem, detrimentum

Unde quilibet qui dolo, culpa, vel negligentia aliquem
damnificat, vel occidat tenetur hac actione, ut ille qui
in loco illicito et insolito jaculatur, vel prohibetur et lanius
aut in loco publico ligna projiciens occidat aliquem. Medicus
ob dolum, vel imperitiam, vel negligentiam in medicando
adhibitam tenetur hac actione: similiter quicunque
artifex propter imperitiam, vel culpam etiam super opus
impositum tenetur.

Actiones vero pro varietate damni illati variae
dantur. Nam cum corpori corpore damnum datur actio legis Aquiliae directa
seu ex verbis ipsius legis ut condemnatus fiat quanti
res ea erat eo anno plurimi fuerit v.g. occisus est
meus servus quo tempore valebat 100 aureis cum
antea valeret 150 condemnatur occisor in 150 ut 100
nunc vel 80 vero pretium. Ubi damnum alio modo utrique
tamen [illegible] datur actio utilis non ad condemnationem
ipsum quod actoris interest propter corpus occisi vel humanum
vel denique datur aliquem [illegible] utriusque sed alienum
dimiserit datur actio praetoria in factum.
Aestimatio vero damni non ad effectum tantum agentis
sed ad commune judicium redigenda adeo ut non
modo damnum ex loco corpore [illegible] venit
sed etiam impensae communes [illegible]
[illegible] operarum cessationem.
Jure etiam hujus Regni quicunque in civitate aut villa
in hominum frequentia aut patenti campo aliquem
ex sclopeto occiderit tenetur hac actione.

Titulus de Injuriis

4ta species debiti privati est injuria, et dicitur omne id quod non jure fit. Sive est delictum dolo malo in alterius contumeliam commissum. Fit autem aut re, aut verbis ipsis vel viva voce vel scripto ut in famoso libello. Et proinde omnis is qui vel cedit, vel fustibus castigat aut pugno pulsat, convitium dicit, bona alicujus quasi debitoris sciens eum nihil debere detinet: quive libellum famosum aut carmen scribit, quive pudicitiam alterius intentat, injuriam facere dicitur.

Patitur autem quis injuriam vel immediate per semetipsum vel mediate per alium, quem in sua habet potestate, ut liberos, servos quibus injuria infertur. Unde etiam maritus per uxorem, non tamen e contra maritus uxor: quia uxores a viris, non viros ab uxoribus defendi aequum est h. t.

Unde qui injuriam facit fit reus diverso nomine sue- nimirum veluti mulieri cui fecit injuriam et marito tum patri nomine.

Injuriam faciens hodie ubivis tenetur actione Civili cum actor injuriam jurejurando aestimat, et multam applicari sibi judicis arbitrio moderandam aestimat et jure Saxonico pro qualitate personarum taxatam, vel Criminali, praesertim in atrociori crimine, vel poena petitur corporis infligenda vel pecuniaria fisco applicanda.

165

Atrox injuria accipitur quasi dimetiretur et major utriusque graviterve vel fictibus vel in loco publico aut clientis eorum. Atrox injuria infertur, aut alicui in pe[c]uliari membro inflicta ut in oculo

Tollitur autem actio injuriarum amicum simulatione partis laesae, morte actoris, sue rei, contra ex ipsa remissione partis laesae, lapsu temporis et anni. Jure hujus regni si quis nobili vulnus sanguineum infligat 20 marcis, si lividum vel vulnerationem, vulnus in facie, amputatio digiti 30 marcis etc. Injuria verborum bales videntur esse exigui momenti nisi vel in facie judicii alicui objiciatur crimen vel protestatio, ita cum actis inseratur tunc de poena talionis agere petent ejusmodi injuria affectus quod etiam observat

Titulus V

De Obligationibus quae ex quasi delicto nascuntur

Quasi delictum est, quod non dolo aut prava intentione agentis, aliqua tamen culpa qui tenetur vel ulterius commissum. Et hic quatuor sunt genera. Primo cum judex litem suam fecit id est per imperitiam male judicaverit, item ne facere judex male judicando ideo dicitur quod perniciosum lites se obtingit causamque ejus, sententiam quem pronunciavit accipere oportet, et quasi ne defendere hodie si per imperitiam male judicavit tenetur

exercitio correpto tenetur, tum civili de dolo
praeterito, tum criminali ad punitionem officio judicis
arbitraria, antea si dolo fecit veram litis aestimationem
praestare tenetur. Tertio ex aliquid ex aedibus nostris
effusum dejectumque alicui, si damnum datum est, rei
restitutione tenetur in duplo damni dati, si homini
liberum laesum fuerit, certo, et si poena impositae
vulnera et jus ad arbitrium judicis computantis expensas in curationem factas, damnaque
in tempore curationis. Quartum vero ex eo parte
qua vulgo iter fieri solet, positum quid est suspensum
habuit, quod si cadat, posset alicui nocere.
Et tantum hic in factum actionem competit.
Item cum damnum aut furtum factum est in navi,
caupona, stabulo. Et hic exercitor navis ad quem
quotidianus quaestus navis spectat, caupo qui viatores
hospitio excipit et stabularius jumenta
admittit apud se stabulari, tenentur actione in factum
in duplum quia eorum culpa videtur, quod huiusmodi
bonis ministeriis utantur. Hoc loco intelliguntur, qui
fuerint per eos qui operam navium, cauponae et similium
exercent.

Titulus VI

De Actionibus

Tertia Institutionum juris civilis pars est de actionibus

ribus utilissima utpote ~~pu~~ omne jus prout in —
refert ad personas quibus jus redditur vel ad res de quibus
jus redditur vel ad actiones per quas jus redditur, personis
de rebus absoluto itaque tractatu de personis
tum de rebus superest de actionibus. Quoniam obligatio
sit causa, et mater actionis prius supponi debet,
actio vero effectus et quasi filia ejus, et quae sequi
debet. Proinde absolutis causis utpote obligationibus
ex contractu vel quasi contractu nascentibus per sequentes
de casu utpote actionibus tractatio sequitur.

Actio generalis significat omnes actus humanos. Specialis significat omnes
actiones juris, quales sunt factio testamenti, adoptionis et
specialius actiones contentiosas, quae specialissime significant solas
actiones civiles, nam criminales potius accusationes, inqui-
sitiones sunt dicendae. Actio vero specialissima est
jus persequendi in judicio id, quod sibi debetur.

Actiones itaque aliae sunt reales aliae personales aliae mixtae
Actiones reales quae res vindicatur a quovis
possessore contendentes nos habere jus in ea re,
tum ex causa dominii directi vel utilis vel occasione
pignoris, aut servitutis nulla intercedente obligatione
personali et tales sunt . Actio rei vindicatio pro rebus
corporalibus data, quorum una ab altero possessore petimus

et tres sunt directa ut dni petaing. e extra directum et ex utilibus ut usufructuarius. 2da actio fuit in rem prorsus incorporalis petens et in re v negativa competens contra illum qui vobis aliquam servitutem inferre tentat negando necessitare debere hanc servitutem. v confessoria petens alicui ratione juris servitutis, quod nobis a ipsi impedire conatur.

2do divisio actionum desumpta a causa effite est bipartita: nam aliæ sunt civiles aliæ prætoriæ. Actiones civiles quæ ex aliqua juris civilis parte sunt introductæ uti ex l. 12. tabul. Plebiscito. Prætoriæ quæ a prætore et hæ v in re, ut publiciana, rescissoria, revocatoria, aut in personam ut actio de peculio. aut generales etc. in rem Prætoriana. Prima publiciana qua petimus id, quod nobis ex justa causa seu titulo a non domino bona fide traditum non est usucaptum: restitui competit tamen his qui nobis, adhuc non omnino traditio rei sit. 2da est rescissoria contra Publicianam qua agitur ut usucapione peter absentiam ex justa causa ad rem a possessore usucaptam. quatenus fuisset usucapta, recuperandum 3tia est revocatoria contra Pauliana qua agit Creditor ad revocandas res a possessore quæ alienatæ sunt per debitorem in fraudem Creditoris non aliter ac si nunquam ab eo essent alienatæ sed semper in debitoris bonis mansissent 4ta actionis Prætorianæ in rem est Servi an

sive hypothecaria qua creditor agit ad hoc ut eam rem retinere vel alienare possit si a debitore non fuit redempta, competitque ad petendum res pro debito obligatas datibusque cuilibet creditori cui bona sui debitoris sunt obligata deinde heredibus ejus.

Actionum Praetoriarum personalium prima est de constituta pecunia, qua agitur contra eum qui constituit seu promisit se soluturum id quod prius ipse aut alius ex mutuo pacto debebat alicui, 2da actionum praetoriarum personalis est de peculio qua petimus a patre vel filiifamilias vivente, vel servo contracto nobis obligato quatenus in peculio est solvat, et si servus vel filiusfam. per patrimonium aliquid pecuniae augemur. 3tia actio personalis praetoria est in factum ex jurato posita qua agit is qui deferente ad altera parte juramento in continenti juravit aliquid sibi deberi. Verum convenerit res suas possidere ad praestandum id super quo juravit, quod aliud juramentum praestari solet contra formam contractus cum expressione causae.

Actionum Praetoriarum poenalis prima est de albo corrupto qua agitur adversus eum qui id quod in albo praetorio jurisdictionis perpetuae causa est propositum se vel per alium corrumpit sine induxit, id est contra eum dolose corrumpentem, removentem, maculantem ex edicto praetoris idque semper ad poenam quingentorum aureorum. 2da actio poenalis de in jus vocando est qua agitur contra eum qui sine venia vocat in jus parentes vel patronos qui vocari non de...

3tia actio poenalis de in jus vocato vi exempto qua agitur cum eo qui vocatum in jus vi exemerit, aut dolo exemi curavit, ut quanti ea res ab actore eostimas damnetur.

3tia actionum divisio desumpta a fine est, quod quaedam sunt rei persecutoriae quibus agimus pro quae nobis abest et reo abest, qualis est in rei vindicatione, publiciana etc. Quaedam poenae persecutoriae qualis est furti ciusque infra in tit. de furtis. Quaedam rei et poenae persecutoria simul qualis actio vi bonorum raptorum per quam petitur ab eo qui rem violenter eripuit intra annum quadruplum, post annum simplum cum re. datur haec actio etiam qui dolo malo aut vi adjutorium ad privandum re mobili rapta contra raptorem, qui intendit et de damnum, ut ut ... 2da actio legis aquiliae de qua etiam infra in tit. Aquilia 3tia actio ex testamento venerabilibus locis relicto competens ad petendum relicta &c.

Quaedam actiones sunt mixtae, in quibus uterque litigantium actor et reus esse potest et in quibus non solum res sed etiam personales praestationes deducuntur quam variae actio familiae herciscundae ad dividendam hereditatem et praestandum alteri id quod alter id debet 2da est communi dividundo qua agitur ad rem

particularem inter aliquos communem officio Judicis dividendam, sive cares sit legato huic donata. 3tio actio finium regundorum ut finibus certis limitibus determinentur dantur domino aliquorum fundorum, ad positionem tam novorum quam veterum reparationem. Jure regni officium hoc est Camerarii qui est Judex singularis in unoquoque districtu terrarum dislimitandorum 168

Ita actionum divisio a quantitate, Ita alia in simplum qualis ex contractibus bonae fidei v. g. emptione venditione. Alia in duplum ut furti non manifesti, actio l. Aq. actio ex legatis venerabilibus locis relictis, Item actio servi corrupti filiifam. corrupti actio utilis competit. officio Judicis aestimanda. In qua actione earum etiam rerum quas fugiendo servus abstulerit aestimatio deducitur. Aliae actiones dantur in triplum qualis ex l. Condictitia quae datur contra eum qui majorem summam petit quam debet Creditori ut reum majori summa sportularum oneraret. Per sportulas intelliguntur oblationes illae quae executoribus dari solent olim juxta quantitatem summae in libello positae quae tamen ut juxta consuetudinem et longitudinem viae dantur: si tamen quis plus petat quam pro executione sua ordinatum est, punitur in triplo expensarum. Aliae actiones in quadruplum ut furti manifesti quod metus causa, qui dedit metus ad ostendendum aliquid vel in sedantem virum. 3a actio in factum de calumnia

a qua agit contra eum qui pecuniam accepit ut calumniosiore Judicio aliqui vexaret, competit ei cui negotium struitur.

Sexta divisio actionum desumpta a forma, quales aliae sunt bonae fidei, quae naturalem aequitatem magis spectant quam certas actiones formales, etiamsi inter partes contrahentes nihil de illis fuerit actum. Et tales sunt ex empti, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelae commodati, pignoratitia, familiae erciscundae, communi dividundo, et reliquae ex contractibus descendentes addit ad illos actio ex stipulatu pro dote formalis quae datur contra stipulantem pro dote promissa constante matrimonio vel etiam repetenda. Aliae actiones sunt stricti Juris quae rigorem potius Juris quam aequitatem respiciunt, de quibus nihil hoc loci ab Imperatore tractatur; sed sunt aliae actiones supra enumeratas. Adiungit his actiones arbitrariae quae dependent ex arbitrio Judicis: haec est ex interlocutoria nisi reus satisfaciat actori condemnetur. Prima est de eo quod certo loco dari oportet competens adversus illum qui obligans se soluturum certo loco non satisfecit promissioni et sic in mora solvendi est constitutus ad id quod actoris interest Judicis arbitrio condemnatur cui et ad quod... 2da de exhibendo et arbitraria formalis in rem

scriptam praeparatoria aliarum actionum realium competens ei cujus peculiariter interest: exhiberi sibi rem contra possidentem naturaliter et civiliter simul vel naturaliter aut civiliter vel idque ad exhibendum rem, quam quis repetere vult.

Ita quasi divisio actionum respiciens libellum conventionalem quem actor contra reum proponit est quod actoris petitio sit aut rei certae, aut incertae, si est rei certae vel petit ipsum quod sibi debetur vel plus vel minus, vel aliquid aliud, de petitione rei incertae.

Ultima divisio actionum a modo condemnationis quod aliae sint in solidum de quibus totum id consequendum quod nobis debitum putamus et hoc regulariter in omnibus actionum speciebus manifestum.

Titulus VII

Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium ~~negotium~~ gestum esse dicatur

Tractantur hic actiones ex contractibus eorum qui in nostra potestate sunt, ut filii, servi, institores etc.

Prima actio est quod jussu, personalis rei persecutoria qua dominus vel pater vel quilibet horum heredes ex obligatione quam eorum jussu filius fam. vel servus contraxerit conveniuntur, ut quod ex contractu eorum debetur solvatur datur omnibus qui cum servo filiove contraxerint et heredibus contra dominum vel patrem jubentem et si plures sunt jubentes agi potest contra quemvis in solidum.

2da actio est exercitoria habetque locum cum quis

servum suum magistrum navi praeposuerint, atque cum eo ejus rei gratia cui praepositus erat, contractum fuerit, competitque omnibus illis qui contraxerint cum magistro quinimo siue ex pluribus cum magistro navis contraxerit, idque ad singulos in solidum ex tali contractu secundum rudam partis formam debet.

Sta actio institoria qua quis obligatus est ex contractu institoris sui quem taberna aut alicui alteri negotiationi praefecit: datur omnibus utriusque sexus et haeredes contra omnes qui institutorem instituerunt ad singulos id quod ex tali contractu debetur.

8to actio tributoria est personalis qua petimus ut merces peculiares ejus inter creditores dominus dividat, vel si jam ipse diuisit, ejus distributionis iniquitas corrigatur. Datur creditori mercis peculiaris in negotium, mercium peculiaris servo vel filio alicujus credenti contra dominum parentem scientem patientem filium aut servum in ea merce peculiari majorem sibi debiti partem deducere ut minus caeteris tribueretur.

Sta actionis de peculio mentio non fuit facta.

Sta actio est personalis de in rem verso qua ex eo quod cum filio servoque actum est agitur contra dominum patrem ut eatenus agenti praestet quatenus

in eorum rem versum est. Datur omnibus qui cum filio vel servo contraxerunt, verumque heredes in quantum utilitatem res est versa. Titulus VIII

De noxalibus actionibus

Noxales actiones dicuntur quibus agitur contra dominum ex privatis maleficiis oriundam, in quibus est domini vel aestimationem solvere vel servum pro noxa extradere quo casu is erit domini servi qui noxam passus est si servus damnum fecerit noxa passus dimittere eum debebit, si servus qui noxam dedit manumissus sit, a domino datur ~~in~~ eius actio sed actio noxalis cessat, dabatur quidem ante et abusivo etiam hoc actio filiis servis sed Apud hodie ad solos servos extenditur, sed apud nos una cum servis aboleta. Titulus IX

Si Quadrupes pauperiem fecisse dicatur

Inter alias postrema ~~c~~ actio ex damno per animalia nobis dato dicitur noxalis de pauperie agitur autem adversus eum cuius animal damnum dedit vel aut litis aestimationem praestat aut ipsum quadrupedem noxae dare cogitur Estque haec lex directa ex verbis legis cum animal contra naturam consuetudinem damnum dedit 1 utilis ex mente legis si aliud

ual v. g. cum is ab alio incitatus nocuit alicui
Jaz cuilibet damno passo n tm ipsi domino
sed et alijs interesse habentibus etiam tenditur
ceterisque successoribus ut. bon. poss. contra dnum vero et alios
non cuique fuit cum noceret. De cujus mente est
damnum etiam plurium fuerit contra singulos etiam
contra successores cujus in eo quo dni sunt ut aut
noxa tcartiaz aut quaecunque res noxa dedatur
si vero dno fugerit n tenebitur: hodie tamen damni
tale estimatur Judicis arbitrio.

Titulus X

De his per quos agere possumus

Absolutis actionibus sequitur dicendum de his per quos eas
exercere possumus, et licet olim ex licuit alieno
nne agere hodie tamen bene dummodo civi=
liter agitur ut sunt procuratores qui gratuito
rem alterius procurant, dico gratuito quia pactio
de mercede locatio potius est quam procuratio: ~~et~~ qui
emolumentum certum pacti et lite non possint pacisci
salarium tamen pro remuneratione laboris bene
accipiunt, quibuscunque verbis et sive ignoris
etiam absentibus et ignorantibus modo constituant

A ratio habeant integr. restitutionem? prohibiti sunt prohibitione
minor 25 annis. 2do mulieres nisi in certis casibus et hae
non pro parentibus amicis regis ob defensionem alienam.
3tio miles in rebus castrensibus bene tamen in rebus suorum
4to rei criminis laesae Majestatis. 5to mutus surdus furiosus
infamis. 6to clerici coram judice saeculari, religiosi
sufficit aliquod generale ad agendum habere mandatum.
7mo agentes de interdictis, in causa appellationis
tutores. Ex Jure Regni in inscriptionibus nunc
principalium faciendis, antiquis quietandis
pecuniis solvendis non sunt compromissarii.

Titulus XI

De Satisdationibus

Citra satisdationem nemo est alienam litem defendere
Satisdatio est cautio qua adversarium nostrum
securum reddimus de eo quod in judicio dicimus
Satisdationem olim faciebant litigantes de judicio
sisti et rem ratam habere, et judicatum solvi.
Hodie autem satisdatio vel est juratoria quam praestant
qui nulla bona in bonis suis possident, neque fide-
jussores invenire possunt. Vel fidejussoria quam
praestant nulla habentes immobilia aliud sufficiens

satisdant v. tri privatis qui agunt sunt pro ... natores sed et quicunque veluti actor est. Leg et alij in ordinarijs causis civilibus imo et in criminalibus. In capitalibus v. etiamsi bona immobilia vel mille testes offerant sed nocentes carceribus asservandis

Jus de jure civili satisdatio ad 30 aureos. de f. Lex ad versus 24 talis solv. nisi aliter cum supplicant. In criminalibus utroque jure p. circumstanti(as) personarum delictorum quantitas torquet. Julian homicidij rei seniores relaxant carceribus satisdatione ad 100-200 300 . nobiliores ad 1000 2000, 3000. d. quam satisdationem verbo offerre non sufficit sed reiter ... debet, idque semel nisi detinat esse suspiciens

Titulus XII

De Perpetuis et temporalibus actionibus

Quanto durent tempore actiones hic agendum. Actiones omnes civiles erant perpetuae. Pona. ... sumptis et maxime annuae. Hodie vero certas ... nant tri, sunt tri nihilominus alijs ... 20. 30, 40 et ultra annorum; aliquo temporales ut 6-

mentis, unius anni, bienny, trienny spatio cir-
cumscriptis sub reales de re mobili. de rebus
immobilibus 10 annorum, inter praesentes. inter absentes
20 dum possessor habeat titulum, si non 30 annorum.
Personales exurrente sunt 30 annorum. 40
annorum. actiones Ecclesiam concernentes 40 annorum
Actiones ad Principem vel civitatem spectantes
immemorabili tempore terminantur. Actiones
criminales 20 annorum spatio, actiones in-
iuriarum verbalium paulianae uno anno. Actio
de dolo malo biennio. Querela de inofficioso testamento
donatione dote quinquennio terminantur.
Quaedam actiones sunt quae transeunt heredibus et in
heredes ut sunt omnes reales quae ex dominio vel
quasi dominio sunt et personales quae ex contractu
vel quasi oriuntur. Aliae sunt quae non transeant
in heredes praesertim passivae ut sunt omnes
poenales quae ex delicto vel quasi emanant et
enim heredes actoris. Ab nostro malefacere
praeter ipsius delictum venire possunt et tu
venire. Nisi lis cum principali delinquente
contestata fuerit, ostensa vel ex tali delicto heredes
ditiores effecti sunt. In criminali actione morte
interveniente rei extinguitur crimen et poena usque ex lege
excepto crimine laesae maiestatis, repetundarum, haereseos, peculatus

Titulus XIII
De exceptionibus

Tractato de armis actoris dicendum venit de armis Reorum, quae arma realiter sunt exceptiones, saepe enim contingit quod actor habeat justam actionem et rei eam injuste excedunt. Exceptio est intentionis actoris exclusio. Estque vel facti quae actoris nullo jure agentis actionem excludit, vel juris quae actoris intentionem ex jure competentem excludit. Hae rursus aut sunt dilatoriae seu temporales quae non perimunt remedium quo agitur sed tantum ad tempus actori nocent, quae deinde vel sunt dilatoriae judicii vel dilatoriae causae vel actoris vel procuratoris. Aut peremptoriae seu perpetuae hae perimunt negotium principale et semper obstant agenti postquam probatae fuerint. Exceptiones declinantes jurisdictionem judicis sunt vel ratione personae, vel ratione rei, vel causae ob defectum in illo existentem seu impedimenta. hae rursus sunt tria natura, lex et mos. natura prohibentur surdus, mutus, furiosus, perpetuo impubes. lex infamis, irregularis, excommunicatus, hereticus. mos mulier ad actionem postulandi cum. Ubi [illegible]

Titulus XIV

De Replicationibus

De inutilibus et cavillatorijs exceptionibus veritas rei cavillet, adinventa sunt replicationes ad omnes exceptiones rei excludendas, sunt enim saepe fit ut licet praetextum qua experiri alter jubetur, tradi eum unquam agi injqua ita plerumque evenit ut exceptio rei proxime facie justa videtur iniqua noceat actori cuius jurandi gratia datur replicatio, et denuo replicatio, triplicatio, quadruplicatio et non ultra, et plerumque sunt plures exceptionum apparere evenienti exsistunt plures replicationes. Titulus XV

De Interdictis hoc loci

Actum est de judicijs petitorijs et de dominio vel quasi alicuius rei agitur. Agendum venit de possessorijs sive de possessione et interdictis agendum. Interdicta autem sunt conceptu verborum quibus Praetor jubebat aut vetabat aliquid fieri tunc vel maxime cum de possessione aut quasi inter aliquos contendebatur: quorum expromendorum antiquis sublatis formulis hodie actiones in factum dantur. Interdicta dividuntur primo ab effectu quod alia sunt prohibitoria alia restitutoria alia exhibitoria. Interdicta

prohibitorium sit nempe ne vis fiat ei, qui in bonorum possessionem debitoris jussu judicis missus est, datur autem qui ex primo judicis decreto ob damnum infectum vel ex possessionem bonorum servandorum causa custodiendi mittitur, donec res comparuit, itaque adversus eum qui actorem in possessionem venire prohibuit vel etiam eundem per se vel per alium ejecit. 2do. Species interdicti prohibitoris de mortuo inferendo quo praecipit judex ne vim fieri vetat ei qui mortuum infert vel sepulchrum extruit, eo loco in quo inferendi vel aedificandi jus habet, cui datur tractatio majestatis, id est qui talia facere prohibet. 3tio ne quid fiat in loco sacro, est quo prohibetur ne quid deformitatis praestetur in loco sacro; item structuras qui in portis et muris civitatis sine assensu principis vel civitatis aliquid extruere tentavit. 4to ne quid in flumine publico fiat h. e. ne status iterque navigii deterius fiat. 2do est Interdictum exhibitorium quod rem exhiberi mandat et est 1mo de libero homine exhibendo datur adversus eum qui hominem liberum dolo malo detinet. 2do de libertis exhibendis ratione juris patronatus patrono competens adversus eum qui libertum vel libertam aut aliam similem personam in qua jus reale habet dolo malo detinet. 3o de ducendis et exhibendis adversus eum qui praemisit ex causa filium vel uxorem alterius dolo malo apud se detinet

ut eius carnae habita maioriti exhibeat et de eius edendi quo velit facultatem faciat. 173

2do dividitur interdictum in adipiscendae possessionis: et est hoc interdictum per quod possessionem earum quas antea nunquam habuimus [illegible] competens ei qui de jure [illegible] tam bonorum possessor est [illegible] interposito pro bonorum possessore possidet bona nullo jure habito ad eadem vel certe dolo malo desiit possidere in fraudem heredis idque ad adipiscendam bonorum hereditariorum possessionem. 2do quod legatorum ad refrenandam immoderatam legatoriorum cupiditatem introducta incompetens heredi aut bonorum possessori adversus legatarios quisquam authoritate ante aditam hereditatem ab herede occupaverunt legata idque ad restituenda eadem, ita ut praestita cautione de restituendis iisdem here s falcidiam detrahere possit. 3tio est interdictum Salvianum ad occurrendam fraudi colonorum et inquilinorum introductum cuique jumentis fructa de [illegible]

Et 3 in interdicto retinendae possessionis quo agimus ut nostram retineamus possessionem. Et duas habet species prima est interdictum uti possidetis et intervenit cum de rei possessione est controversia utrius qui litis contestatae tempore sine vitio possidet

retineat possessionem alterique parti qualiterus in possess. ...
amplius turbet, dat possessori adhaerentem eundem
adipiscendi est interdictum utrubi. Eidem cum superiori
aliquid habet, dat adversus turbatorem possessionis in rebus
mobilibus, illud in rebus immobilibus.
Est denique divisio interdicti in interdictum recupe-
randae possessionis, quo repetimus possessionem earum
rerum quae aliquando penes nos fuerunt sed per vio-
lentiam nobis sunt ereptae. Datur unde vi competit
ei qui manu violenta dejectus est a possessione
soli seu fundi ad hoc ut etiam resipsa qua interceperat
fructusque et damnum expulso restituat.

Titulus XVI
De poena temere litigantium

Actum jam de cautionibus ut autem coerceantur et
minuantur calumniae et protelationes litigantium
agendum de poena temere litigantium, quae triplex
ponitur scilicet juramentum calumniae, poena pecuniaria et
infamia. Unde
Jurata calumnia est falsi criminis alicui intentata
vel per meras tergiversationes causae
dilatio et inde introductum juramentum calumniae
vitandae praestandum ab utraque parte litigantium.
Et utrum quidem quod credat se justam causam

mou

monisse citato a reo cuento non tqp bicentes defecit. 2do uterq; jurabit quod interrogatus per Judicem vel partem de caa veritatem n. celabit. 3tio quod Judici nihil dedit v. pmisit pro obtinenda caa nisi illis personis qbq; licitis. 4to uterq; jurabit quod falsis pbaonibq; n. utetr. 5to quod dilaones in prosecuone caa n. petet. Quod si actor sine sententia nihil juramentum calumniæ exactum pstare cadit a caa. Citatus vero pro confesso et convicto habetur.

2da pæna in temere litigantes constituta est pecuniaria, et adq; fraudulenter inficiantes et tergiversantes in Judiciis crevit in duplum adversus temere litigantes pæna tripli. Romani vero decimam partem litis ab actore succumbente exegerunt, communis tn est condemnao ac pstao damni et expensarum.

3tia pæna est infamia ex condemnaone caa gravioris et pecuniaria et est v. juris ex decreto Judicis vel facti cum opinio est tm apud probos viros ut nequis amplius suspectus a tutela removeatur. Etsi tn ille temere litiget qui malefide in Judicio litigat, id est ille qui irreverenter aliq; mir Judici vocat

Titulus XVII
De officio Judicis

Cum actiones coram judice proponantur, exhibitis ipsis actionibus de jure dicendum. Judicis autem officium est cavere tam publice quam privatim in dirimendis litibus, videndis examinibus et in ferenda ipsa sententia. Est itaque duplex Nobile quod motu proprio vel etiam parte petente juxta mandantis mentem subvenit parti veluti cum institueret inquisitionem de crimine cujus nemo accusat sed tantum publica fama extat. Mercenarium quod actioni inservit; illud decernit in cognita de causa, sive disputat, sive exhibeat, sive interloquatur in pronunciando de eadem causa quae peracto dicitur officio nec finitur.

Judex ut legis minister debet judicare quando legibus aut actionibus, moribus prospiciendum est, et si inter se dicerent, tertius si novissimus jus sequitur et sic in morali actione tenetur reum condemnare ut de nova satisfaciat.

Titulus XVIII
De Publicis Judiciis

Post judicia privata sequuntur publica crimina publicam requirentia animadversionem quae aut sunt ordinaria quorum poenam expressam in jure habent qualia sunt crimen laesae Majestatis, adulterium, homicidium etc. aut sunt extraordinaria de quibus jure nihil speciale proditum est, qualia sunt incendium, concussio, praevaricatio, crimen stellionatus etc. Tum deinde aut sunt capitalia quibus infligitur mors vel naturalis ut ultimum supplicium vel civilis ut deportatio etiam non capitalia quibus irrogatur infamia vel poena pecuniaria vel mulcta corporis aestimatio.

Primum crimen est laesae Majestatis id est commissum in majestatem publicam id est regis et illorum qui aliqua reip. dignitate funguntur jure regni inprimis tum regis. Poena ejus jure romani poena gladii et confiscatio bonorum. Jure regni poena infamiae et proscriptionis cum publicatione bonorum et in prole privatio successionis et omnis in reip. dignitatibus. Huic simile est crimen perduellionis cum aliquis in rempublicam delinquit ut conspirationes, seditiones excitat, arcana reip. pro-

2dum crimen est adulterium quod praeter alienis thori violationem requirat, dispositio iure civili in nuptam commissum extenditur etiam in sponsam de Jure can. etiam in solutam a coniugato. Poena huius criminis de Jure positivi: poena gladii. Jure canonico detrusio in monasterium. Observat, iure civili permissum sit marito etiam et patri deprehendenti adulterum cum uxore vel filia occidere certis casibus impune quod et iure regni structum ine receptum, de Jure can. nullatenus permittitur.

3tium crimen est stuprum est illicita defloratio virginum. Poena eius de Jure civili in personis et honestis commissa citra vim republicano dimidiae partis bonorum. In humilibus verbis corporis cum relegatione. Commissi per vim sive verè sive interpretativè poena capitis.

4tum homicidium a natura prae abominabile pro varietate sua variis poenis afficitur et voluntarium in liberis hominibus punitur degradatione cum amissione omnium bonorum, in aliis ultimo supplicio. de Jure regni cessione in fundo terris unius anni et 6 septim

si fuerit capitale vel merè poenale publicum
5tus crimen parricidii, in parentes et cognatos
commissum vel consanguineos. Poena ejus de jure civili
est insutio in culeum et projectio in flumen vel mari
commendatio.
6tus crimen falsi idque vel dicto, ut in teste falsum
testimonium dicente; vel facto, aut falsam monetam
cudente e metallo proprio modo falsificante
vel scripto ut inscribente falsa instrumenta, vel
usu ut falsis literis utente. Poena ejus de jure civili
in servis ultimum supplicium, in liberis deportatio.
7mus crimen vis publicae contra jus fasque illata
personis publicis cum armis. Poena hujus
criminis hodie deportatio et capitale supplicium
si aliqua inde caedes secuta
8vus crimen raptus commissum per abductionem puellae
violentam ad corrumpendum eam; poena capitis supplicium
cum ademptione bonorum, addicendorum raptae
9nus crimen peculatus dum quis pecuniam
publicam intervertit et sibi usurpat; et est
poena ultimi supplicii
10mus crimen plagii est suppressio hominis vel
servi alieni scienter cujus poena est poena gladii

Unus ambitus est inordinata honoris et digni=
tatis publicanis impetratio ab his qui sua
virtute non confidunt clam pro ottinendo
honore pecuniam dant, cujus poena priva=
tio honoris et dignitatis.
Secundus crimen de repetundis pecuniis quas aliquis
in administrationem magistratus accepit unde
accipere non debuit. Ejus poena civilis restitu=
tio quadrupli accepti. et criminalis exilium et deportatio.
Tertium crimen annonae cum rerum ad victus pertinen=
tium caritatis v pecuniam frequenti coemptione
et suspensione ad annum stellionatus
poena introduceret et infamia sarcitat. Ejus
Ultimus de residuis quando ex administratione re=
gotii publici cognitum aliquid superest ad virum
et recipiens ea revertit in usus proprios unde et
punitur restitutione simpli et tertia parte ejus
quod recepit. Et hoc breviter et compendiose
complexa cedant ad M. D. G. et B. V. M. I. L. C. honor

Compendiolum Institutionum Juris Civilis

Et libro Imo

A Justitia oritur jus. titulo 1.
Et jus est vel naturale vel gentium vel civile pertinens ad res personas et actiones. tit. 2.
Personæ vel sunt in libertate vel in servitute. tit. 3.
In libertate sunt ingenui. tit. 4.
Et libertini. tit. 5.
Qui ex quibus causis non possunt fieri tit. 6.
Sed possunt fieri contra l. Futiam Caniniam tit. 7.
Præterea personæ vel sunt sui juris vel alieni ut alieni juris sunt qui sunt in potestate dominorum. tit. 8.
Et in potestate parentum. tit. 9.
Et in potestate parentum sunt liberi ex justis nuptiis procreati: justas autem nuptias contrahunt masculi inter se puberes et fœminæ viripotentes ex transverso ultra 4. gradum. tit. 10
Et in potestate parentum sunt et liberi adoptivi tit.
Quæ patria potestas tollitur quibus modis tit. 12.
Personæ autem quæ sunt sui juris quædam vel in tutela sunt, vel in curatione, quædam neutro jure tenentur tit. 13.

Tutela autem una testamento datur tit. 14.
Altera est legitima agnatorum. tit. 15.
Qui desinunt esse agnati capitis dimin. tit. 16
Et legitima Patronorum tit. 17.
Et legitima Parentum. tit. 18
Et Fiduciaria tit. 19.
Tutela ex l. Attilia et ex aliis legibus data tit. tit. 20
Authoritas Tutorum in quibus casibus est necessaria in quibus non est necessaria tit. 21.
Qui desinunt esse tutores multis modis. tit. 22.
Curatores vero dantur a magistratu vel sunt legitimi furiosorumque prodigorumque tit. 23.
Et Curatores et tutores tenentur satisdare nisi sint dati testamento vel ex inquisitione tit. 24.
Et quando excusantur tit. 25.
Quandoque ut suspecti removentur. tit. 26.

Ex libro 2do

Res sunt aut in patrimonio aut extra patrimonium et sunt partim publicæ, et partim Universitatis, partim nullius, partim singulorum, et fiunt singulorum aut jure singulari et quidem tune singularis primum.

Et

et de jure gentium multis modis. Tit. 1.
Et res corporales et incorporales tit. 2.
Et servitutes praediorum tit. 3.
Et ususfructus tit. 4.
Et usus et habitatio tit. 5.
Deinde Jure civili per usucapionem et longi temporis praescriptionem tit. 6
Per donationem tit. 7.
Cum illi qui alienare possunt rem dedunt tit. 8.
Non solum per nos ipsos sed etiam per alienas personas tit.
Sic jure universali primo loco de jure civili constituti tit. 10
Cujus diligens observatio militibus est remissa. tit. 11
Et aliquibus facere non est permissum tit. 12
In quo quandoque liberi exheredantur tit. 13.
In quo est necessaria heredis institutio. tit. 14
In quo quandoque fit substitutio vulgaris. tit. 15.
Quandoque pupillaris tit. 16.
Quod multis modis infirmetur. tit. 17.
Et aliquando videtur inofficiosum tit. 18
In quo etiam fiunt legata tit. 19
Quae quandoque adimuntur et transferuntur tit. 20
Et minuuntur per l. Falcidiam tit. 21
Et in quo relinquuntur hereditates per fideicommissum tit. 2

Et etiam singulares tit. 24

Quod fideicommissa valent etiam in codicillis tit. 25

Ex libro 3tio

Et de jure civili ab intestato dominia haereditatem efferuntur tit. 1.

Et per legitimam agnatorum successionem. tit. 2.

Et per SC. Tertyl. tit. 3.

Et per S. C. Orphitianum. tit. 4

Et per successionem agnatorum. tit. 5.

Qui in diversis gradibus sunt cognatis. tit. 6.

Quod etiam respicit licet sit servilis tit. 7

Et per successionem libertorum tit. 8

Et per etc cognatione libertorum tit. 9.

Secundo loco de jure Praetoris per bonorum possessionem ex testamento quam ab intestato. tit 10.

Tertio loco eo jure quod praesentium receptum est per adrogationem tit. 11

Quarto loco ex constitutione D. Marci per additionem bonorum, libertatem conservandorum causa tit. 12

Nam successiones quae fiebant per bonorum venditiones aut SC. Claud. sublatae sunt tit. 13.

Obligationes aut sunt Civiles aut Praetoriae. tit. 14

Et obligationes partim sunt ex contractu 4 modis

Primo re ut datione mutui, commodati, depositi pignoris tit. 15.
2do nudis verbis et dicuntur stipulationes tit. 16
In quibusdam quidemque sunt duo tit. 17
Quandoque fiunt per servos tit. 18
Et sunt vel conventionales vel Communes vel Praetoriae, vel Judiciales tit. 19
Et quandoque sunt inutiles tit. 20
Quibus saepe accedunt fidejussores tit. 21
Tertio modo literis tit. 22
Quarto modo consensu tit. 23
Uti emptione, venditione tit. 24
Locatione et conductione tit. 25.
In societate tit. 26
In mandato tit. 27
Partim ex quasi contractu, uti ex negotiis gestis, ex tutela ex re communi sine societate, ex legato, ex indebiti solutione tit 28.
Quae obligationes tam ex contractu quam ex quasi contractu acquiruntur nobis non solum per nosmetipsos sed etiam per alias personas tit. 29.
Et solvuntur solutione, acceptilatione, novatione, consensu. tit. 30

De libro 4to

Obligationes partim ex maleficio nascuntur ut ex furto tit. 1.
Et vi bonorum raptorum. tit. 2.
Et damno a l. Aq. considerato. tit. 3
De Injuria. tit. 4.
Partim quasi ex maleficio ubi Judex suam fecerit, sive ex coenaculo dejectum effusumve aliquid fuerit, qua obligatione non tenetur pater si filius seorsim a patre habitaverit, et tenentur de dolo et furto nautae, caupones, stabularii quod in navi aut stabulo factum fuerit, ex qua obligatione datur actio in factum quo heredi quidem datur adversus heredem autem non competit. tit. 5.
Actiones aut sunt in rem, aut in personam: et vel sunt civiles vel Praetoriae, vel rei persecutoriae vel poenae persequendae vel mixtae et vel in simplum conceptae sunt vel in duplum vel in triplum vel in quadruplum, et aliae solidum persequuntur, aliae minus solido. tit. 6.
Et datur actio in eum in cuius potestate est, cum quo negotium gestum dicitur. tit. 7.
Et appellatur quandoque noxalis tit. 8.
Et quandoque est de pauperie quam quadrupes fecisse dicitur tit. 9.

Et non solum per nos agere possumus sed etiã
per alias personas vel per procuratores tit. 10
In quibus satisdare possessor compellebatur tit. 11
Et actiones aut sunt perpetuae: aut temporales
et quaedam ad heredes transeunt tit. 12
Et contra actiones sunt exceptiones tit. 13
Et contra sunt replicaõnes et contra replicaõnes
duplicaõnes, et contra duplicaõnes triplicaõnes et
sic deinceps tit. 14.
Actionum autem vices obtinent interdicta tit.
Et qui temere prosequunt actiones puniuntur tit. 16
De quibus actionibus officium est Judicis Judicare
non aliter quam legibus et constitutionibus aut
moribus proditum est tit. 17
Et quandoque publica sunt Judicia tit. 18

A. e. M. D. G. B. V. I. L. G. C. Honorẽ

Jus Civile Romanum sive Imperato-
rium (quod vulgo leges appellat) conditum partim
ante divisionem Romani Imperii in Occiden-
tale et Orientale partim post divisionem
Quod ante divisionem compositum vocat corpus
juris civilis sive Justinianei et traditum
est gentibus in IV. voluminibus, qui libri legales
dicuntur, ut sunt: Institutiones, Digestum,
Codex, Authenticum.
Et quamquam (si primam eorum compositionem spectemus)
non hoc ordine editi sunt, tamen quia hoc
ordine libris juris continentur, eundem hic quoque
observandum putavi
Instituta sive institutiones editae sunt post di-
gestum et primam compositionem Codicis (ante tamen
secundae Codicis, quem nunc habemus compilationem)
per Tribonianum Quaestorem sacri Palatii
cum Theophilo et Dorotheo. Est autem hic libellus
veluti methodus et epitome totius juris civilis
in quo breviter et justa ratione expeditum est.
quod in summa scire videtur, ad cognitionem
eorum, quae in universo corpore juris co-
piosissime tradita sunt, juxta illud

Continet hic legum tenuis praecepta libellus
Primaque Romani semina juris habet

Dividitur autem in IV. libros partiales hi iterum in titulos, isti in §§. non in leges nec Canones, vel capita, §§. autem inordine disposita sunt in ℒ.

Liber

Primus tractat de jure in genere et de personis		XXVI
Secundus usque ad sexti tit. decimum sextum de obligationibus, agit de rerum dominio; in altera libri 3tii parte et quinque finis		XXV
	Continet titulos	XXX
Quarti libri titulis diserte de obligationibus deinde a titulo sexto hujus libri usque ad decimum sextum agit de actionibus, tandem in tribus postremis titulis tractatur de Judiciis		XVIII
Summa omnium titulorum XCIX		

Et allegatur in constitutionibus sic Primo nominatur liber et partialis sed institutionis postea tit. deinde §. ex. Instit. de justitia et jure §. juris praecepta h.e. in institutionibus sub titulo de justitia et jure paragrapho qui incipit juris praecepta ∽ Instit. de jure. §1. 14

utilissimum nunc est ponere determinationem tituli et §. emancipatos instit. de exhered.

II. Digestum dicitur quia Justinianus ibi non confuse (uti antea erant) sed certo ordine digessit: vel quia omnia decidenda digerantur et solvuntur. Est collectus hic liber ex veteri jure quod ab urbe Romana condita et a tempore Romuli usque ad tempora Justiniani Imperatoris, fere per mille trecentos annos, confuse statutum fuit, et extendit se in duo millia librorum et plusquam tricies centena millia versuum ut habetur l. 2. §. 1. C. de vet. jur. enucl. Vocatur autem hic liber Pandecta a πᾶν et δέχομαι, quasi omnia in se comprehendens, quia omnes juris materias plenissime tractatas continet. Dividitur autem hic liber Pandectarum secundum Justinianorum triplex. Vel quoad formam in L. libros. Vel quoad materiam et numerorum rationem sive harmoniam in VII partes seu tractatus. Quinquaginta illi libri in tribus volumi: nibus continentur. quorum

Volumen I. digestum vetus quod habet libros partiales XXIV

II. digestum infortiatum quod ideo dicitur quia multas leges fortes in se continet, habet enim de successionibus ultimarum voluntatum) et habet libros XIV.

III. digestum novum et habet libros XII.
summa titulorum CCCCXXXVIII

Partium sive Tractatuum | Et continet infra Digestor. librum

1. Inscribitur πρῶτα quo tigerant Juris primordia	1. 2. 3. 4.
2. de Judicijs tam realibus utilibus quam realibus partibus etc.	5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.
3. de rebus creditis ubi habentur contractus nominati et innominati	12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19.
4. Qui et Umbilicus vocatur continet varia jura.	20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27.
5. qui inscribitur de testamentis continet quae de ultimarum voluntate.	28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36.
6. recenset bonorum possessiones, jus omne prolatum de gradibus et affinitatibus describit	37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44.
7. agit de stipulationibus seu verborum obligationibus, de delictis, poenis etc.	45. 46. 47. 48. 49. 50.

Scribitur autem congestum pandectae in abbreviatione per D. vel per duo ff. cur autem ita scribantur volunt alij quod quia per duos imperatores quondam [illegible] Fridericus fuit de tenebris ducti [illegible] modo [illegible] [illegible] notatum ff. [illegible] putant quod πανδέκται per veteres ita [illegible] usos esse [illegible] ignorantia graecarum literarum per abusus pro π ff. scripsisse

Quodo in digestis allegatur ponitur in principio nomen libri (non partialis tenens infortiati vel novi de quibus supra, sed gnlr) ut ff (digestum) postea rubrica; deinde lex cum eius detractione v numero et si lex habet §. ponitur ille ejusque detractio v numerus saltem v utrumque l. 8. ff de inoff. test. l. Papinianus §. si conditioni co. he. in libro digesto. v Pandect. sub titulo de inoff. testamento lege octava quae incipit Papinianus et ejusdem legis §. decimo qui inchoatur illo si conditioni v ponitur lex et § libro et deinde allocatur titulus (quimodo hodie usitatior) et quidem cum numero sola detractione legis et §. adhibita ut l. Servius §. si aqua ff de rivi. vel numerus saltem legis sine detractione ponitur ut l. 11. §. 4. ff ad l. falc.

Notandum in antiquis editionibus Juriscan: quando in gl. allegatur textus Pandectarum, tum non additur principio legis litera l. sed sine [illegible] sicuti infortian. initio capitis idemque exprimitur ut ff de his quae in fraud. cred.

III. Codex, continet Statuta, Sanctiones et diversa Praecepta sive rescripta Imperatorum.

Et quamvis communiter loquendo Codex dicatur quilibet liber in se habens diversos libros partiales: tamen fuerunt ante tempora Justiniani tres Codices sci. Codex Gregorianus, Hermogenianus et Theodosianus, ex quibus 3bus extantibus

Codicibus Justinianus Imp. fieri fecit unum, quem suo nomine intitulavit Codicem Justinianeum, qui tamen hodie non extat. Nam post opera institutionum cum videret Imperator priori Codicis editioni multa deesse, hujus Codicis emendationem et ideo editionem Triboniano suscipere jussit qui Codicem longe emendatiorem edidit, quibusdam demptis, multis novis constitutionibus additis quae in priore editione non extabant, ut videre est tit. de emend. Cod. Just. et sequentibus patet.

Et hic est pro tempore inter reliquos libros juris utriusque et novae etiam ideo Codex ex repetita praelectione.

Divisus autem autem in XII libros quorum ultimi tres longe post primos novem conscripti sunt, tunc etiam non leguntur a DD.

I. agit de jure sacro, legibus, dignitatibus, magistratibus, et respondet proportione primo libro digestorum et habet titulos LI.

II. proportione respondet secundo et tertio libris ff. tractat enim eadem materias, sed circa ad calcem adjiciuntur alii tres tituli, de satisdando, de formulis et de juramento calumniae et habet tit. LVIII

III. Respondet secunda quarti digestorum et habet. XL

IV. tertia parti sed in eo insunt tractatus de probationibus quam ff. recipiunt in 4ta parte. et habet. XLV.

V. tractat de sponsalibus, nuptiis et aliis juris inter

virum et uxorem et de tutelis, curationib. LXXV.
VI. agit de bonorum possessionibus, ultimis volun:
tatibus et successionibus legitimis et hab. tit. LXI.
VII. de manumissionibus et libertate eius, de dominio,
possessione, praescriptionibus et hab. tit. LXXV.
VIII de interdictis, actionibus, exceptionibus, stipulationibus
liberationibus, evictionibus, patria potestate et do:
nationibus et hab. tit. LIX
IX. de Criminibus et hab. tit. LI.
X. De Jure fisci et de Jure municipali et hab. tit. LXXVI
XI. de Universitatibus et civibus et hab. tit. LXXVIII.
XII. de dignitatibus et apparitoribus et hab. tit. LXIV.
Summa omnium titulorum DCCLVIII.
Allegatur hic codex modo quo in pandectis, saltem
quod loco ff. ponitur magnum C. quod Codicem denotat
ut l. properandum 13. §. cum autem 4 C. de Jud. h. e. in
tit. Cod. de Jud. l. 13 et §. 4. Vero determinatione
aliquis numerus ponitur ut l. 13. §. 1. C. ad SC. Velle. Et
quod in allegationibus digest. dictum etiam hic locum ht.
Notandum in ultimis tamen tribus libris Codicis in fine
allegationis additur numerus libri ut C. de Jure fisci
l. lib. 10. Et in reliquis magis enim necessa:
rium est quidam horum trium librorum titulos
pleris. scribi, qui eundem aliis valde inusitati et minus
frequentes tituli.
Solebe etiam aliquando allegari authenticae, quae ex

novellis ab Irnerio in Epitomen sunt redactæ et Codici sub invenientibus titulis interstæ, quare ex legibus Codicis facile dignosci queant, aliisque characteribus scribuntur, et allegantur sic Jo: l. de epis. et cler. auth. frater h. e. in Cod. sub tit. de epis. et cler. in authentica, ibi incipiente quæ incipit frater

IV. Authenticum. (et authentica, novellæ) sive novellæ constitutiones post Codicem, rebus Justiniani sic exigentibus, sunt conditæ, quæ postea non secundum doctrinæ ordinem sed temporis plerumque ratione habita (nam hic ordo interdum turbatus fuit) in unum volumen ab ignoto authore, adjectis titulis, qui varii sunt in variis editionibus conjectæ, Cum autem omnes Græce fuerint conscriptæ, eædem ab Anonymo Interprete in linguam latinam de verbo ad verbum sunt translatæ. Julianus autem Antecessor eas eleganter et interpretatus, sed præfationibus et epilogis amputatis, atque ipsis decisionibus compendiozam brevitatem redactis. Hoc Juliani opus a Dd. vocatur liber Novellarum Alterum vero opus quod versionem ad verbum continet, et non Latinum nomen a veteris ... reddit authenticæ appellat. Atque hoc in Scholis et foro receptum est explosi Juliani

libro Novellarum, qui seorsim à corpore Juris civilis extat.

187

Notandum autem hic diff[eren]tia inter authenticam et authenticum. Authentica est lex vel para:graphus ex authentico desumptus, et libro Codicis incorporatus de quo in allegationibus Codicis dictum. Authenticum vero est liber Principalis, de quo hic. Dividitur iste liber in IX collationes, quarum quaelibet subdividitur in titulos, hi non in leges, sed in capita vel Paragraphos.

Et cum allegatur in authentico, praemittitur primo nomen libri cum praepositione in. ~~libri~~ deinde ponitur titulus, postea subjungitur §. cum sua inceptione; in fine ponitur quota collationis. e.g. in authen. de Tenor. §. Sancimus coll. 3. Item: in authen. de trien. et semis. §. Consideravimus coll. eadem. h.e. in authentico sub titulis de Tenoribus et de triente et semisse, paragraphis, qui incipiunt, Sancimus et Consideravimus collatione tertia. Quorum apud modernos JCtos hic modus allegandi minus jam frequens est, qui tantum allegare solent quotam Novellae capitis §. ut Novell. 119. cap. hoc quoque 4. et Pont. Burg. h.e. Novella centesima decima nona capite 4to, quod incipit hoc quoque, sub titulo ut generalia Burgitas etc. Summa omnium Novellarum in Aut-

Quatuor his libris Principalibus adduntur
in nonnullis editionibus

Justiniani Edicta XIII

Justini Constitutiones V.

Tiberii Constit.

Item Constitut. Justiniani, Tiberii, et
ex libro Juliani Antecessoris IV.

Leonis Imperatoris Novellae CXIII

Et Constitutiones aliquot Impera-
torum Juris Orientalis.

Jus Civile Romanum

Quod post divisionem Imperij est continuatum est Jus Occidentale et dividitur In Consuetudines feud. et Constitutiones Germanorum Principum

1. Consuetudines feudales Cujacius in V. libros partitus est. Alij (et quidem communiter) ad duos eosdem referunt, et alio nomine collationem decimam vocant. Dividuntur autem hi libri in titulos; tit. in cap. etc.

Et continent

Consuetudines

Jurisprudentum et

Imperatorum Constitutiones

Consuetudines vero ideo dicuntur, quia moribus recepta sunt, nec publica authoritate, sed privata quorundam DD. industria, utpote Gerardi nigri et Oberti de Otto in scripta redacta. Et fuerunt ea olim Mediolanensium Cremonensium, Placentinorum, vel alterius regni etc. Hinc olim saltem in illis vim legis habuerunt, et deinde mandato Imperatoris Friderici Junioris in certos

titulos sunt digesta et in Imperium introducta, uti jam observantia, partim authoritate Imperatoria accedente, partim longissimo usu (qui hominum memoriam excedit) confirmata.
Responsa Prudentum in libris feudorum reperiuntur, et sunt dictorum Gerardi Nigri, Oberti de Otto Italicorum, Et quia olim responsa prudentium per se vim legis non habuerunt, sed hanc primum ex Justiniani Imperatoris Constitutione obtinuerunt (ut videre est l. 1. §. sed neque [illegible] de vet. jur. enucl.) Itaque neque dictorum prudentum responsa per se, sed tamen ex approbatione Imperatoris Friderici Italicorum, atque ex inveterato usu vim legis accepta sunt.
Constitutiones vero Imperator Lotharii (?) II. Conradi, Henrici II. V. VI. et VII. Item Friderici I. et II. quorum in libris feudorum fit mentio, sine omni exceptione jus faciunt. Cuia quaecunque Princeps per epistolam vel subscriptionem statuit vel cognoscens decrevit, vel de plano interlocutus est, vel edicto praecepit, legem esse constat. l. 1. ff. de Const. Princ.

Feudum autem unde dicat, non con-
cordant DD. Nonnulli dicunt esse vocabulum
Gothicum et Longobardicum deductum fortasse
à Germanica voce à Fehd. bellum significante,
Praedia enim bello occupata, et à victoribus
militibus suis tradita feuda dicebantur. vel
à fide et fidelitate, quod Longobardice et Gothice
Fede dicitur: de quo Albricht prolixius in disp.
de feudis prima: qui ibidem Feudum definit
quod sit Jus, mutuae fidei conditione in rebus
immobilibus certo modo utendi, fruendi concessum.
In allegationibus vel primum ponitur nomen
libri, postea titulus deinde caput et §. ut
in libris feud. de prohib. feud. alien. per
Fride: c. 1. § hac edictali, ubi nota [illegible]
apponitur nomen Friderici [illegible] ad differentiam
constitutionis, in eod. libro de prohibita feudi
alienatione per Lotharium, vel apponitur nomen
libri: ut cap. 2. de feud. March. vel Ducat.
in usibus feud. Multi modernorum allegant
1. feud. tit. 14. §. ult. de feud. march. i.e. primi
libri feudorum tit. 14 qui est de feudo marchiae
§. ultimo

11 Constitutiones Germanorum ~~Principum~~
partim sunt insertae in libris feudorum (
de quibus jam mentio facta) partim per separ-

Quia per pontifices vocant extravagantes
quia vagantur extra libros Juris. Quos enim
Graeci νεαράς latini novellas, Barbari
extravagantes vocant. Verum authoris
jussu, hoc est Friderici Imperatoris, in
Codice posita est sub titulo ne filius
pro patre: reperiuntur tamen et inter
reliquas C. Authenticas quaedam ex dictis
extravagantibus desumpta.

Sunt autem Germanorum Imperatorum
constitutiones sequentes

Constitutiones Friderici II. Henrici
VII. extravagantes duae. Et liber de pace
constantiae

Et tantum etiam de jure civili

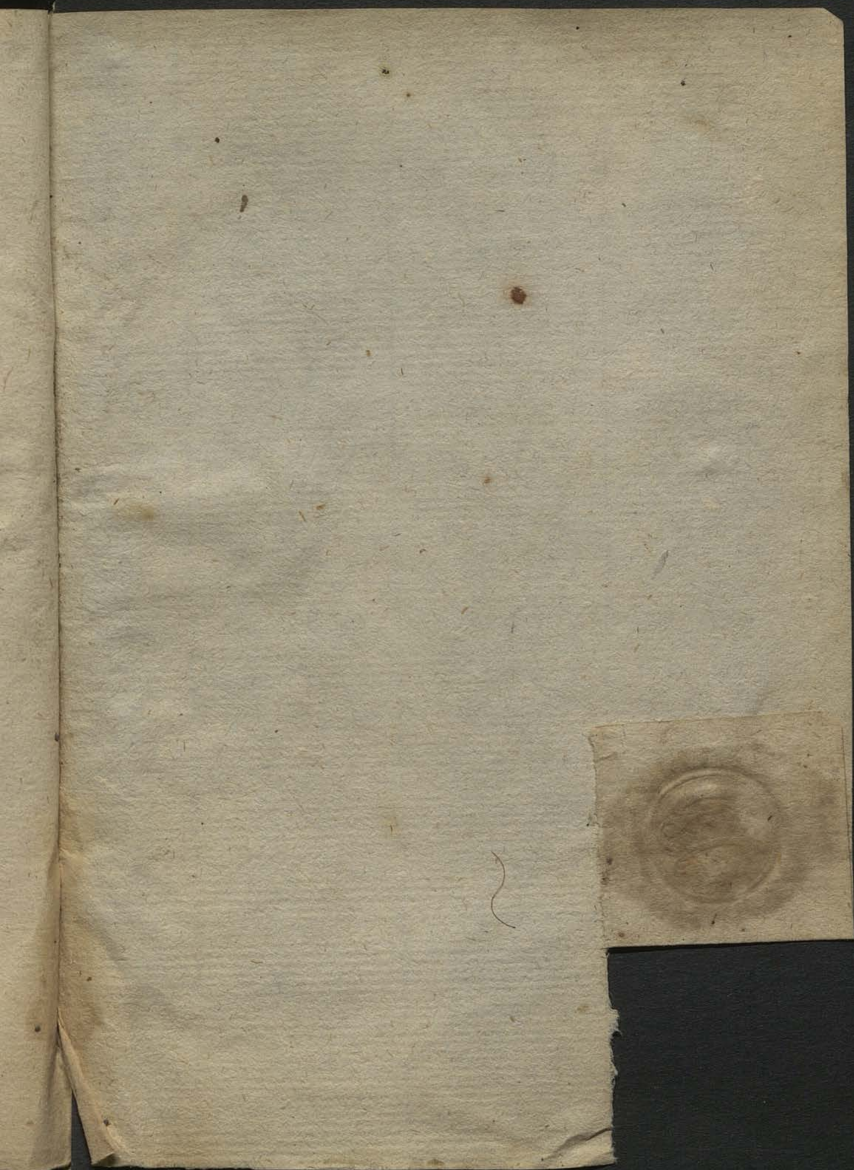

12 Decembri.